МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОЛОМІЄЦЬ КАТЕРИНА ВЯЧЕСЛАВІВНА

УДК 343.140.02:343.7

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____**К. В. Коломієць**

Науковий керівник: **Погорецький Микола Анатолійович**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Коломієць К. В. Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

Дисертацію присвячено комплексному кримінальному процесуальному дослідженню предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. У роботі розроблено авторську концепцію видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, визначено його структуру, зміст, функціональне призначення та особливості реалізації у правозастосовній діяльності.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що кримінальні правопорушення, передбачені ст. 191 КК України, належать до найбільш складних категорій кримінальних проваджень, оскільки поєднують ознаки кримінальних правопорушень проти власності, службових, економічних та корупційних кримінальних правопорушень. На практиці вони нерідко маскуються під правомірні цивільно-правові, господарські, бюджетні або управлінські операції, що істотно ускладнює процес доказування та потребує формування спеціальної моделі предмета доказування.

У роботі встановлено, що попри значну кількість наукових праць, присвячених загальній теорії доказування, доказам, засобам доказування, кримінально-правовій характеристиці ст. 191 КК України та методиці розслідування відповідних кримінальних правопорушень, у науці відсутня комплексна кримінальна процесуальна концепція предмета доказування саме у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Обґрунтовано, що предмет доказування у кримінальному провадженні є системою юридично значущих фактичних обставин, які підлягають встановленню

або спростуванню у передбаченому законом процесуальному порядку для прийняття законного, обґрунтованого і справедливого процесуального рішення. Доведено, що предмет доказування не є тотожним складу кримінального правопорушення, оскільки поряд з елементами складу охоплює обставини, які характеризують особу обвинуваченого, підстави звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, підстави спеціальної конфіскації, інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, а також питання допустимості доказів.

Удосконалено класифікацію предмета доказування шляхом його поділу на загальний, родовий, видовий та індивідуальний предмет доказування. Обґрунтовано, що саме видовий предмет доказування є ключовим рівнем конкретизації для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України. Сформульовано його авторське визначення як системи взаємопов'язаних обставин, притаманних саме провадженням про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Запропоновано блокову модель видового предмета доказування, яка охоплює майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб'єктивно-цільовий, наслідковий та процесуально-інструментальний блоки. До них віднесено правовий режим майна, факт його ввірення або перебування у віданні особи, службові повноваження щодо майна, спосіб протиправного обернення майна, прямий умисел, корисливий мотив, корисливу мету, вид і розмір шкоди, причинний зв'язок між діянням і майновим результатом, кінцевого вигодонабувача, а також належність, допустимість, достовірність і достатність доказів.

Розроблено диференційовану модель доказування залежно від форми діяння, передбаченого ст. 191 КК України. Для привласнення визначальним є доказування факту ввірення майна або перебування його у віданні особи та подальшого протиправного утримання майна. Для розтрати ключове значення має неправомірне вибуття майна на користь інших осіб за відсутності законної господарської підстави. Для заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

центральним елементом доказування є службово-функціональний зв’язок між повноваженнями службової особи, її рішеннями та майновим результатом.

Доведено, що службово-функціональний зв’язок є самостійним елементом видового предмета доказування у провадженнях за ч. 2–5 ст. 191 КК України. Для належної кваліфікації недостатньо встановити лише формальний статус службової особи або її посаду. Необхідно довести реальний зв’язок між її повноваженнями щодо майна, можливістю впливати на рух активів та фактичним майновим результатом.

Обґрунтовано, що подія кримінального правопорушення у провадженнях за ст. 191 КК України має встановлюватися через реконструкцію руху майна. Її зміст охоплює правовий режим майна, факт його ввірення або перебування у віданні, службово-функціональний зв’язок, спосіб протиправного обернення, документальне оформлення операції, рух активів, кінцевого вигодонабувача та майновий результат.

Розкрито особливості доказування вини, прямого умислу, корисливого мотиву та корисливої мети. Доведено, що доказування вини повинно ґрунтуватися на встановленні усвідомлення особою чужого характеру майна, відсутності законної підстави для його обернення та бажання досягти протиправного майнового результату.

Охарактеризовано вид і розмір шкоди як елемент предмета доказування. Встановлено, що шкода виконує конститутивну, кваліфікуючу, доказову, компенсаційну та гарантійну функції. Її встановлення повинно здійснюватися з урахуванням реального економічного змісту операції, вартості майна, документальних джерел, експертних досліджень та причинного зв’язку між діями особи і майновим результатом.

Сформульовано положення про презумпційний фільтр доказування. Його зміст полягає у тому, що сторона обвинувачення повинна не лише довести факт руху майна, укладення правочину або настання шкоди, а й спростувати презумпцію невинуватості, правомірності правочину, добросовісності службової особи та правомірності управлінського рішення. У зв’язку з цим обґрунтовано значення

документально-господарського маскування як типової доказової проблеми у провадженнях за ст. 191 КК України.

Запропоновано поділ інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, на проміжні доказові та допоміжні факти. До проміжних доказових фактів віднесено обставини, які опосередковано підтверджують або спростовують основні елементи предмета доказування, а до допоміжних – факти, що забезпечують перевірку доказів, їх походження, достовірності та допустимості.

Уточнено зміст локального предмета доказування як обсягу обставин, що підлягають встановленню для прийняття окремого процесуального рішення і є функціональним відгалуженням загального, видового та індивідуального предмета доказування.

Проаналізовано особливості слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій як засобів встановлення обставин предмета доказування. Доведено, що вони повинні застосовуватися за принципом доказової адресності та бути безпосередньо пов’язаними з конкретними елементами предмета доказування. Особливу увагу приділено проблемі обмеженого застосування більшості негласних слідчих (розшукових) дій у провадженнях за ч. 1 і ч. 2 ст. 191 КК України через їх належність до нетяжких злочинів.

Обґрунтовано значення допустимості доказів, процесуальної доброчесності та судового контролю як необхідних умов ефективного доказування у провадженнях за ст. 191 КК України. Доведено, що результати слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій можуть мати доказове значення лише за умови їх законності, належного процесуального оформлення, відсутності провокації та можливості перевірки в суді.

За результатами дослідження сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування, зокрема щодо уточнення положень ст. 91та 246 КПК України.

Загалом у дисертації вирішено наукове завдання щодо розроблення кримінальної процесуальної концепції предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом

зловживання службовим становищем. Запропонована концепція має теоретичне, правотворче, правозастосовне та освітнє значення і може бути використана для вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Ключові слова: предмет доказування, видовий предмет доказування, кримінальне процесуальне доказування, привласнення, розтрата, заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, ст. 191 КК України, службово-функціональний зв'язок, прямий умисел, корислива мета, шкода, презумпційний фільтр доказування, локальний предмет доказування, проміжні доказові факти, допоміжні факти, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, допустимість доказів, спеціальна конфіскація, процесуальна доброчесність.

ABSTRACT

Kolomiiets K. V. The Subject of Proof in Criminal Proceedings Concerning Misappropriation, Embezzlement, or Acquisition of Property through Abuse of Official Position. – *Qualifying Scientific Work as a Manuscript*.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Specialty 081 «Law». – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive criminal procedural study of the subject of proof in criminal proceedings concerning misappropriation, embezzlement, or acquisition of property through abuse of official position. The research develops the author's concept of the specific subject of proof in criminal proceedings under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine, determines its structure, content, functional purpose, and peculiarities of implementation in law enforcement practice.

The relevance of the study is determined by the fact that criminal offenses provided for in Article 191 of the Criminal Code of Ukraine belong to the most complex categories of criminal proceedings, as they combine the features of property-related, official, economic, and corruption-related criminal offenses. In practice, such acts are often disguised as lawful civil-law, commercial, budgetary, or managerial transactions, which

significantly complicates the process of proof and necessitates the development of a specialized model of the subject of proof.

The study establishes that despite the considerable number of scholarly works devoted to the general theory of proof, evidence, means of proof, the criminal-law characteristics of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine, and the methodology for investigating the relevant criminal offenses, legal scholarship still lacks a comprehensive criminal procedural concept of the subject of proof specifically in proceedings concerning misappropriation, embezzlement, or acquisition of property through abuse of official position.

It is substantiated that the subject of proof in criminal proceedings constitutes a system of legally significant factual circumstances that must be established or refuted in accordance with the procedure prescribed by law in order to adopt a lawful, well-grounded, and fair procedural decision. It is proved that the subject of proof is not identical to the corpus delicti, since, in addition to the elements of the criminal offense, it encompasses circumstances characterizing the accused person, grounds for exemption from criminal liability or punishment, grounds for special confiscation, other circumstances relevant to the proper resolution of the case, as well as issues relating to the admissibility of evidence.

The classification of the subject of proof has been improved through its division into the general, generic, specific, and individual subject of proof. It is substantiated that the specific subject of proof constitutes the key level of concretization for criminal proceedings under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine. The author formulates its definition as a system of interrelated circumstances inherent exclusively in proceedings concerning misappropriation, embezzlement, or acquisition of property through abuse of official position.

A block-based model of the specific subject of proof is proposed, encompassing property-related, official-functional, behavioral, subjective-purpose, consequential, and procedural-instrumental components. These include the legal regime of property, the fact of entrustment or administration of property, official powers concerning property, the method of unlawful appropriation of property, direct intent, mercenary motive, mercenary

purpose, the type and amount of damage, the causal link between the act and the property-related consequence, the ultimate beneficiary, as well as the relevance, admissibility, reliability, and sufficiency of evidence.

A differentiated model of proof depending on the form of the act provided for in Article 191 of the Criminal Code of Ukraine has been developed. In cases of misappropriation, the decisive element is proving the fact that property was entrusted to or administered by the person and its subsequent unlawful retention. In cases of embezzlement, the key issue is the unlawful transfer of property to other persons in the absence of a lawful economic basis. In cases of acquisition of property through abuse of official position, the central element of proof is the official-functional connection between the powers of an official, the decisions taken by that official, and the resulting property-related consequence.

It is proved that the official-functional connection constitutes an independent element of the specific subject of proof in proceedings under Parts 2–5 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine. For proper legal qualification, it is insufficient merely to establish the formal status of an official or their position. It is necessary to prove the actual connection between the official's powers concerning property, their ability to influence the movement of assets, and the resulting property-related consequence.

It is substantiated that the event of the criminal offense in proceedings under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine should be established through the reconstruction of the movement of property. Its content encompasses the legal regime of property, the fact of entrustment or administration, the official-functional connection, the method of unlawful appropriation, documentary formalization of the transaction, the movement of assets, the ultimate beneficiary, and the property-related consequence.

The dissertation reveals the peculiarities of proving guilt, direct intent, mercenary motive, and mercenary purpose. It is demonstrated that proof of guilt must be based on establishing the person's awareness of the alien nature of the property, the absence of a lawful basis for its appropriation, and the intention to achieve an unlawful property-related result.

The type and amount of damage are characterized as elements of the subject of proof. It is established that damage performs constitutive, qualifying, evidentiary, compensatory, and guarantee functions. Its determination should take into account the actual economic substance of the transaction, the value of the property, documentary sources, expert examinations, and the causal link between the person's actions and the property-related consequence.

The dissertation formulates the concept of a presumptive filter of proof. Its essence lies in the fact that the prosecution must not only prove the movement of property, the conclusion of a transaction, or the occurrence of damage, but must also rebut the presumption of innocence, the presumption of legality of a transaction, the presumption of good faith of an official, and the presumption of legality of managerial decisions. In this context, the significance of documentary-economic concealment is substantiated as a typical evidentiary problem in proceedings under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine. Such concealment occurs when outwardly lawful civil-law, commercial, budgetary, or managerial mechanisms are used to disguise the unlawful appropriation of property.

The dissertation proposes a division of other circumstances relevant to the proper resolution of the case into intermediate evidentiary facts and auxiliary facts. Intermediate evidentiary facts include circumstances that indirectly confirm or refute the main elements of the subject of proof, such as the connection between an official and a contractor, the use of a controlled legal entity, the signing of documents without actual performance of works, artificial overpricing, the movement of funds through affiliated persons, and the concealment of the ultimate beneficiary. Auxiliary facts include circumstances ensuring the verification of evidence, its origin, authenticity, reliability, and admissibility.

The content of the local subject of proof is clarified as the scope of circumstances that must be established in order to adopt a specific procedural decision and that constitute a functional branch of the general, specific, and individual subject of proof. The local subject of proof is of particular importance when deciding issues concerning temporary access to items and documents, seizure of property, suspension from office, application

of preventive measures, searches, expert examinations, and authorization of certain covert investigative actions.

The peculiarities of investigative (search) actions and covert investigative (search) actions as means of establishing the circumstances of the subject of proof are analyzed. It is demonstrated that they should be applied according to the principle of evidentiary targeting and must be directly connected with specific elements of the subject of proof. Particular attention is paid to the problem of the limited use of most covert investigative actions in proceedings under Parts 1 and 2 of Article 191 of the Criminal Code of Ukraine due to their classification as non-serious crimes.

The significance of the admissibility of evidence, procedural integrity, and judicial control as indispensable conditions for effective proof in proceedings under Article 191 of the Criminal Code of Ukraine is substantiated. It is proved that the results of investigative and covert investigative actions may acquire evidentiary value only if they are obtained lawfully, properly documented, free from provocation, disclosed to the defense in accordance with procedural requirements, and capable of being effectively verified in court.

The study formulates proposals aimed at improving Ukrainian criminal procedural legislation and law enforcement practice, particularly with regard to clarifying the provisions of Articles 91and 246 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. These proposals are intended to enhance the effectiveness of proof in proceedings concerning misappropriation, embezzlement, or acquisition of property through abuse of official position while maintaining the necessary balance between the interests of criminal justice and the protection of human rights.

In general, the dissertation resolves the scientific problem of developing a criminal procedural concept of the subject of proof in criminal proceedings concerning misappropriation, embezzlement, or acquisition of property through abuse of official position. The proposed concept possesses theoretical, legislative, practical, and educational significance and may serve as a basis for further development of the doctrine of criminal procedural proof, improvement of criminal procedural legislation, and enhancement of law enforcement practice.

Keywords: subject of proof; specific subject of proof; criminal procedural proof; misappropriation; embezzlement; acquisition of property through abuse of official position; Article 191 of the Criminal Code of Ukraine; official-functional connection; direct intent; mercenary purpose; damage; presumptive filter of proof; local subject of proof; intermediate evidentiary facts; auxiliary facts; investigative (search) actions; covert investigative (search) actions; admissibility of evidence; special confiscation; procedural integrity.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Коломієць К. В. Доктрина стандарту доказування у судочинстві: порівняльний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1–2. С. 183–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/183-200.

2. Коломієць К. В. Щодо розуміння співвідношення понять предмет доказування та межі доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 246–252. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/246-252.

3. Коломієць К. В. Доктринальні підходи до визначення поняття «предмет доказування» у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 192–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/193-201.

4. Коломієць К. В. Вплив правових презумпції на обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1–2. С. 201–210. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/201-210.

5. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування – фундаментальна гарантія прав людини в кримінальному процесі України: доктринальний та практичний аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3–4. С. 249–264. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/249-264.

6. Коломієць К. В. Деякі слідчі (розшукові) дії як засіб встановлення та доказування обставин предмета доказування у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 3–4. С. 347–361. DOI : https://doi.org/10.59835/2413-5372.2025.3-4/347-361.

7. Kolomiiets K. DOCTRINAL APPROACHES TO DEFINING THE SUBJECT OF PROOF: CONTENT AND STRUCTURAL ELEMENTS. *Baltic Journal of Legal*

and Social Sciences. 2026. № 1. pp. 35–45. DOI : https://doi.org/10.30525/2592-8813-2026-1-4.

8. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого як елемент предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Вип. № 2. ч. 3. С. 108–114. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.15.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Коломієць К. В. Поняття «предмет доказування» у кримінальному судочинстві. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листопада 2022) Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2022. С. 193–197.

2. Коломієць К. В. Проблема сприйняття меж та предмета доказування як рівнозначних понять у кримінальному процесі. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених* : збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 року). Київ : НДІ правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України, 2023. С. 960–963.

3. Коломієць К. В. Правові презумпції та їх вплив на деякі обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 62–65.

4. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 230–232.

5. Коломієць К. В. Слідчі (розшукові) дії як засіб доказування обставин предмета доказування у провадженнях щодо діянь, передбачених ст. 191 КК України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11-12 грудня 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 97–100.

6. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. Право. Комунікація. Суспільство. Law. Communication. Society. Das Recht. Die Kommunikation. Die Gesellschaft. Le Droit. La Communication. La Société: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти (українською та іноземними мовами) / за заг. ред. канд. психол. наук, доц. Л.І. Кузьо. Львів: ЛьвДУВС, 2026. С. 550–553.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ..... 18

ВСТУП 19

РОЗДІЛ 1 ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ. 39

1.1. Стан наукової розробленості предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем 39

1.2. Поняття та зміст предмета доказування: доктринальні підходи та їх вплив на формування предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем 49

1.3. Класифікація предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем 61

1.4. Вплив деяких правових презумпцій на предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем 71

Висновки до розділу 1 81

РОЗДІЛ 2 СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ 85

2.1. Обставини, які становлять кінцеву мету доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем 85
2.1.1. Подія кримінального правопорушення 91
2.1.2. Винуватість обвинуваченого, форма вини, мотив і мета 101
2.1.3. Вид і розмір шкоди 112
2.1.4. Обставини, які впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання 123
2.1.5. Обставини, які є підставою звільнення від кримінальної відповідальності або покарання 135
2.1.6. Обставини, які підтверджують підстави спеціальної конфіскації 145
2.2. Інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи та підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем 156
Висновки до розділу 2 165

РОЗДІЛ 3 ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ 170
3.1. Слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем 170
3.2. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем 181
Висновки до розділу 3 195

ВИСНОВКИ 201

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 207

ДОДАТКИ 247

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
СРД	слідчі (розшукові) дії/дія
НС(Р)Д	негласні слідчі (розшукові) дії/дія
ч.	частина
ст.	стаття

ВСТУП

Обгрунтування вибору теми дослідження. В умовах триваючої збройної агресії проти України, посилення європейських стандартів публічного управління, зростання вимог до прозорості використання бюджетних, державних, комунальних, донорських та інших активів особливого значення набуває ефективність кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із протиправним оберненням чужого майна. Одним із найбільш складних у доказуванні кримінальних правопорушень цієї категорії є привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, відповідальність за які передбачено статтею (ст.) 191 Кримінального кодексу України (КК України).

Згідно з даними Corruption Perceptions Index 2025, проведеного міжнародною організацією Transparency International, Україна отримала 36 балів і посіла 104 місце серед 182 країн світу [314]. Цей показник свідчить про збереження високого рівня корупційних ризиків, зокрема у сферах управління публічними ресурсами, використання бюджетних коштів, державного та комунального майна, а також активів, що перебувають у розпорядженні службових осіб. Водночас обраний Україною курс на європейську інтеграцію, виконання зобов'язань у межах Ukraine Facility, реалізація Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки та формування засад антикорупційної політики на наступний період актуалізують потребу в підвищенні якості досудового розслідування, судового розгляду та доказування у кримінальних провадженнях щодо корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень.

Особливе місце серед таких кримінальних правопорушень займають діяння, передбачені ст. 191 КК України. Їх складність обумовлена тим, що вони поєднують ознаки кримінального правопорушення проти власності, службового кримінального правопорушення, корупційного кримінального правопорушення, а також економічного, або так званого «білокомірцевого», кримінального правопорушення. Така багатоаспектна правова природа ст. 191 КК України безпосередньо впливає на предмет доказування, межі доказування, засоби

доказування, тактику сторони обвинувачення, зміст позиції сторони захисту та критерії оцінки доказів судом.

Доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України не може зводитися лише до встановлення факту руху майна або наявності певного договору, акта, накладної, платіжного доручення чи управлінського рішення. У таких провадженнях необхідно встановити або спростувати значно ширше коло обставин: правовий режим майна; факт його ввірення або перебування у віданні особи; обсяг службових повноважень щодо майна; спосіб протиправного обернення майна; службово-функціональний зв'язок між повноваженнями особи та майновим результатом; прямий умисел; корисливий мотив; корисливу мету; вид і розмір шкоди; причинний зв'язок між діянням і майновим результатом; належність, допустимість, достовірність і достатність доказів, якими ці обставини підтверджуються.

Офіційна статистика також підтверджує складність доказування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України. За даними Офісу Генерального прокурора, у 2020 році було обліковано 11 160 кримінальних правопорушень за ст. 191 КК України, у 2021 році – 10 531, у 2022 році – 6 284, у 2023 році – 9 222, у 2024 році – 7 743, у 2025 році – 6 951 кримінальних правопорушеннь [60; 256; 257]. Водночас відсоток проваджень, у яких особам повідомлено про підозру, не є стабільним і в окремі роки має тенденцію до зниження, що свідчить не лише про складність виявлення таких діянь, а й про проблеми формування належної доказової бази.

Показовими є й статистичні дані судового розгляду. За звітними даними Державної судової адміністрації України щодо кримінальних проваджень за ст. 191 КК України у 2025 році кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили, становила 421 особу, з яких 176 осіб засуджено, 18 осіб виправдано, а щодо 227 осіб кримінальні провадження закрито. Реальне позбавлення волі застосовано лише щодо 24 осіб із 176 засуджених [335]. Така диспропорція між кількістю зареєстрованих кримінальних правопорушень, кількістю повідомлень про підозру,

обвинувальних вироків і реального застосування покарання свідчить про наявність суттєвих проблем у доказуванні цієї категорії кримінальних правопорушень.

Крім того, за результатами аналізу статистичних даних за період з 2013 року по 2025 рік в Україні до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про понад 126 тисяч кримінальних правопорушень за ст. 191 КК України. Засуджено 6 755 осіб, що становить 5,32 %, при цьому обвинувальні вироки з призначенням покарання у виді позбавлення волі за вказаний період ухвалено лише стосовно 602 осіб, тобто 0,47 % [256]. Наведені показники підтверджують, що проблема доказування у провадженнях за ст. 191 КК України має не лише прикладне, а й істотне наукове значення.

Проблема доказування у провадженнях за ст. 191 КК України ускладнюється тим, що такі діяння часто маскуються під зовні правомірні цивільно-правові, господарські, бюджетні, управлінські або службові операції. Договори, акти виконаних робіт, накладні, тендерна документація, платіжні доручення, накази, розпорядження та інші документи можуть одночасно виступати як формальна правова підстава руху майна і як спосіб приховування його протиправного обернення. Тому в таких провадженнях особливого значення набуває відмежування кримінально караного діяння від цивільно-правового спору, господарського ризику, дисциплінарного проступку, службової недбалості або зловживання владою чи службовим становищем без заволодіння майном.

Саме тому правильне визначення предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення. Помилки у визначенні предмета доказування можуть призводити до необґрунтованого розширення або звуження меж доказування, проведення зайвих або неналежних слідчих (розшукових) дій (СРД), недосягнення стандарту доказування, визнання доказів недопустимими, неправильної кримінально-правової кваліфікації, безпідставного повідомлення про підозру, повернення обвинувального акта, ухвалення виправдувального вироку або закриття кримінального провадження.

Проблемні питання предмета доказування, його змісту, структури, меж, співвідношення з доказуванням, складом кримінального правопорушення, головним фактом, об'єктом доказування та засобами доказування досліджувалися у працях багатьох учених у галузі кримінального процесу, криміналістики та кримінального права, зокрема О. М. Алексійчука, Ю. П. Аленіна, А. М. Анохіна, О. В. Баганця, Т. М. Барабаш, В. Д. Берназа, Б. Л. Ващука, В. І. Галагана, І. В. Гловюк, В. П. Гмирка, В. Г. Гончаренка, М. І. Гошовського, М. Л. Грібова, Ю. М. Грошевого, А. В. Дуди, А. І. Журби, О. В. Капліної, Д. Б. Кастарнова, Є. Г. Коваленка, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, О. А. Льозного, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, М. Г. Пінчука, М. А. Погорецького, М. М. Погорецького, В. О. Попелюшка, О. В. Пчеліної, Н. З. Рогатинської, К. С. Рябченко, І. Ю. Саліхової, Д. Б. Сергєєвої, О. С. Старенького, С. М. Стахівського, І О. Сухачової, О. В. Таран, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, М. С. Цуцкірідзе, С. С. Чернявського, А. М. Черняка, Р. П. Чичи, Ю. М. Чорноус, А. В. Шевчишена, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, О. Г. Яновської та інших.

Окремі кримінально-правові, криміналістичні та кримінальні процесуальні аспекти привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, його доказування, розслідування, криміналістичної характеристики та кваліфікації досліджували А. О. Антощук, В. А. Бідняк, Г. С. Бідняк, В. В. Бурлака, А. А. Вознюк, В. В. Дерновий, В. С. Дженчако, С. О. Журба, А. П. Запотоцький, С. С. Кулик, С. В. Кучменко, І. О. Нехаєнко, Б. В. Осадчий, В. І. Петров, С. В. Петренко, А. І. Пинзар, Д. С. Приходько, О. В. Пчеліна, Д. Б. Санакоєв, О. А. Семенюк, С. С. Сироватка, О. А. Слабченко, А. Ю. Спусканюк, О. Ю. Тесленко, О. І. Цивінський, Є. В. Чуйко, В. В. Юсупов, Р. В. Ярошенко та інші.

Водночас наявні наукові праці переважно стосуються або загальної теорії предмета доказування, або окремих елементів предмета доказування, або криміналістичної методики розслідування привласнення, розтрати чи заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Комплексного

кримінального процесуального дослідження предмета доказування саме у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, з урахуванням його видового характеру, структурних елементів, диференціації за формами діяння, презумпцій, локального предмета доказування, засобів доказування та проблем допустимості доказів, досі не здійснено.

Наведене зумовлює актуальність теми дисертації, її теоретичне і практичне значення, а також необхідність формування авторської концепції предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію положень Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, затвердженої Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX, Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220, Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р, Плану України, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 року № 244-р, а також інших програмних документів, спрямованих на підвищення ефективності протидії корупції, економічній злочинності та кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності.

Дисертацію виконано відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки України на 2022–2026 роки, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 3 лютого 2022 року № 109, Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2025–2029 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21 травня 2024 року № 326, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2025–2029 роки, затверджених рішенням Вченої ради

Національної академії внутрішніх справ від 24 грудня 2024 року (протокол № 25/1), а також планів науково-дослідних робіт Національної академії внутрішніх справ.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 листопада 2022 року (протокол № 15).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вирішення наукового завдання щодо розроблення кримінальної процесуальної концепції предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, визначення його видового характеру, структурних елементів, засобів доказування, а також формування на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети вирішувались такі основні *завдання*:

– висвітлити стан наукової розробленості проблем предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та визначити наукову прогалину, що зумовлює необхідність комплексного кримінального процесуального дослідження цієї проблематики;

– охарактеризувати поняття, зміст і значення предмета доказування у кримінальному провадженні, з’ясувати його співвідношення зі складом кримінального правопорушення, межами доказування, об’єктом доказування, головним фактом і кінцевою метою доказування, а також визначити методологічне значення цих положень для проваджень за ст. 191 КК України;

– обґрунтувати класифікацію предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України на загальний, родовий, видовий та індивідуальний предмет доказування;

– сформулювати поняття та розкрити зміст видового предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем;

– визначити структурні елементи предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України та розкрити їх зміст через майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб'єктивно-цільовий, наслідковий і процесуально-інструментальний блоки;

– розробити диференційовану модель доказування залежно від форми кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України: привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем;

– з'ясувати специфіку обставин, які становлять кінцеву мету доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, зокрема події кримінального правопорушення, винуватості, форми вини, мотиву і мети, виду й розміру шкоди, обставин, що характеризують особу обвинуваченого, підстав звільнення від кримінальної відповідальності або покарання та підстав спеціальної конфіскації;

– розкрити значення службово-функціонального зв'язку як елемента предмета доказування у провадженнях за частинами (ч.) 2–5 ст. 191 КК України, зокрема через встановлення службового статусу особи, обсягу її повноважень щодо майна, доступу до активів і можливості впливати на їх рух;

– визначити інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи та підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, зокрема проміжні доказові факти та допоміжні факти;

– розкрити вплив правових презумпцій на предмет і межі доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України та обґрунтувати значення презумпційного фільтра доказування для відмежування кримінально караного діяння від цивільно-правового, господарського, дисциплінарного або управлінського спору;

– визначити місце і значення локального предмета доказування під час прийняття окремих процесуальних рішень у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем;

– розкрити особливості слідчих (розшукових) дій як засобів встановлення та доказування обставин видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України;

– визначити особливості негласних слідчих (розшукових) дій (НС(Р)Д) як засобів встановлення та доказування прихованих обставин предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, зокрема прихованого руху коштів, змови, прямого умислу, службово-функціонального зв'язку, кінцевого вигодонабувача, а також з урахуванням обмежень їх застосування у провадженнях за ч. 1 і ч. 2 цієї статті;

– обґрунтувати значення допустимості доказів, процесуальної доброчесності та судового контролю під час встановлення обставин предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України;

– розробити пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України і практики його застосування у контексті доказування обставин предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають, розвиваються і реалізуються у зв'язку з доказуванням обставин, які мають значення для кримінального провадження про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Предметом дослідження є предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Методи дослідження обрано з урахуванням мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження. Методологічну основу дисертації становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання.

Діалектичний метод (підрозділи 1.1–1.4, висновки до розділу 1) використано для дослідження розвитку наукових уявлень про предмет доказування, його зміст, структуру, межі та функціональне значення у кримінальному провадженні. Цей метод дав змогу простежити трансформацію предмета доказування від загальної

кримінальної процесуальної категорії до видового предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України.

Формально-юридичний метод (підрозділи 2.1.1–2.1.6, 3.1, 3.2, висновки) застосовано для аналізу норм кримінального процесуального та кримінального законодавства України, а також інших нормативно-правових актів, що регулюють доказування, порядок проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, спеціальної конфіскації, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, а також для формулювання пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Системно-структурний метод (підрозділи 1.2, 1.3, розділ 2, висновки до розділу 2) дав змогу розглянути предмет доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України як цілісну систему взаємопов'язаних обставин, що охоплюють майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб'єктивно-цільовий, наслідковий і процесуально-інструментальний блоки.

Порівняльно-правовий метод (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3) використано під час аналізу законодавства, доктрини та окремих підходів до доказування кримінальних правопорушень, подібних до привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, у правових системах Великої Британії, Німеччини, Австрії, Франції та окремих країнах загального права. Застосування цього методу дало змогу визначити спільні для таких правопорушень змістові блоки доказування: статус майна, статус особи щодо майна, спосіб неправомірного обернення майна, умисел, майновий результат і зв'язок між повноваженнями особи та шкодою.

Історико-правовий метод (підрозділи 1.1, 1.2) застосовано для дослідження еволюції наукових підходів до предмета доказування у вітчизняній і зарубіжній кримінальній процесуальній доктрині, а також для з'ясування розвитку нормативних конструкцій, пов'язаних із доказуванням у кримінальних провадженнях щодо спеціального суб'єкта.

Статистичний метод (підрозділи 2.1, 3.2, вступ) використано для узагальнення даних Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, Вищого антикорупційного суду та інших офіційних джерел щодо кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України, результатів їх досудового розслідування, судового розгляду, кількості засуджених, виправданих осіб, закритих проваджень і видів призначених покарань.

Логіко-семантичний метод (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, висновки) застосовано для уточнення змісту понять «предмет доказування», «видовий предмет доказування», «локальний предмет доказування», «структурні елементи предмета доказування», «кінцева мета доказування», «інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи», «проміжні доказові факти» та «допоміжні факти».

Догматичний метод (підрозділи 2.1.1–2.1.6, 3.1, 3.2) використано для аналізу кримінально-правових і кримінальних процесуальних категорій, що мають значення для доказування за ст. 191 КК України, зокрема правового режиму майна, ввірення майна, перебування майна у віданні особи, службового становища, зловживання службовим становищем, прямого умислу, корисливого мотиву, корисливої мети, майнової шкоди та причинного зв’язку.

Метод моделювання (підрозділи 1.3, розділ 2, висновки) використано для побудови авторської моделі видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, а також для розроблення диференційованої моделі доказування залежно від форми кримінального правопорушення: привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Метод аналізу та узагальнення судової практики (підрозділи 2.1.1–2.1.6, 2.2, 3.1, 3.2, висновки) використано для дослідження практики Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду та судів інших інстанцій щодо встановлення обставин предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Застосування цього методу дало змогу виявити типові проблеми кваліфікації, доказування події кримінального правопорушення, службово-

функціонального зв’язку, прямого умислу, корисливої мети, визначення розміру шкоди, застосування спеціальної конфіскації, оцінки допустимості доказів, а також використання результатів слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Емпіричну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, міжнародні документи, статистичні та аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, Вищого антикорупційного суду, Верховного Суду, узагальнені матеріали міжнародних організацій у сфері протидії корупції, економічній і фінансовій злочинності, а також матеріали судової практики.

У дисертації використано понад 90 судових рішень, зокрема рішення Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду, судів першої та апеляційної інстанцій, а також окремі рішення Європейського суду з прав людини. Із них 43 рішення, що становить близько 47 %, ухвалено протягом 2019–2026 років, що підтверджує актуальність використаної емпіричної бази.

У роботі також використано особистий професійний досвід автора, набутий під час роботи у юридичних компаніях і на державній службі, зокрема на посаді державного експерта експертної групи нормативного забезпечення цифровізації Міністерства цифрової трансформації України. Цей досвід використано в частині аналізу цифровізації публічного управління, нормативного забезпечення прозорого обігу активів, мінімізації корупційних ризиків, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним кримінальним процесуальним дослідженням теоретичних, правових і прикладних проблем предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, у якому сформульовано авторську концепцію видового предмета доказування за ст. 191 КК України, визначено його структурні елементи, особливості, засоби доказування та практичне значення для сторони обвинувачення, сторони захисту й суду.

У дисертації обґрунтовано, що предмет доказування у провадженнях за ст. 191 КК України не може бути зведений лише до загального переліку обставин, передбачених кримінальним процесуальним законом, або до елементів складу кримінального правопорушення. Він має видовий характер, оскільки формується з урахуванням специфіки привласнення, розтрати та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, а також поєднання у цій категорії проваджень майнового, службово-функціонального, корупційного, економічного та процесуального аспектів доказування.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, що визначають його наукову новизну, полягають у такому:

вперше:

– сформульовано авторську концепцію видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України як системи взаємопов'язаних обставин, що підлягають встановленню або спростуванню залежно від форми кримінального правопорушення: привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Обґрунтовано, що видовий предмет доказування у таких провадженнях охоплює майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб'єктивно-цільовий, наслідковий та процесуально-інструментальний блоки обставин;

– визначено структурні елементи предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. До таких елементів віднесено: обставини, що становлять кінцеву мету доказування у кримінальному провадженні; інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи та підлягають доказуванню. Доведено, що у провадженнях за ст. 191 КК України ці елементи конкретизуються через правовий режим майна, факт ввірення майна або перебування його у віданні особи, службові повноваження щодо майна, спосіб протиправного обернення майна, прямий умисел, корисливий мотив, корисливу мету, майнову шкоду та причинний зв'язок між діянням і майновим результатом;

– розроблено диференційовану модель предмета доказування залежно від форми кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України. Для привласнення ключового значення набуває доказування правомірного початкового доступу особи до майна, факту його ввірення або перебування у віданні та подальшого утримання як свого. Для розтрати – доказування неправомірного вибуття майна на користь інших осіб, відсутності законної господарської підстави такого вибуття та настання майнового результату. Для заволодіння шляхом зловживання службовим становищем – доказування службово-функціонального зв'язку між повноваженнями службової особи, прийнятими нею рішеннями, рухом майна та кінцевим вигодонабувачем;

– обґрунтовано критерій службово-функціонального зв'язку як самостійний елемент видового предмета доказування у провадженнях за ч. 2–5 ст. 191 КК України. Його зміст полягає у необхідності доведення не лише формального статусу службової особи, а й реального зв'язку між її службовими повноваженнями, можливістю впливати на рух майна, способом заволодіння та майновим результатом. Відсутність такого зв'язку унеможливлює кваліфікацію діяння як заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем;

– сформульовано положення про презумпційний фільтр доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Його зміст полягає в тому, що сторона обвинувачення має не лише довести факт руху майна, укладення договору, підписання акта, здійснення платежу чи прийняття управлінського рішення, а й спростувати презумпцію правомірності правочину, добросовісності службової особи та правомірності рішень суб'єктів владних повноважень. Це дає змогу відмежувати кримінально каране протиправне обернення майна від цивільно-правового, господарського або управлінського спору;

– обґрунтовано значення документально-господарського маскування як типової доказової проблеми у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Доведено, що у цій категорії проваджень предмет доказування має охоплювати не лише факт існування договорів, актів виконаних робіт, накладних, платіжних доручень, тендерної документації чи управлінських рішень, а й перевірку того, чи

не використовувалися такі зовні правомірні юридичні форми для приховування протиправного обернення майна на користь службової особи або третіх осіб;

– запропоновано розуміння видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України як проміжного рівня конкретизації між родовим та індивідуальним предметом доказування. Доведено, що саме видовий рівень дає змогу врахувати особливу правову природу ст. 191 КК України, яка поєднує ознаки кримінального правопорушення проти власності, службового, корупційного та економічного кримінального правопорушення.

удосконалено:

– наукові підходи до класифікації предмета доказування у кримінальному провадженні. Обґрунтовано, що для проваджень за ст. 191 КК України предмет доказування доцільно класифікувати на: загальний предмет доказування; родовий, або категоріальний, предмет доказування; видовий предмет доказування; індивідуальний предмет доказування. Новизна запропонованої класифікації полягає у виокремленні видового предмета доказування як самостійного рівня конкретизації, необхідного саме для проваджень про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем;

– наукові підходи до розуміння предмета доказування у кримінальному провадженні шляхом його конкретизації щодо кримінальних проваджень за ст. 191 КК України. Доведено, що предмет доказування у таких провадженнях є ширшим за склад кримінального правопорушення, оскільки охоплює не лише обставини, необхідні для кримінально-правової кваліфікації, а й обставини, що мають процесуальне значення для прийняття законного, обґрунтованого та вмотивованого процесуального рішення;

– наукові підходи до локального предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Запропоновано під локальним предметом доказування у таких провадженнях розуміти обсяг обставин, переважно визначений гіпотезою та диспозицією кримінально-процесуальної норми, який підлягає доказуванню під час прийняття окремих процесуальних рішень і є відгалуженням загального та видового предмета доказування, спрямованим на досягнення кінцевої

мети кримінального провадження. Практичне значення такого підходу проявляється під час вирішення питань про тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, відсторонення особи від посади, застосування запобіжних заходів, надання дозволу на проведення окремих СРД та НС(Р)Д;

– наукові підходи до розуміння мети доказування та кінцевої мети доказування у провадженнях за ст. 191 КК України. Уточнено, що кінцева мета доказування у таких провадженнях полягає у встановленні або спростуванні достатньої сукупності обставин, які підтверджують наявність чи відсутність протиправного обернення майна, службово-функціонального зв'язку, прямого умислу, корисливого мотиву, корисливої мети, майнової шкоди та причинного зв'язку між діянням і майновим результатом;

– підхід до визначення інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи та підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Запропоновано їх поділ на проміжні, або доказові, факти та допоміжні факти. До проміжних доказових фактів у таких провадженнях віднесено, зокрема, зв'язок службової особи з контрагентом, використання підконтрольної юридичної особи, підписання актів виконаних робіт без реального виконання, штучне завищення вартості майна, рух коштів через пов'язаних осіб, наявність електронного листування щодо погодження господарської операції. До допоміжних фактів віднесено обставини, що підтверджують достовірність або недостовірність доказів, процесуальну належність документів, походження електронних даних, цілісність носіїв інформації, допустимість результатів СРД або НС(Р)Д;

– наукові положення щодо доказової діяльності сторони захисту у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Обґрунтовано, що предмет доказування у таких провадженнях має аналізуватися не лише з позиції сторони обвинувачення, а й з позиції сторони захисту, зокрема щодо спростування події кримінального правопорушення, службово-функціонального зв'язку, прямого умислу, корисливої мети, розміру шкоди та причинного зв'язку;

– наукові підходи до законодавчого вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) у частині усунення термінологічних неузгодженостей і забезпечення більшої процесуальної визначеності предмета доказування. Запропоновані зміни до ст. 91 та 246 КПК України спрямовані на забезпечення належного балансу сторін, встановлення як наявності, так і відсутності обставин, що мають значення для кримінального провадження, а також підвищення гарантій допустимості доказів і захисту прав людини у кримінальному провадженні.

набули подальшого розвитку:

– наукові положення щодо міжнародного досвіду доказування кримінальних правопорушень, подібних до привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Порівняльно-правовий аналіз законодавства та доктрини Великої Британії, Німеччини й Франції використано як інструмент уточнення української моделі предмета доказування за ст. 191 КК України. Встановлено, що доказування майнових посягань, пов’язаних із довірою, службовим становищем або управлінням чужим майном, концентрується навколо подібних змістових блоків: статус майна, статус особи щодо майна, обов’язок діяти в інтересах власника або довірителя, спосіб неправомірного обернення майна, умисел і майновий результат;

– наукові положення щодо засобів доказування обставин видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. СРД і НС(Р)Д систематизовано не за формальним переліком процесуальних дій, а за їх доказовим призначенням: встановлення правового режиму майна, службово-функціонального зв’язку, способу вибуття майна, кінцевого вигодонабувача, прямого умислу, корисливої мети, розміру шкоди та допустимості отриманих доказів;

– наукові положення щодо допустимості доказів у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Обґрунтовано, що ефективність доказування у цій категорії проваджень залежить не лише від фактичного отримання документів, електронних даних, висновків експертиз чи результатів НС(Р)Д, а й від

дотримання вимог процесуальної доброчесності, верховенства права, судового контролю та належного процесуального оформлення доказової інформації;

– наукові положення щодо використання результатів НС(Р)Д та матеріалів оперативно-розшукової діяльності у доказуванні у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Обґрунтовано, що результати НС(Р)Д у таких провадженнях мають доказове значення лише за умови їх спрямованості на встановлення конкретних обставин видового предмета доказування, зокрема службово-функціонального зв'язку, змови, реального вигодонабувача, прихованого руху коштів, умислу та документального маскування протиправного обернення майна;

– наукові положення щодо доказування у кримінальних провадженнях про службові кримінальні правопорушення. Розвинено положення про те, що у провадженнях за ст. 191 КК України особливого значення набуває доказування не лише факту зайняття особою певної посади, а й реального обсягу її службових повноважень, доступу до майна, можливості впливу на управлінські або господарські рішення, а також зв'язку цих повноважень із майновим результатом;

– аргументація щодо необхідності внесення змін до КПК України з метою удосконалення гарантій захисту прав і свобод людини у кримінальному провадженні, усунення термінологічних неузгодженостей і підвищення якості доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Обґрунтовано, що запропоновані зміни до ст. 91 та 246 КПК України випливають із потреби забезпечення більшої процесуальної визначеності предмета доказування, встановлення як наявності, так і відсутності обставин, що мають значення для кримінального провадження, а також посилення гарантій допустимості доказів, судового контролю та процесуальної доброчесності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації висновки, положення та пропозиції впроваджено і може бути використано у:

– *правотворчій діяльності* – для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в частині нормативного визначення і конкретизації обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному

провадженні, удосконалення процесуального порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення окремих СРД і НС(Р)Д, а також посилення гарантій допустимості доказів і захисту прав людини у кримінальному провадженні (лист Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 1 жовтня 2025 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми кримінального процесу України», «Кримінальне право», «Криміналістика», «Реалізація практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні», «Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення», «Кримінально-правова охорона прав власності», «Досудове розслідування», спеціальних курсів із доказування у кримінальному провадженні, підготовки навчально-методичних матеріалів, а також у процесі самостійної роботи здобувачів вищої освіти (акт Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 24 квітня 2026 року; акт Національної академії Служби безпеки України від 24 жовтня 2026 року; акт Національної академії внутрішніх справ 6 травня 2026 року № 139-оп);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальших наукових досліджень проблем предмета доказування, меж доказування, засобів доказування, допустимості доказів, локального предмета доказування, доказування у кримінальних провадженнях щодо службових, корупційних, економічних кримінальних правопорушень, а також кримінальних правопорушень проти власності (акт Національної академії Служби безпеки України від 24 жовтня 2026 року; акт Національної академії внутрішніх справ від 6 травня 2026 року № 138-нд);

– *правозастосовній діяльності* – для підвищення ефективності доказування у кримінальних провадженнях, зокрема щодо привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; правильного визначення предмета доказування; планування СРД і НС(Р)Д; встановлення правового режиму майна, службово-функціонального зв’язку, прямого умислу, корисливої мети, розміру шкоди та причинного зв’язку; а також для відмежування

кримінально караного діяння від цивільно-правового, господарського, дисциплінарного або управлінського спору, що підтверджується актами впровадження Державного бюро розслідувань та Головного слідчого управління Національної поліції України;

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення, висновки, пропозиції та рекомендації є результатом особистих досліджень автора, здійснених із дотриманням вимог законодавства України, принципів академічної доброчесності, на підставі комплексного аналізу кримінального процесуального законодавства, кримінально-правових норм, наукової доктрини, судової практики, статистичних матеріалів і практики доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки і пропозиції дисертації оприлюднено на круглих столах, науково-практичних конференціях, зокрема: «Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану» (Київ, 18 листопада 2022 року); «Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених» (Київ, 18 травня 2023 року); «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (Хмельницький, 26 травня 2023 року); «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (Київ, 2 травня 2024 року); «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (Київ, 11–12 грудня 2025 року); «Право. Комунікація. Суспільство» (Львів, 2 квітня 2026 року).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображено у 14 наукових працях, зокрема у 7 наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 1 науковій статті, опублікованій у міжнародному науковому виданні, а також у 6 тезах наукових доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які логічно об’єднують вісім підрозділів і шість підпунктів,

висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 271 сторінок, з яких основний текст – 183 сторінка. Список використаних джерел містить 353 найменування. Додатки викладено на 25 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПРО ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

1.1. Стан наукової розробленості предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

Правильне визначення предмета доказування має визначальне значення для кримінального провадження, оскільки саме через нього конкретизується зміст доказової діяльності сторони обвинувачення, сторони захисту та суду. Від того, наскільки коректно визначено коло обставин, що підлягають встановленню або спростуванню, залежить планування досудового розслідування, вибір слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, формування доказової бази, оцінка доказів, межі судового розгляду та обґрунтованість кінцевого процесуального рішення.

У кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем ця проблема набуває особливої гостроти. Такі кримінальні правопорушення поєднують майновий, службово-функціональний, корупційний, економічний і процесуально-доказовий аспекти. Тому предмет доказування у провадженнях за ст. 191 КК України не може бути зведений лише до загального переліку обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, або лише до елементів складу кримінального правопорушення. Його зміст потребує спеціальної видової конкретизації з урахуванням правового режиму майна, факту його ввірення або перебування у віданні особи, службових повноважень щодо майна, способу протиправного обернення, прямого умислу, корисливої мети, майнової шкоди, причинного зв’язку та процесуальної придатності доказів.

Аналіз наукових джерел дає підстави поділити наявні дослідження, релевантні для теми цієї дисертації, на кілька взаємопов'язаних груп: 1) праці із загальної теорії доказування та предмета доказування; 2) дослідження окремих елементів предмета доказування; 3) кримінальні процесуальні, криміналістичні й методичні дослідження кримінальних проваджень за ст. 191 КК України та суміжних майнових, службових, корупційних і економічних кримінальних правопорушень; 4) кримінально-правові дослідження ст. 191 КК України; 5) праці щодо засобів доказування, допустимості доказів, НС(Р)Д, процесуальної доброчесності та ролі захисника у доказуванні. Такий поділ дає змогу не лише систематизувати наукові джерела, а й виявити ту прогалину, яка зумовлює потребу в цьому дисертаційному дослідженні.

Першу групу становлять праці, присвячені загальній теорії доказування, поняттю, змісту, структурі та значенню предмета доказування у кримінальному провадженні. У цих роботах сформовано фундаментальні положення про предмет доказування як кримінальну процесуальну категорію, його співвідношення з доказуванням, межами доказування, доказами, головним фактом, об'єктом доказування, метою доказування та процесуальним рішенням.

Вагоме значення для розуміння загальних засад кримінального процесуального доказування мають праці В. В. Вапнярчука, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, В. О. Попелюшка, С. М. Стахівського, В. І. Фаринника, М. Є. Шумила та інших учених, у яких розкрито природу доказування, його мету, структуру, засоби, межі й значення для досягнення завдань кримінального провадження [20; 21; 44; 46; 47; 48; 106; 113; 154–156; 260–262; 270; 283; 294; 295].

У контексті цієї дисертації особливе значення мають праці, у яких предмет доказування досліджувався як самостійна категорія кримінального процесу. Так, у працях О. М. Алексійчука, Т. М. Барабаш, Б. Л. Ващука, М. І. Гошовського, М. П. Климчука, М. Г. Пінчука, Н. З. Рогатинської, К. С. Рябченко, М. І. Станковича, С. О. Сороки, О. І. Одінцова та інших учених розглядалися загальні або спеціальні

питання предмета доказування у кримінальному провадженні та його окремих категоріях [2; 13; 23; 45; 76; 118; 125; 220; 226; 227; 243; 251].

Зазначені дослідження мають важливе методологічне значення, оскільки дають змогу визначити загальні межі наукового аналізу предмета доказування, розкрити його зміст, функціональне призначення і зв'язок із кримінальним процесуальним доказуванням. Водночас вони переважно не спрямовані на формування комплексної моделі предмета доказування саме у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. У більшості з них предмет доказування досліджується або на загальнотеоретичному рівні, або щодо інших категорій кримінальних проваджень.

Особливе місце серед джерел цієї групи займають праці М. А. Погорецького, у яких розроблено концептуальні положення про кримінальне процесуальне доказування, його поняття, зміст, структуру, сучасні концепції, засоби доказування, зв'язок доказування з оперативно-розшуковою діяльністю, верховенством права, допустимістю доказів і процесуальною доброчесністю [131; 136–138; 140–142; 144–148; 294; 296]. Значення цих праць для цієї дисертації полягає в тому, що вони дозволяють розглядати предмет доказування не як ізольований перелік обставин, а як елемент цілісної системи кримінального процесуального доказування, у якій предмет, мета, засоби, суб'єкти, межі та результат доказування перебувають у функціональному взаємозв'язку.

Друга група джерел охоплює дослідження окремих елементів предмета доказування. Вони мають важливе значення, оскільки предмет доказування у кримінальному провадженні є складною системою обставин, кожна з яких має власне теоретичне та практичне наповнення. Для цієї дисертації особливо важливими є праці, присвячені події кримінального правопорушення, винуватості, формі вини, мотиву і меті, шкоді, характеристиці особи обвинуваченого, презумпціям, локальному предмету доказування, проміжним доказовим фактам і допоміжним фактам.

Так, подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування досліджувалась у працях В. І. Галагана, І. Ю. Саліхової, М. І. Дерев'янка, С. Ю.

Ільченка, а також у власних публікаціях авторки цієї дисертації [41; 42; 52; 83; 84]. Ці праці створюють підґрунтя для розуміння події кримінального правопорушення не лише як сукупності часу, місця, способу та інших обставин, а як фактичної основи, без встановлення якої неможливе подальше доказування. Для проваджень за ст. 191 КК України це особливо важливо, оскільки подія такого кримінального правопорушення пов'язана з рухом майна, його ввіренням або перебуванням у віданні, способом вибуття та документальним оформленням відповідних дій.

Питання винуватості, форми вини, мотиву та мети висвітлювалися у працях, присвячених загальним кримінально-правовим і кримінальним процесуальним проблемам вини, мотиву, мотивації та доведеності винуватості [8; 104; 230; 284]. Для теми цієї дисертації особливе значення має те, що у провадженнях за ст. 191 КК України доказування винуватості не обмежується встановленням факту участі особи у певній господарській чи службовій операції. Необхідно довести прямий умисел, корисливий мотив, корисливу мету, усвідомлення протиправного характеру дій і спрямованість поведінки на незаконне обернення майна.

Окремий напрям становлять дослідження шкоди як елемента предмета доказування. У працях М. І. Гошовського, Д. О. Люзебника, М. І. Соф'їна та інших учених розглядалися характер і розмір шкоди, порядок її встановлення, значення для кримінального провадження та зв'язок із доказуванням [45; 105; 244]. Для проваджень за ст. 191 КК України шкода має не лише доказове, а й кримінально-правове значення, оскільки вона впливає на кваліфікацію діяння, розмір майнових вимог, можливість застосування спеціальної конфіскації та оцінку наслідків кримінального правопорушення.

Обставини, що характеризують особу обвинуваченого, досліджувалися у працях Д. Б. Кастарнова та інших авторів [73; 74]. У провадженнях за ст. 191 КК України ці обставини мають специфічне значення, оскільки суб'єкт такого кримінального правопорушення не є звичайним загальним суб'єктом. Для ч. 1 ст. 191 КК України необхідно встановити зв'язок особи з майном через факт ввірення або перебування майна у її віданні, а для ч. 2–5 ст. 191 КК України – статус

службової особи, обсяг її повноважень, можливість впливати на рух майна та службово-функціональний зв’язок між повноваженнями і майновим результатом.

Окремої уваги заслуговують праці щодо правових презумпцій та їх впливу на доказування. Питання презумпцій у кримінальному процесі досліджували О. В. Баганець, В. В. Вапнярчук, О. М. Гаргат-Українчук, К. В. Коломієць та інші автори [11; 18; 43; 80]. Для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України ці дослідження мають особливе значення, оскільки у справах цієї категорії сторона обвинувачення повинна не лише довести рух майна, а й спростувати можливу правомірність правочину, добросовісність службової особи, правомірність управлінського рішення та наявність звичайної господарської мети.

До цієї ж групи належать праці, присвячені локальному предмету доказування та окремим процесуальним рішенням. Ідея локального предмета доказування розглядалася, зокрема, Ю. П. Аленіним, Т. В. Лукашкіною, А. С. Степаненком, Є. І. Лисаченком [3; 99; 263]. Її значення для проваджень за ст. 191 КК України полягає в тому, що під час прийняття окремих процесуальних рішень – про тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, відсторонення від посади, проведення обшуку, призначення експертизи чи надання дозволу на проведення НС(Р)Д – доказуванню підлягає не весь предмет доказування у справі, а лише той обсяг обставин, який є достатнім для конкретного процесуального рішення.

Третю групу становлять кримінальні процесуальні, криміналістичні й методичні дослідження, безпосередньо або опосередковано присвячені привласненню, розтраті або заволодінню майном шляхом зловживання службовим становищем. Ці праці мають важливе практичне значення, оскільки висвітлюють методику розслідування, криміналістичну характеристику, типові слідчі ситуації, способи вчинення, особливості збирання доказів і використання окремих процесуальних засобів.

Питання розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем досліджували С. С. Кулик, І. О. Нехаєнко, О. В. Пчеліна, Є. В. Чуйко, Р. В. Ярошенко, В. В. Дерновий та інші автори

[53; 93; 110; 214; 290; 291; 302]. У цих працях розкрито окремі питання методики розслідування, особливості криміналістичної характеристики, способи вчинення кримінальних правопорушень, типові слідчі ситуації, обставини, що підлягають встановленню, а також особливості використання доказів.

Практичне значення для цієї дисертації мають також методичні рекомендації щодо розслідування привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва та в умовах воєнного стану [224; 225]. Вони демонструють, що у практиці розслідування справ цієї категорії найбільш складними є встановлення реального руху майна або коштів, документального оформлення господарських операцій, розміру шкоди, кола причетних осіб, зв'язку між службовими повноваженнями і майновим результатом, а також використання спеціальних знань.

Водночас зазначені праці мають переважно криміналістичний або методичний характер. Їх цінність полягає у розкритті способів вчинення, типових слідчих ситуацій, алгоритмів дій слідчого, особливостей проведення окремих СРД і використання експертних можливостей. Однак вони не формують цілісної кримінальної процесуальної концепції предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України як системи взаємопов'язаних обставин, що підлягають встановленню або спростуванню стороною обвинувачення, стороною захисту та судом.

Четверту групу становлять кримінально-правові дослідження ст. 191 КК України. Вони мають важливе значення, оскільки предмет доказування у кримінальному провадженні тісно пов'язаний із кримінально-правовою характеристикою відповідного діяння. Саме норма кримінального закону визначає юридичні ознаки складу кримінального правопорушення, які мають бути доведені або спростовані у процесуальному порядку.

Кримінально-правові аспекти привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем досліджували В. І. Петров, О. А. Слабченко, С. С. Сироватка, О. І. Цивінський, Н. В. Ярмиш та інші автори [123; 124; 237; 239; 240; 286; 301]. У цих працях розглянуто ознаки складу

кримінального правопорушення, особливості предмета посягання, суб'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони, співучасті, розмежування суміжних складів, а також порівняльно-правові аспекти відповідальності за подібні майнові посягання.

Значення кримінально-правових досліджень для цієї дисертації полягає в тому, що вони дозволяють визначити кримінально-правове ядро предмета доказування за ст. 191 КК України. Проте склад кримінального правопорушення не вичерпує всього предмета доказування. У кримінальному провадженні необхідно встановити не лише ознаки складу, а й інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, зокрема допустимість доказів, обставини, що характеризують особу, підстави спеціальної конфіскації, обставини для вирішення цивільного позову, локальні обставини для окремих процесуальних рішень, а також факти, що підтверджують або спростовують версію сторони захисту.

Саме тому кримінально-правові дослідження ст. 191 КК України є необхідною, але не достатньою основою для формування предмета доказування у провадженнях цієї категорії. Вони пояснюють, які юридичні ознаки діяння мають значення для кваліфікації, але не дають повної відповіді на питання про кримінальну процесуальну структуру доказування всіх обставин, необхідних для прийняття законного, обґрунтованого і вмотивованого процесуального рішення.

П'яту групу становлять праці, присвячені засобам доказування, допустимості доказів, НС(Р)Д, використанню матеріалів оперативно-розшукової діяльності, процесуальній доброчесності, судовому контролю та ролі захисника у доказуванні. Цей напрям має особливе значення для розділу 3 дисертації, однак його необхідно враховувати вже на етапі аналізу стану наукової розробленості, оскільки предмет доказування неможливо відокремити від засобів його встановлення.

Засоби кримінального процесуального доказування досліджувалися у працях С. М. Стахівського, В. І. Фаринника, А. В. Коваленка, В. В. Кікінчука, М. А. Погорецького, О. С. Старенького, М. Є. Шумила та інших учених [75; 77; 142; 260–262; 283; 294]. Для проваджень за ст. 191 КК України ці праці мають значення, оскільки обставини предмета доказування встановлюються за допомогою складної

сукупності доказових засобів: документів, електронних даних, показань, висновків експертиз, банківської інформації, результатів тимчасового доступу до речей і документів, обшуку, огляду, а у визначених законом випадках – результатів НС(Р)Д.

Проблеми НС(Р)Д, їх проведення, допустимості та використання результатів у доказуванні досліджували М. А. Погорецький, О. С. Старенький, Д. Б. Сергєєва, Н. В. Тітова, С. В. Смаглюк, Є. В. Чуйко та інші автори [127; 132; 133; 139; 143; 146; 233–236; 242; 271; 290]. У провадженнях за ст. 191 КК України НС(Р)Д мають значення насамперед для встановлення прихованих елементів доказування: змови, умислу, кінцевого вигодонабувача, прихованого руху коштів, службово-функціонального зв'язку, документального маскування та реального змісту господарської операції. Водночас застосування НС(Р)Д у провадженнях за ч. 1 і ч. 2 ст. 191 КК України ускладнюється процесуальними обмеженнями, пов'язаними з тяжкістю кримінального правопорушення.

Новітні дослідження допустимості доказів, процесуальної доброчесності, верховенства права у кримінальному процесуальному доказуванні та судового контролю мають особливе значення для цієї дисертації [135; 145; 147; 148]. У справах за ст. 191 КК України питання допустимості доказів є особливо гострим, оскільки значна частина доказової інформації отримується через доступ до документів, електронних систем, банківських даних, службового листування, результатів обшуку, огляду, експертиз і НС(Р)Д. За таких умов неналежне процесуальне оформлення доказової інформації може нівелювати навіть фактично сильну доказову базу.

Окремо слід виділити дослідження ролі захисника як суб'єкта доказування. У працях М. А. Погорецького, О. С. Старенького та інших авторів обґрунтовується активна роль захисника у доказуванні, зокрема на досудовому провадженні [128; 129; 152; 252; 253]. Для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України це має особливе значення, оскільки сторона захисту часто спрямовує доказову діяльність на спростування кримінально-правового характеру господарської операції, відсутність службово-функціонального зв'язку, відсутність прямого умислу або

корисливої мети, недоведеність шкоди, недопустимість доказів або наявність цивільно-правового чи господарського спору.

Окрему роль у формуванні наукової основи цієї дисертації відіграють власні публікації авторки, у яких попередньо досліджувалися доктринальні підходи до поняття предмета доказування, співвідношення предмета доказування і меж доказування, вплив правових презумпцій на предмет доказування, подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування, слідчі (розшукові) дії як засіб встановлення обставин предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України, а також винуватість як елемент предмета доказування у таких провадженнях [78–85; 329]. Ці праці відображають послідовне формування авторської позиції, однак у межах дисертації зазначені положення набули комплексного розвитку та були об’єднані у цілісну концепцію видового предмета доказування за ст. 191 КК України.

Аналіз наведених груп джерел дає підстави для кількох узагальнень.

По-перше, у кримінальній процесуальній доктрині сформовано потужну теоретичну базу щодо доказування, предмета доказування, меж доказування, доказів, засобів доказування, допустимості доказів, ролі суб’єктів доказування та значення процесуального рішення. Ці напрацювання є методологічною основою цього дослідження.

По-друге, окремі елементи предмета доказування – подія, винуватість, шкода, обставини, що характеризують особу, презумпції, локальний предмет доказування, межі доказування – вже були предметом спеціальних наукових досліджень. Однак ці дослідження переважно не були спрямовані на цілісну реконструкцію предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України.

По-третє, криміналістичні та методичні праці щодо розслідування привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем мають вагоме практичне значення, однак їх основний фокус зосереджений на методиці розслідування, типових слідчих ситуаціях, способах учинення та алгоритмах дій слідчого, а не на кримінальній процесуальній моделі предмета доказування.

По-четверте, кримінально-правові дослідження ст. 191 КК України розкривають юридичні ознаки складу кримінального правопорушення, але не вирішують питання про те, як ці ознаки мають трансформуватися у систему обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та як вони співвідносяться з іншими обставинами, що мають процесуальне значення.

По-п’яте, сучасні дослідження засобів доказування, НС(Р)Д, допустимості доказів, процесуальної доброчесності, судового контролю та участі захисника створюють важливу основу для прикладного виміру дисертації, але потребують інтеграції саме у модель доказування обставин за ст. 191 КК України.

Отже, попри значний масив наукових праць, у вітчизняній кримінальній процесуальній доктрині відсутнє комплексне дослідження, у якому предмет доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України був би розкритий як самостійна видова система обставин, що охоплює майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб’єктивно-цільовий, наслідковий і процесуально-інструментальний блоки.

Саме ця наукова прогалина зумовлює необхідність розроблення авторської концепції видового предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Така концепція має забезпечити перехід від загальної теорії предмета доказування до конкретної моделі доказування за ст. 191 КК України, у якій будуть враховані особливості правового режиму майна, зв’язку особи з майном, службового становища, способу протиправного обернення, прямого умислу, корисливої мети, майнової шкоди, причинного зв’язку, презумпцій, локального предмета доказування, засобів доказування та допустимості доказів.

Таким чином, стан наукової розробленості проблеми свідчить не про відсутність досліджень, релевантних для обраної теми, а про їх фрагментарність щодо предмета доказування саме у провадженнях за ст. 191 КК України. Це й обумовлює потребу в комплексному кримінальному процесуальному дослідженні, спрямованому на формування цілісної моделі предмета доказування у

кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

1.2. Поняття та зміст предмета доказування: доктринальні підходи та їх вплив на формування предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

Дослідження предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем потребує попереднього з'ясування загальнотеоретичного змісту цієї кримінальної процесуальної категорії. Водночас таке звернення до загальної теорії доказування не повинно мати суто описового характеру. Його значення полягає в тому, щоб на основі доктринальних підходів визначити ті теоретичні положення, які безпосередньо впливають на формування предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України.

Предмет доказування є однією з фундаментальних категорій кримінального процесуального доказування. Через нього визначається, які саме факти, обставини, зв'язки та юридично значущі властивості мають бути встановлені або спростовані для прийняття законного, обґрунтованого і справедливого процесуального рішення. У цьому розумінні предмет доказування виконує не лише пізнавальну, а й організаційну, орієнтаційну, гарантійну та правозастосовну функції.

З огляду на предмет цього дисертаційного дослідження особливого значення набуває не стільки загальне питання про те, що таке предмет доказування у кримінальному процесі, скільки питання про те, як загальна категорія предмета доказування конкретизується у кримінальних провадженнях щодо окремого виду кримінального правопорушення. Саме тому подальший аналіз спрямований на з'ясування того, які доктринальні підходи до предмета доказування є найбільш придатними для формування предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України.

У сучасній кримінальній процесуальній доктрині доказування обґрунтовано розглядається як складна пізнавальна, практична, правова і розумова діяльність, що охоплює отримання, перевірку, оцінку та використання доказів для встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження. Особливо важливим для цього дослідження є підхід, відповідно до якого у структурі кримінального процесуального доказування виокремлюються його об’єкт, предмет, мета, завдання, засоби, суб’єкти та результат [137; 138; 140; 144; 294]. Саме такий підхід дозволяє розглядати предмет доказування не як ізольований перелік обставин, а як функціональний елемент усієї системи доказової діяльності.

У межах цієї концепції предмет доказування визначає спрямованість доказування, його змістові межі та логіку використання засобів доказування. Якщо мета доказування відповідає на питання, для чого здійснюється доказова діяльність, засоби доказування – за допомогою чого вона здійснюється, суб’єкти доказування – ким вона здійснюється, то предмет доказування відповідає на питання, що саме має бути встановлено або спростовано у кримінальному провадженні. Тому правильне визначення предмета доказування є передумовою як належного планування досудового розслідування, так і ефективної реалізації функцій сторони обвинувачення, сторони захисту та суду.

У доктрині кримінального процесу сформувалася низка підходів до розуміння предмета доказування. Одні науковці визначають його як коло передбачених законом обставин, які підлягають встановленню у кожному кримінальному провадженні; інші – як сукупність юридично значущих фактичних обставин, необхідних для правильного вирішення кримінального провадження; ще інші – як систему фактів і обставин, що мають бути встановлені або спростовані для ухвалення відповідного процесуального рішення [20; 21; 44; 45; 76; 106; 118; 154–156; 260–262; 270; 283].

Спільним для більшості наведених підходів є визнання того, що предмет доказування не зводиться лише до доказування винуватості особи. Він охоплює ширшу систему обставин, які мають значення для кримінального провадження: подію кримінального правопорушення, винуватість особи, форму вини, мотив і

мету, вид і розмір шкоди, обставини, що впливають на тяжкість кримінального правопорушення, характеризують особу, пом'якшують або обтяжують покарання, обставини, що є підставою звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

Водночас на рівні конкретного кримінального провадження зазначений загальний перелік потребує індивідуалізації та конкретизації. Для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України така конкретизація має особливе значення, оскільки ця стаття поєднує три форми діяння: привласнення, розтрату та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Кожна з цих форм має власну фактичну, кримінально-правову і доказову специфіку. Саме тому предмет доказування у таких провадженнях не може бути визначений лише шляхом механічного відтворення загального переліку обставин, що підлягають доказуванню.

У науковій літературі обґрунтовано підкреслюється, що предмет доказування має тісний зв'язок із нормами кримінального права. Проте цей зв'язок не означає тотожності предмета доказування і складу кримінального правопорушення. Склад кримінального правопорушення є кримінально-правовою конструкцією, яка визначає юридичні ознаки діяння, необхідні для його кваліфікації. Предмет доказування є кримінально-процесуальною категорією, яка охоплює фактичні обставини, що мають бути встановлені для вирішення кримінального провадження. Тому склад кримінального правопорушення є ядром, але не повним змістом предмета доказування [12; 90; 154–156; 259].

Для проваджень за ст. 191 КК України це положення має принципове значення. Для правильної кримінально-правової кваліфікації необхідно встановити ознаки відповідної форми кримінального правопорушення, зокрема предмет посягання, спосіб діяння, суб'єкта, форму вини, корисливий мотив, корисливу мету, майнову шкоду та причинний зв'язок. Однак для правильного вирішення кримінального провадження цього недостатньо. Необхідно також встановити правовий режим майна, підстави його перебування у володінні, віданні або

службовому розпорядженні особи, характер господарської чи управлінської операції, наявність або відсутність правомірної ділової мети, фактичного вигодонабувача, рух майна або коштів, достовірність документів, допустимість отриманих доказів, а також можливість відмежування кримінально караного діяння від цивільно-правового, господарського або дисциплінарного спору.

Отже, предмет доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України є ширшим за склад кримінального правопорушення. Він включає не лише ті обставини, які безпосередньо впливають на кваліфікацію, а й ті, що мають процесуальне, доказове, гарантійне та практичне значення. Саме через це у провадженнях зазначеної категорії помилка у визначенні предмета доказування може призводити або до безпідставного звуження доказової діяльності, або до її невиправданого розширення.

Не менш важливим є співвідношення предмета доказування і меж доказування. У доктрині кримінального процесу ці категорії тривалий час розглядалися як взаємопов’язані, однак не тотожні. Предмет доказування визначає коло обставин, які мають бути встановлені або спростовані, а межі доказування – обсяг доказової інформації, достатній для їх достовірного встановлення і прийняття відповідного процесуального рішення [54; 85; 251; 254; 255; 260–262; 283].

Таке розмежування має безпосереднє значення для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України. Наприклад, предметом доказування є встановлення факту протиправного обернення майна на користь особи або третіх осіб. Водночас межі доказування визначають, який саме обсяг документів, показань, висновків експертиз, електронних даних, банківських документів, результатів СРД чи НС(Р)Д є достатнім для підтвердження або спростування цієї обставини. Якщо предмет доказування визначений правильно, але межі доказування є недостатніми, процесуальне рішення буде необґрунтованим. Якщо ж межі доказування є надмірними, це може призвести до невиправданого втручання у права особи, затягування провадження, накопичення нерелевантної доказової інформації та ризику визнання доказів недопустимими.

Саме тому у провадженнях за ст. 191 КК України предмет і межі доказування доцільно розглядати у взаємозв'язку. Предмет доказування задає напрям доказової діяльності, а межі доказування визначають її необхідну глибину. Для привласнення така глибина пов'язана насамперед із доказуванням факту ввірення майна або перебування його у віданні особи та подальшого утримання майна як свого. Для розтрати – з доказуванням вибуття майна на користь інших осіб і відсутності правомірної господарської підстави такого вибуття. Для заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем – із доказуванням службово-функціонального зв'язку між повноваженнями особи, способом заволодіння і майновим результатом.

Окремої уваги потребує співвідношення предмета доказування з об'єктом доказування. У науковій літературі об'єкт доказування нерідко розуміється як ширша фактична реальність, на яку спрямована пізнавальна діяльність суб'єктів кримінального процесу, тоді як предмет доказування є її процесуально і юридично значущою проєкцією. Іншими словами, об'єкт доказування охоплює всю сукупність фактичних обставин події, а предмет доказування – лише ті з них, які мають значення для кримінального провадження і підлягають встановленню у передбаченому законом процесуальному порядку [20; 21].

Для проваджень за ст. 191 КК України це розмежування має практичне значення. Господарська діяльність підприємства, бюджетні операції, тендерні процедури, укладення договорів, підписання актів, здійснення платежів, службове листування, електронний документообіг і управлінські рішення можуть утворювати широкий об'єкт пізнання. Однак до предмета доказування входять не всі ці обставини, а лише ті, які мають значення для встановлення або спростування протиправного обернення майна, службово-функціонального зв'язку, умислу, корисливої мети, шкоди та причинного зв'язку.

У цьому полягає одна з основних складностей доказування за ст. 191 КК України: зовні правомірна господарська або управлінська діяльність може містити ознаки кримінально караного діяння, але може й не виходити за межі цивільно-правового, господарського, дисциплінарного або управлінського спору. Тому

предмет доказування має бути сформований так, щоб забезпечити належне відмежування кримінального правопорушення від некримінальних форм правової поведінки або помилок управління.

У науковій дискусії щодо предмета доказування традиційно порушується також питання про так званий «головний факт». У класичному розумінні до нього часто відносять подію кримінального правопорушення і винуватість особи. Такий підхід має певне методологічне пояснення, оскільки без встановлення події і причетності особи подальше доказування інших обставин втрачає процесуальний сенс. Водночас у сучасному кримінальному процесі механічне виокремлення «головного факту» може створювати ризик штучного поділу обставин предмета доказування на «головні» і «другорядні» [10; 58; 118; 154–156; 260–262].

Для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України виокремлення лише події і винуватості як головного факту є недостатнім. Диспозиція цієї статті є складною, оскільки охоплює різні форми діяння, різний характер зв’язку особи з майном, різний спосіб протиправного обернення майна, можливість використання службового становища, а також наявність спеціального суб’єкта. Тому у таких провадженнях не можна зосереджуватися лише на питанні: «чи було майно втрачено і чи причетна до цього особа?». Необхідно також встановити, у який спосіб майно вибуло, на якій правовій підставі воно перебувало у сфері управління особи, чи мала особа повноваження щодо цього майна, чи використала вона ці повноваження всупереч їх призначенню, чи був прямий умисел, корисливий мотив, корислива мета, майнова шкода і причинний зв’язок.

З огляду на це більш обґрунтованим видається не виокремлення «головного факту», а визначення центрального інформаційного ядра предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України. Таким ядром є встановлення або спростування факту протиправного обернення чужого майна на користь винної особи або третіх осіб у певній формі: привласнення, розтрати або заволодіння шляхом зловживання службовим становищем. Навколо цього ядра групуються інші взаємопов’язані обставини: правовий режим майна, зв’язок особи з майном, службово-

функціональний зв’язок, спосіб діяння, умисел, корислива мета, шкода, причинний зв’язок і процесуальна придатність доказів.

Такий підхід дає змогу уникнути небезпеки спрощення предмета доказування. Він також відповідає практичній потребі розглядати кримінальне провадження за ст. 191 КК України як складну доказову конструкцію, у якій кожна обставина має значення не ізольовано, а у взаємозв’язку з іншими обставинами.

Зміст предмета доказування тісно пов’язаний із його структурою. Якщо поняття предмета доказування відповідає на питання про його сутність, то зміст розкриває, з яких елементів він складається. У загальному вигляді зміст предмета доказування становлять обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а також інші юридично значущі обставини, які необхідно встановити для правильного вирішення справи [17; 20; 21; 44; 45; 118; 154–156; 221; 260–262; 270].

У провадженнях за ст. 191 КК України зміст предмета доказування доцільно розглядати через два взаємопов’язані рівні. Перший рівень – це загальні обставини, які підлягають доказуванню у кожному кримінальному провадженні. Другий рівень – це їх конкретизація відповідно до особливостей привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Саме другий рівень дає можливість перейти від загального предмета доказування до видового предмета доказування.

З огляду на це у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України зміст предмета доказування має охоплювати такі блоки обставин: майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб’єктивно-цільовий, наслідковий та процесуально-інструментальний.

Майновий блок охоплює обставини, пов’язані з правовим режимом майна, його належністю, вартістю, місцем перебування, фактом ввірення або перебування у віданні особи, рухом майна або коштів, а також майновим результатом діяння. Саме цей блок дозволяє встановити, чи було майно чужим для особи, чи мало воно економічну вартість, чи перебувало воно у сфері законного володіння, управління або розпорядження відповідної особи.

Службово-функціональний блок має особливе значення для ч. 2–5 ст. 191 КК України. Він охоплює обставини, що підтверджують або спростовують статус службової особи, обсяг її повноважень, зв'язок цих повноважень із майном, можливість впливати на рух майна, прийняття управлінських, фінансових або господарських рішень, а також використання службового становища як способу заволодіння майном. Для кваліфікації діяння за ст. 191 КК України недостатньо встановити лише формальне зайняття посади. Необхідно довести реальний функціональний зв'язок між службовими повноваженнями особи та протиправним майновим результатом.

Поведінковий блок охоплює конкретний спосіб діяння: утримання ввіреного майна як свого при привласненні; неправомірне витрачання або передання майна на користь інших осіб при розтраті; використання службових повноважень для протиправного заволодіння майном при зловживанні службовим становищем. До цього блоку належать також обставини документального оформлення відповідних дій: договори, акти, накладні, платіжні доручення, тендерна документація, службові листи, накази, розпорядження, бухгалтерські та електронні документи.

Суб'єктивно-цільовий блок охоплює прямий умисел, корисливий мотив, корисливу мету, усвідомлення особою протиправного характеру своїх дій, спрямованість поведінки на незаконне обернення майна на свою користь або на користь третіх осіб. У провадженнях за ст. 191 КК України цей блок має особливе значення для відмежування кримінально караного діяння від службової недбалості, помилкового господарського рішення, цивільно-правового спору або порушення внутрішньої дисципліни.

Наслідковий блок охоплює вид і розмір шкоди, майновий результат, причинний зв'язок між діянням і шкодою, а також значення розміру шкоди для кваліфікації за відповідною частиною ст. 191 КК України. Для цього кримінального правопорушення шкода має не лише доказове, а й конститутивне та кваліфікуюче значення.

Процесуально-інструментальний блок охоплює засоби доказування, за допомогою яких встановлюються відповідні обставини, а також вимоги

належності, допустимості, достовірності та достатності доказів. У сучасних умовах цей блок набуває особливого значення, оскільки у провадженнях за ст. 191 КК України широко використовуються документи, електронні дані, висновки експертиз, банківська інформація, результати СРД і НС(Р)Д. При цьому ефективність доказування залежить не лише від фактичного отримання інформації, а й від її процесуальної придатності [135; 142; 145; 147; 148; 294].

Така блокова структура предмета доказування дає змогу конкретизувати загальні положення кримінального процесуального закону у межах окремого виду кримінального правопорушення. Вона також дозволяє сформувати основу для подальшого виокремлення видового предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України, що буде розкрито у наступному підрозділі.

Порівняльно-правовий аналіз підтверджує, що у різних правових системах коло фактів, які підлягають доказуванню у кримінальних справах, визначається по-різному. У країнах загального права доказування концентрується навколо facts in issue та elements of the offence, тобто фактів, що є предметом спору, і елементів кримінального правопорушення, які сторона обвинувачення має довести відповідно до встановленого стандарту доказування [306; 307; 320; 331; 342; 343]. Така модель не містить прямого аналога українського нормативного переліку обставин, що підлягають доказуванню, проте функціонально виконує подібне завдання – визначає, які факти мають бути доведені для обґрунтування кримінальної відповідальності.

У німецькій та австрійській правових системах використовується доктринальна категорія Beweisthema, яка відображає коло фактів, що підлягають доказуванню у конкретному провадженні [305; 324; 336; 345; 346]. Вона не є тотожною українському розумінню предмета доказування, однак демонструє важливу спільну ідею: предмет доказування формується не абстрактно, а з урахуванням конкретного обвинувачення, змісту кримінально-правової норми, доказових клопотань сторін і фактичних обставин справи.

Французька кримінальна процесуальна модель також не містить прямого законодавчого аналога українського предмета доказування, однак фактично

виходить із необхідності встановлення обставин, що мають значення для обвинувачення, кваліфікації, вини та призначення покарання [312; 328; 332; 351]. Особливо важливим для цього дослідження є те, що у французькому кримінальному праві існують склади, наближені до привласнення або зловживання довірою, де доказування концентрується навколо факту передання майна, обов'язку діяти в інтересах власника або довірителя, способу неправомірного обернення майна, умислу та майнової шкоди.

Порівняльно-правовий матеріал дає підстави для висновку, що незалежно від відмінностей між правовими системами доказування майнових посягань, пов'язаних із довірою, службовим становищем або управлінням чужим майном, зазвичай концентрується навколо кількох спільних блоків: статус майна, статус особи щодо майна, характер обов'язку особи щодо цього майна, спосіб неправомірного обернення, умисел, майновий результат і зв'язок між діями особи та шкодою. Саме ці блоки мають значення для побудови української моделі предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України.

Разом з тим українська модель не може бути зведена лише до запозичення зарубіжних підходів. Її специфіка полягає у поєднанні нормативно визначеного загального предмета доказування, положень кримінального закону, доктринальних підходів до доказування, судової практики та практичних потреб сторін кримінального провадження. У цьому сенсі предмет доказування у провадженнях за ст. 191 КК України формується на перетині кримінального процесуального, кримінального, цивільного, господарського та службового правового регулювання.

Особливе значення для формування предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України має документально-господарське маскування таких діянь. У багатьох випадках привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем здійснюються не шляхом відкритого вилучення майна, а через систему формально правомірних документів: договорів, актів виконаних робіт, накладних, платіжних доручень, тендерної документації, службових листів, наказів, розпоряджень. Такі документи можуть створювати

видимість правомірної господарської операції, хоча фактично використовуються для протиправного обернення майна.

У зв’язку з цим предмет доказування у провадженнях за ст. 191 КК України має охоплювати не лише факт існування відповідного документа, а й реальний економічний і правовий зміст операції. Зокрема, необхідно встановити, чи було фактично поставлено товар, виконано роботи або надано послуги; чи відповідала вартість майна ринковим умовам; чи був контрагент реальним або підконтрольним; чи існувала ділова мета операції; чи отримав власник майна еквівалентне зустрічне надання; хто був кінцевим вигодонабувачем руху активів.

Саме тому у провадженнях за ст. 191 КК України предмет доказування має бути спрямований не лише на підтвердження формального руху майна, а й на встановлення його фактичного економічного змісту. Це дозволяє відмежувати кримінально каране протиправне обернення майна від цивільно-правового спору, господарського ризику, неефективного управлінського рішення або дисциплінарного проступку.

Важливе значення для правильного визначення предмета доказування має також доказова діяльність сторони захисту. У кримінальному процесі предмет доказування не може розглядатися лише крізь призму завдань сторони обвинувачення. Сторона захисту також здійснює доказову діяльність, спрямовану на спростування події кримінального правопорушення, винуватості, прямого умислу, корисливого мотиву, корисливої мети, розміру шкоди, причинного зв’язку, службово-функціонального зв’язку або допустимості доказів. Такий підхід відповідає розумінню захисника як активного суб’єкта доказування у кримінальному провадженні [128; 129; 152; 253].

Для проваджень за ст. 191 КК України це має особливе значення, оскільки позиція захисту нерідко будується на доведенні того, що спірні дії мали цивільно-правовий, господарський, трудовий або управлінський характер; що майно не було ввірене особі або не перебувало у її віданні; що службова особа не мала реального впливу на рух майна; що відсутній прямий умисел або корислива мета; що шкода не настала або її розмір не доведено; що докази отримано з порушенням вимог

допустимості. Тому предмет доказування має бути сформований так, щоб забезпечити не лише доведення обвинувачення, а й реальну можливість його процесуального спростування.

З урахуванням наведеного предмет доказування у кримінальному провадженні доцільно визначати як систему юридично значущих фактичних обставин, що підлягають встановленню або спростуванню у передбаченому законом процесуальному порядку з метою прийняття законного, обґрунтованого, вмотивованого і справедливого процесуального рішення.

У кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України предмет доказування є конкретизованою системою обставин, спрямованих на встановлення або спростування правового режиму майна, факту його ввірення або перебування у віданні особи, службових повноважень щодо майна, способу протиправного обернення майна, прямого умислу, корисливого мотиву, корисливої мети, майнової шкоди, причинного зв’язку між діянням і майновим результатом, а також належності, допустимості, достовірності й достатності доказів.

Отже, поняття і зміст предмета доказування мають визначальне значення для формування видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Загальна теорія предмета доказування дає методологічну основу, однак сама по собі не розкриває специфіки доказування привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Така специфіка проявляється у поєднанні майнового, службово-функціонального, поведінкового, суб’єктивно-цільового, наслідкового та процесуально-інструментального блоків обставин.

Саме тому наступним етапом дослідження є класифікація предмета доказування та обґрунтування необхідності виокремлення видового предмета доказування як самостійного рівня конкретизації між родовим та індивідуальним предметом доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України.

1.3. Класифікація предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

Класифікація предмета доказування має не лише теоретичне, а й прикладне значення для кримінального провадження. Вона дає змогу впорядкувати різні рівні конкретизації обставин, що підлягають доказуванню, визначити їх зв'язок із загальними положеннями кримінального процесуального законодавства, нормами кримінального права, особливостями конкретного складу кримінального правопорушення та фактичними обставинами окремого кримінального провадження.

На відміну від змісту предмета доказування, який відповідає на питання про те, які саме обставини підлягають встановленню або спростуванню, класифікація предмета доказування відповідає на питання про рівні та види його конкретизації. Тому класифікація не змінює і не доповнює зміст предмета доказування, а систематизує його залежно від ступеня узагальнення, правової природи кримінального правопорушення, процесуальної ситуації та фактичних обставин конкретного провадження.

У кримінальній процесуальній доктрині питання класифікації предмета доказування залишається дискусійним. Частина науковців обережно ставиться до поділу предмета доказування на окремі види, вважаючи, що законодавець визначає єдиний загальний перелік обставин, які підлягають доказуванню, а їх деталізація відбувається у кожному конкретному провадженні. Такий підхід має певне підґрунтя, оскільки надмірна кількість класифікацій може призвести до термінологічної невизначеності та ускладнення правозастосування [260–262].

Водночас інший підхід, який видається більш придатним для дослідження предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, полягає в тому, що предмет доказування може і повинен конкретизуватися на різних рівнях: від загального до індивідуального. Така градація дає змогу перейти від загальних вимог кримінального процесуального закону до особливостей окремих видів

кримінальних правопорушень і, зрештою, до унікальних обставин конкретної справи [20; 21].

Для кримінальних проваджень про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем така класифікація має особливе значення. Це зумовлено складною правовою природою ст. 191 КК України, яка поєднує ознаки кримінального правопорушення проти власності, службового кримінального правопорушення, корупційного кримінального правопорушення, а також економічного кримінального правопорушення. Крім того, у межах цієї статті поєднано три різні форми діяння: привласнення, розтрату та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем [90].

З огляду на це предмет доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України доцільно класифікувати на такі рівні: 1)загальний предмет доказування; 2) родовий, або категоріальний, предмет доказування; 3) видовий предмет доказування; 4) індивідуальний предмет доказування.

Такий підхід дає змогу послідовно перейти від загальної кримінальної процесуальної моделі доказування до конкретного предмета доказування у провадженні про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Загальний предмет доказування становить універсальну систему обставин, які підлягають встановленню у кожному кримінальному провадженні незалежно від виду кримінального правопорушення. Він відображає загальну кримінальну процесуальну модель доказування і задає вихідні орієнтири для діяльності сторони обвинувачення, сторони захисту та суду.

Загальний предмет доказування має нормативну основу і включає обставини, необхідні для правильного вирішення кримінального провадження. До них належать подія кримінального правопорушення, винуватість особи, форма вини, мотив і мета, вид і розмір шкоди, обставини, що впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, характеризують особу, пом’якшують або обтяжують покарання, обставини, що є підставою звільнення від кримінальної

відповідальності або покарання, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Однак загальний предмет доказування не розкриває специфіки конкретного кримінального правопорушення. Він визначає лише загальну процесуальну рамку, яка потребує подальшої конкретизації з урахуванням положень кримінального закону та фактичних обставин провадження. Тому у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України загальний предмет доказування має бути наповнений змістом, який відповідає особливостям привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Родовий, або категоріальний, предмет доказування охоплює систему обставин, характерних для певної групи однорідних або суміжних кримінальних правопорушень. Він є проміжним рівнем між загальним предметом доказування і конкретним кримінальним провадженням. Його значення полягає в тому, що він дозволяє врахувати особливості певної категорії кримінальних правопорушень: проти власності, у сфері службової діяльності, корупційних, економічних, господарських, фінансових тощо.

Для кримінальних правопорушень проти власності родовий предмет доказування концентрується навколо майна, його належності, вартості, способу незаконного заволодіння та розміру шкоди. Для службових кримінальних правопорушень центральними є службовий статус особи, її повноваження, використання цих повноважень всупереч інтересам служби, причинний зв’язок між службовою поведінкою і наслідками. Для корупційних кримінальних правопорушень особливого значення набувають неправомірна вигода, конфлікт інтересів, використання службового становища, прихованість поведінки, зв’язок між владними або службовими повноваженнями і результатом. Для економічних кримінальних правопорушень важливими є документальне оформлення операцій, фінансовий рух активів, господарська мета, бухгалтерські дані, експертні висновки, банківська інформація, електронні документи.

Саме на цьому рівні виникає проблема, яка має принципове значення для ст. 191 КК України. Це кримінальне правопорушення не може бути повністю охоплене

лише одним родовим предметом доказування. Якщо розглядати його виключно як кримінальне правопорушення проти власності, поза належною увагою можуть залишитися службово-функціональний зв'язок, корупційна складова, управлінські рішення та документальне маскування. Якщо розглядати його лише як службове кримінальне правопорушення, може бути недостатньо враховано майновий результат, факт ввірення або перебування майна у віданні особи, розмір шкоди та механізм протиправного обернення майна. Якщо ж аналізувати його тільки як економічне кримінальне правопорушення, існує ризик надмірної уваги до господарських документів без належної оцінки корисливої мети, умислу та службових повноважень.

Тому родовий предмет доказування є необхідним, але недостатнім рівнем конкретизації для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України. Його недостатність обумовлює потребу у виокремленні видового предмета доказування.

Видовий предмет доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України є самостійним рівнем конкретизації предмета доказування між родовим і індивідуальним предметом доказування. Його виокремлення зумовлене тим, що ст. 191 КК України має особливу багатоаспектну правову природу і не може бути повністю розкрита лише через загальні або родові характеристики.

Під видовим предметом доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем доцільно розуміти систему взаємопов'язаних обставин, притаманних саме кримінальним провадженням за ст. 191 КК України, які підлягають встановленню або спростуванню залежно від форми діяння, правового режиму майна, зв'язку особи з майном, службових повноважень, способу протиправного обернення майна, прямого умислу, корисливого мотиву, корисливої мети, майнової шкоди, причинного зв'язку та процесуальної придатності доказів.

На відміну від родового предмета доказування, видовий предмет доказування не охоплює широку групу кримінальних правопорушень. Він концентрується саме на особливостях ст. 191 КК України. На відміну від індивідуального предмета доказування, він ще не прив'язаний до однієї конкретної кримінальної справи, а

формує типову модель обставин, які мають значення для всіх кримінальних проваджень цієї категорії.

Необхідність виокремлення видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України обумовлена кількома чинниками.

По-перше, ст. 191 КК України передбачає не одну, а три форми кримінально караного діяння: привласнення, розтрату і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Кожна з цих форм має власний доказовий акцент. Для привласнення ключовими є факт ввірення майна або перебування його у віданні особи, правомірний початковий доступ до майна та подальше утримання його як свого. Для розтрати центральним є доказування вибуття майна на користь іншої особи, неправомірного витрачання майна та відсутності законної господарської підстави такого вибуття. Для заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем визначальним є службово-функціональний зв’язок між повноваженнями особи, способом заволодіння і майновим результатом.

По-друге, ст. 191 КК України поєднує майновий і службовий аспекти. Для доказування недостатньо встановити лише факт нестачі майна або руху коштів. Необхідно з’ясувати, чи мало майно статус чужого для особи, чи було воно їй ввірене або перебувало у її віданні, чи мала службова особа реальні повноваження щодо управління, розпорядження, контролю або впливу на рух цього майна.

По-третє, у провадженнях за ст. 191 КК України особливого значення набуває документально-господарське маскування. Протиправне обернення майна часто оформлюється через зовні правомірні договори, акти виконаних робіт, накладні, платіжні доручення, тендерну документацію, накази, службові листи, розпорядження або інші управлінські рішення. Тому видовий предмет доказування має охоплювати не лише формальний факт існування таких документів, а й їх реальний економічний і правовий зміст.

По-четверте, доказування за ст. 191 КК України вимагає встановлення прямого умислу, корисливого мотиву та корисливої мети. Сам факт неефективного управлінського рішення, порушення фінансової дисципліни, укладення невигідного договору або невиконання господарського зобов’язання не може

автоматично свідчити про наявність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України. Саме тому видовий предмет доказування має включати суб'єктивно-цільовий блок обставин, спрямований на встановлення або спростування спрямованості поведінки особи на протиправне обернення майна.

По-п'яте, ст. 191 КК України має складну доказову структуру з погляду засобів доказування. У таких провадженнях використовуються документи, електронні дані, банківська інформація, результати тимчасового доступу до речей і документів, висновки економічних, товарознавчих, будівельно-технічних, почеркознавчих, комп'ютерно-технічних експертиз, показання свідків, результати СРД і, у передбачених законом випадках, НС(Р)Д. Тому видовий предмет доказування має включати також процесуально-інструментальний блок, пов'язаний із належністю, допустимістю, достовірністю і достатністю доказів [135; 142; 145; 147; 148; 294].

Зміст видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України доцільно розкривати через такі взаємопов'язані блоки:

1) майновий блок, що охоплює правовий режим майна, його належність, вартість, факт ввірення або перебування у віданні особи, рух майна чи коштів, майновий результат і розмір шкоди;

2) службово-функціональний блок, що охоплює службовий статус особи, обсяг її повноважень, можливість впливу на рух майна, зв'язок між службовими повноваженнями і способом заволодіння;

3) поведінковий блок, що охоплює конкретну форму діяння: привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем;

4) суб'єктивно-цільовий блок, що охоплює прямий умисел, корисливий мотив, корисливу мету, усвідомлення протиправного характеру дій та спрямованість поведінки на незаконне майнове збагачення;

5) наслідковий блок, що охоплює вид і розмір шкоди, майновий результат, причинний зв'язок між діянням і шкодою, а також значення розміру шкоди для кваліфікації за відповідною частиною ст. 191 КК України;

6) процесуально-інструментальний блок, що охоплює засоби доказування, джерела доказів, процесуальний порядок отримання доказової інформації, допустимість, достовірність і достатність доказів.

Зазначена блокова структура дає змогу розглядати видовий предмет доказування не як просту сукупність обставин, а як цілісну систему, у якій кожний блок виконує окрему функцію. Майновий блок відповідає на питання, що саме стало предметом протиправного обернення. Службово-функціональний блок – хто і завдяки яким повноваженням міг впливати на рух майна. Поведінковий блок – у який спосіб було вчинено діяння. Суб'єктивно-цільовий блок – з якою формою вини, мотивом і метою діяла особа. Наслідковий блок – який майновий результат настав. Процесуально-інструментальний блок – якими доказами ці обставини можуть бути встановлені або спростовані.

Для наочності зміст класифікації предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України можна подати у такому вигляді:

Таблиця 1

Вид предмета доказування	**Зміст**	**Значення для проваджень за ст. 191 КК України**
Загальний предмет доказування	Універсальна система обставин, що підлягають доказуванню у кожному кримінальному провадженні	Визначає загальну процесуальну рамку доказування
Родовий, або категоріальний, предмет доказування	Обставини, характерні для певної групи кримінальних правопорушень: проти власності, службових, корупційних, економічних	Дає змогу врахувати окремі родові ознаки ст. 191 КК України, але не охоплює всієї її специфіки
Видовий предмет доказування	Система обставин, притаманних саме провадженням за ст. 191 КК України	Забезпечує типову модель доказування привласнення, розтрати та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем
Індивідуальний предмет доказування	Конкретизований обсяг обставин у певному кримінальному провадженні	Формується з урахуванням фактичних обставин конкретної справи, способу діяння, суб'єкта, доказів і процесуальної ситуації

Індивідуальний предмет доказування є найбільш конкретизованим рівнем. Він формується у кожному окремому кримінальному провадженні залежно від

фактичних обставин, форми діяння, суб'єкта, майна, способу його вибуття, розміру шкоди, наявних доказів, версій сторін, процесуальної стадії та правової позиції сторони обвинувачення і сторони захисту.

У кримінальному провадженні за ст. 191 КК України індивідуальний предмет доказування може охоплювати, наприклад, конкретні документи, що підтверджують повноваження особи щодо майна; договір матеріальної відповідальності; наказ про призначення на посаду; посадову інструкцію; акти приймання-передачі; банківські виписки; документи про проведення закупівлі; електронне листування; висновки експертиз; документи, що підтверджують зв'язок службової особи з контрагентом; відомості про кінцевого вигодонабувача; дані про рух коштів через пов'язаних осіб; відомості, які підтверджують або спростовують реальність виконання договору.

Саме індивідуальний предмет доказування дає можливість перейти від типової моделі доказування до конкретної справи. Однак він не може формуватися довільно. Його основою є загальний предмет доказування, родові ознаки відповідної категорії кримінальних правопорушень і видовий предмет доказування за ст. 191 КК України. У цьому полягає практичне значення запропонованої класифікації.

Особливого значення у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України набуває також співвідношення видового та індивідуального предмета доказування. Видовий предмет доказування виконує функцію типової доказової моделі. Він визначає, які блоки обставин зазвичай мають бути встановлені або спростовані у провадженнях цієї категорії. Індивідуальний предмет доказування конкретизує цю модель щодо певного кримінального провадження.

Наприклад, якщо йдеться про привласнення майна матеріально відповідальною особою, індивідуальний предмет доказування має концентруватися на встановленні факту ввірення майна, його фактичного перебування у розпорядженні особи, обов'язку повернення або збереження майна, подальшого утримання майна як свого, прямого умислу та корисливої мети. Якщо йдеться про розтрату бюджетних коштів через оплату фактично невиконаних робіт, предмет

доказування буде зосереджений на реальності виконання робіт, достовірності актів, руху коштів, зв'язку між службовими особами і контрагентом, розмірі шкоди та кінцевому вигодонабувачі. Якщо йдеться про заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, ключового значення набуде доведення службово-функціонального зв'язку між повноваженнями службової особи, прийнятими нею рішеннями, рухом майна та майновим результатом.

Отже, індивідуальний предмет доказування не заперечує видового предмета доказування, а розвиває його в межах конкретного провадження. Саме видовий предмет доказування дає змогу уникнути хаотичного або випадкового визначення обставин, які підлягають доказуванню, і забезпечує методологічну послідовність доказової діяльності.

У межах класифікації предмета доказування доцільно також відмежовувати локальний предмет доказування. Він не є окремим рівнем у вертикальній класифікації «загальний – родовий – видовий – індивідуальний», а має інше функціональне призначення. Локальний предмет доказування пов'язаний не з усім кримінальним провадженням у цілому, а з прийняттям окремого процесуального рішення [3; 99; 263].

У кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України локальний предмет доказування виникає під час вирішення питань про тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, відсторонення особи від посади, застосування запобіжного заходу, призначення експертизи, проведення обшуку, надання дозволу на проведення окремих НС(Р)Д. У кожному з цих випадків доказуванню підлягає не весь предмет доказування у справі, а лише той обсяг обставин, який необхідний для прийняття конкретного процесуального рішення.

Наприклад, під час звернення із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів у провадженні за ст. 191 КК України необхідно довести, що певні документи можуть містити відомості про рух майна, повноваження службової особи, реальність господарської операції, вартість майна, коло причетних осіб або розмір шкоди. Під час вирішення питання про арешт майна необхідно встановити зв'язок такого майна з кримінальним правопорушенням, можливість його

спеціальної конфіскації, необхідність забезпечення цивільного позову або відшкодування шкоди. Під час відсторонення службової особи від посади потрібно довести, що перебування на посаді створює ризик впливу на свідків, знищення документів, продовження протиправної діяльності або перешкоджання кримінальному провадженню.

Таким чином, локальний предмет доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України можна визначити як обсяг обставин, переважно визначений гіпотезою і диспозицією кримінальної процесуальної норми, який підлягає встановленню для прийняття окремого процесуального рішення і є функціональним відгалуженням загального, видового та індивідуального предмета доказування.

Запропонована класифікація має значення не лише для теорії, а й для практики. Для сторони обвинувачення вона забезпечує правильне планування досудового розслідування, визначення версій, вибір СРД і НС(Р)Д, призначення експертиз, збір документів, встановлення руху майна і кола причетних осіб. Для сторони захисту вона дає змогу визначити, які саме елементи предмета доказування можуть бути спростовані: подія, правовий режим майна, службово-функціональний зв’язок, умисел, корислива мета, розмір шкоди, причинний зв’язок або допустимість доказів [128; 129; 152; 253]. Для суду така класифікація є орієнтиром під час перевірки повноти доказування, оцінки доказів і мотивування процесуального рішення.

З урахуванням викладеного класифікація предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України має розглядатися як методологічний інструмент конкретизації загального предмета доказування. Її центральним елементом є видовий предмет доказування, який забезпечує перехід від загальних положень кримінального процесуального доказування до специфіки доказування привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Отже, предмет доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України доцільно розглядати у чотирирівневій системі: загальний предмет

доказування визначає універсальні процесуальні орієнтири; родовий, або категоріальний, предмет доказування враховує належність діяння до ширших груп кримінальних правопорушень; видовий предмет доказування відображає специфіку саме ст. 191 КК України; індивідуальний предмет доказування конкретизує цю модель у межах окремого кримінального провадження.

Саме видовий предмет доказування є ключовим авторським елементом цієї класифікації, оскільки він дозволяє системно врахувати майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб'єктивно-цільовий, наслідковий і процесуально-інструментальний блоки доказування. Завдяки цьому він стає теоретичною та практичною основою для подальшого дослідження структурних елементів предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

1.4. Вплив деяких правових презумпцій на предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

Правові презумпції мають важливе значення для кримінального процесуального доказування, оскільки впливають на розподіл тягаря доказування, межі доказової діяльності, оцінку доказів, допустимість процесуального примусу та гарантії прав людини у кримінальному провадженні. У загальному розумінні презумпція є припущенням про наявність або відсутність певної обставини, яке визнається правом і діє доти, доки не буде спростоване у встановленому порядку або доки закон не визначає його як неспростовне.

У кримінальному провадженні презумпції не замінюють доказування і не звільняють суд, слідчого, прокурора чи сторону захисту від необхідності встановлення фактичних обставин справи. Їх значення полягає в іншому: вони визначають вихідні правові позиції, з яких має починатися доказування, та встановлюють певні межі, за які сторона обвинувачення не може виходити без належного доказового обґрунтування. Саме тому правові презумпції мають не лише

теоретичне, а й безпосереднє практичне значення для формування предмета доказування.

У провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем роль презумпцій є особливою. Це пояснюється тим, що діяння, передбачені ст. 191 КК України, часто вчиняються або, навпаки, лише інкримінуються у сфері цивільно-правових, господарських, бюджетних, адміністративних, службових або управлінських відносин. У таких провадженнях зовнішня форма поведінки може виглядати правомірною: укладається договір, підписується акт виконаних робіт, здійснюється платіж, приймається управлінське рішення, видається наказ, погоджується службовий документ, проводиться закупівля, списується майно або здійснюється його передання.

Однак формальна наявність таких юридичних документів не завжди означає правомірність поведінки. Водночас і сам факт збитковості операції, нестачі майна, невиконання договору, неефективного управлінського рішення або службової помилки не може автоматично свідчити про наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України. Саме на цьому перетині кримінального, цивільного, господарського, адміністративного і службового регулювання презумпції виконують роль презумпційного фільтра доказування.

Під презумпційним фільтром доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України доцільно розуміти систему правових презумпцій, які зобов’язують сторону обвинувачення не лише довести факт руху майна, укладення правочину, прийняття управлінського рішення, настання шкоди чи службовий статус особи, а й спростувати припущення про правомірність відповідної юридичної форми, добросовісність поведінки особи, законність управлінського рішення та відсутність винуватості особи до моменту її доведення у встановленому законом порядку.

Такий підхід має принципове значення для предмета доказування. Він означає, що у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України предмет доказування повинен охоплювати не лише обставини, які підтверджують ознаки

складу кримінального правопорушення, а й обставини, які дають змогу відмежувати кримінально каране протиправне обернення майна від цивільно-правового спору, господарського ризику, управлінської помилки, дисциплінарного проступку або службової недбалості.

У цьому контексті найбільш важливими для проваджень за ст. 191 КК України є: презумпція невинуватості; презумпція правомірності правочину; презумпція добросовісності службової особи; презумпція правомірності рішень суб'єктів владних повноважень та інших управлінських рішень, які породжують юридичні наслідки.

Презумпція невинуватості є базовою конституційною і конвенційною гарантією кримінального провадження. Її зміст полягає в тому, що особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили [87; 88; 92; 299]. У кримінальному процесуальному доказуванні ця презумпція визначає вихідну позицію: тягар доказування покладається на сторону обвинувачення, а всі сумніви щодо доведеності вини особи мають тлумачитися на її користь.

Для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України презумпція невинуватості означає, що службовий статус особи, її підпис на документах, участь у господарській операції, факт перебування майна у її віданні або навіть настання майнової шкоди не можуть автоматично розглядатися як доказ привласнення, розтрати чи заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Такі факти можуть бути лише елементами доказової картини, але вони не замінюють доказування прямого умислу, корисливого мотиву, корисливої мети, службово-функціонального зв'язку, способу протиправного обернення майна і причинного зв'язку між діями особи та майновим результатом.

Отже, презумпція невинуватості безпосередньо впливає на зміст предмета доказування. Вона зобов'язує сторону обвинувачення довести не окремі ізольовані факти, а всю систему обставин, необхідних для висновку про наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України. Недоведеність

хоча б одного з ключових елементів – події, зв’язку особи з майном, службово-функціонального зв’язку, прямого умислу, корисливої мети, майнової шкоди або причинного зв’язку – повинна оцінюватися з урахуванням цієї презумпції.

Особливе значення має презумпція невинуватості у справах, де обвинувачення фактично ґрунтується на припущенні, що особа, яка займала певну посаду, не могла не знати про протиправність господарської операції або не могла не впливати на рух майна. Такий підхід є неприпустимим. Для доведення винуватості за ст. 191 КК України необхідно встановити не абстрактну можливість службової особи впливати на певні процеси, а конкретний зв’язок між її повноваженнями, діями або бездіяльністю, способом обернення майна та майновим результатом.

Не менш важливою для проваджень за ст. 191 КК України є презумпція правомірності правочину. Вона випливає із загальних засад цивільного законодавства та означає, що правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним [285]. Для кримінального провадження це означає, що наявність договору, акта приймання-передачі, акта виконаних робіт, накладної, платіжного доручення чи іншого документа не може автоматично розглядатися як доказ злочинності або, навпаки, як безумовний доказ правомірності відповідної операції.

У провадженнях за ст. 191 КК України презумпція правомірності правочину створює для сторони обвинувачення додаткове доказове завдання. Сторона обвинувачення має довести не лише факт укладення правочину або здійснення платежу, а й те, що відповідна юридична форма була використана як спосіб протиправного обернення майна. Інакше кажучи, необхідно встановити розрив між зовнішньою правовою формою і реальним економічним змістом операції.

Це має особливе значення у справах, де заволодіння майном маскується під виконання договору, закупівлю товарів, оплату робіт або послуг, списання майна, передачу активів, перерахування бюджетних коштів, укладення договору з підконтрольним контрагентом або оплату фактично невиконаних робіт. У таких випадках предмет доказування повинен охоплювати обставини, які дають змогу

встановити: чи був правочин реальним; чи існувала законна господарська мета; чи було фактично поставлено товар, виконано роботи або надано послуги; чи відповідав обсяг виконання сумі оплати; чи був контрагент самостійним або підконтрольним; чи отримав власник майна еквівалентне зустрічне надання; хто був фактичним вигодонабувачем.

Презумпція правомірності правочину не означає, що кримінальний суд завжди повинен чекати на попереднє визнання правочину недійсним у цивільному або господарському порядку. Кримінальне провадження має власний предмет доказування і власні завдання. Водночас ця презумпція вимагає, щоб висновок про використання правочину як інструменту привласнення, розтрати або заволодіння майном ґрунтувався не на припущенні, а на належних, допустимих, достовірних і достатніх доказах. Саме тому у таких провадженнях особливого значення набувають документи бухгалтерського обліку, первинна документація, банківські виписки, висновки експертиз, дані про реальність господарської операції, інформація про пов’язаність контрагентів, електронне листування та інші докази, які розкривають реальний зміст операції.

У цьому аспекті презумпція правомірності правочину тісно пов’язана з авторським положенням про документально-господарське маскування як типову доказову проблему у провадженнях за ст. 191 КК України. Якщо зовнішня юридична форма операції є правомірною, сторона обвинувачення має довести, що саме ця форма була використана для приховування протиправного обернення майна. Якщо ж таке маскування не доведено, наявність спору щодо виконання договору, вартості робіт, якості послуг, строків поставки або розрахунків може свідчити не про кримінальне правопорушення, а про цивільно-правовий або господарський спір.

Третьою важливою для проваджень за ст. 191 КК України є презумпція добросовісності службової особи. У вузькому значенні вона не завжди прямо формулюється як окрема нормативна презумпція кримінального процесу. Проте у функціональному значенні вона випливає із загальних засад правопорядку, презумпції невинуватості, принципів добросовісності, розумності, правової

визначеності та недопустимості криміналізації звичайної управлінської або господарської діяльності.

Для предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України це означає, що службова особа не може вважатися винуватою лише тому, що вона прийняла невдале, збиткове, економічно недоцільне або помилкове управлінське рішення. Кримінально караним є не сам факт управлінської помилки чи неефективності, а умисне протиправне обернення чужого майна з корисливою метою або заволодіння ним шляхом використання службового становища.

Отже, предмет доказування у таких провадженнях має охоплювати обставини, які спростовують добросовісний характер поведінки службової особи. До таких обставин можуть належати: обізнаність особи про фіктивність або нереальність господарської операції; зв'язок службової особи з контрагентом; отримання особою або пов'язаними з нею особами майнової вигоди; погодження завідомо неправдивих документів; ігнорування очевидних порушень процедури; штучне завищення вартості майна, робіт або послуг; створення умов для перерахування коштів підконтрольній юридичній особі; приховування реального вигодонабувача; знищення або підроблення документів; погодження платежів за фактично невиконані роботи.

Водночас сторона захисту у таких провадженнях може обґрунтовувати добросовісність поведінки особи через наявність господарської мети, колегіальність ухвалення рішення, відсутність доступу до певної інформації, покладення на висновки спеціалістів, погодження документів іншими службовими особами, відсутність особистої чи пов'язаної майнової вигоди, відсутність реального впливу на рух майна, а також відсутність причинного зв'язку між діями особи та шкодою. Саме тому предмет доказування має бути сформований так, щоб охоплювати не лише докази обвинувачення, а й обставини, на які може посилатися сторона захисту [128; 129; 152; 253].

У цьому контексті важливим є підхід, відповідно до якого захисник розглядається як активний суб'єкт доказування, а доказова діяльність сторони захисту спрямована не лише на критику доказів обвинувачення, а й на встановлення

обставин, що спростовують або ставлять під сумнів подію кримінального правопорушення, винуватість, умисел, корисливу мету, розмір шкоди, службово-функціональний зв’язок або допустимість доказів [128; 129; 152; 253]. У провадженнях за ст. 191 КК України це особливо важливо, оскільки значна частина таких справ перебуває на межі кримінально-правової, господарської, цивільно-правової та управлінської оцінки.

Четвертою важливою для досліджуваної категорії проваджень є презумпція правомірності рішень суб’єктів владних повноважень та інших управлінських рішень, які породжують юридичні наслідки. Її зміст полягає в тому, що рішення, наказ, розпорядження, адміністративний акт, тендерне рішення, погодження, службова резолюція або інший управлінський акт не можуть автоматично визнаватися злочинними лише через те, що згодом вони призвели до майнової шкоди або були оцінені як неефективні.

У публічно-правовій сфері діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб має здійснюватися на підставі, у межах повноважень і у спосіб, визначені Конституцією та законами України [88]. Водночас факт прийняття формально належного управлінського рішення ще не виключає можливості його використання як способу протиправного обернення майна. Саме тому у кримінальному провадженні за ст. 191 КК України необхідно не просто послатися на наявність або відсутність управлінського рішення, а дослідити його реальний зміст, підстави ухвалення, процедуру погодження, коло осіб, які брали участь у його підготовці, фактичні наслідки та зв’язок із рухом майна.

Презумпція правомірності управлінського рішення впливає на предмет доказування у двох аспектах. З одного боку, вона захищає особу від криміналізації звичайної управлінської діяльності, коли рішення було прийняте в межах повноважень, на підставі наявних документів, з господарською або публічною метою, без корисливої спрямованості та без умисного протиправного обернення майна. З іншого боку, вона не перешкоджає кримінально-правовій оцінці, якщо буде

доведено, що відповідне рішення було лише зовнішньою формою реалізації злочинного наміру.

Для спростування цієї презумпції у провадженнях за ст. 191 КК України сторона обвинувачення має довести, зокрема, що управлінське рішення було прийняте всупереч реальним інтересам власника майна, держави, територіальної громади або юридичної особи; що службова особа усвідомлювала неправомірність використання своїх повноважень; що рішення було спрямоване на незаконне майнове збагачення або створення умов для такого збагачення; що воно мало причинний зв’язок із вибуттям майна; що його наслідком стало фактичне протиправне обернення майна на користь винної особи або третіх осіб.

Особливого значення така презумпція набуває у провадженнях, пов’язаних із державними закупівлями, будівництвом, управлінням комунальним майном, використанням бюджетних коштів, списанням активів, передачею майна в користування або розпорядження, укладенням договорів із підконтрольними контрагентами. У таких випадках доказування має бути спрямоване на встановлення не лише формального факту прийняття рішення, а й реального механізму його використання для протиправного обернення майна.

Вплив правових презумпцій на предмет доказування проявляється також у визначенні меж доказування. Презумпції не збільшують безмежно обсяг доказування, але вони вказують, які саме припущення має спростувати сторона обвинувачення для того, щоб кримінально-правова оцінка була обґрунтованою. У провадженнях за ст. 191 КК України це означає, що доказування не повинно обмежуватися встановленням шкоди або факту підписання документів. Воно має охоплювати причинний ланцюг: правовий режим майна – зв’язок особи з майном – службово-функціональний зв’язок – спосіб обернення майна – умисел – корислива мета – майновий результат – допустимі докази.

У цьому аспекті презумпційний фільтр доказування виконує гарантійну функцію. Він перешкоджає підміні доказування припущеннями та не дозволяє ототожнювати: шкоду – з розтратою; посаду – зі зловживанням службовим становищем; підпис на документі – з прямим умислом; невигідний договір – із

привласненням; порушення процедури – із корисливою метою; господарський спір – із кримінальним правопорушенням. Саме таке ототожнення є однією з типових помилок у провадженнях цієї категорії.

З іншого боку, презумпції не повинні використовуватися як спосіб уникнення кримінальної відповідальності за умисне протиправне обернення майна. Якщо сторона обвинувачення доводить, що правочин був фіктивним або удаваним, документи не відображали реального виконання, контрагент був підконтрольним, службова особа діяла в інтересах власного або пов’язаного вигодонабувача, а майно фактично вибуло з володіння власника без еквівалентного зустрічного надання, презумпції правомірності та добросовісності можуть бути спростовані належною сукупністю доказів.

У сучасному кримінальному процесі спростування презумпцій має здійснюватися з дотриманням вимог допустимості доказів, верховенства права, судового контролю та процесуальної доброчесності. У працях М. А. Погорецького обґрунтовано, що допустимість доказів не може розумітися лише як формальна відповідність процесуальним вимогам; вона має оцінюватися у зв’язку з гарантіями справедливого доказування, процесуальною доброчесністю, правами людини та реальним судовим контролем [135; 145; 147; 148]. Для проваджень за ст. 191 КК України це має особливе значення, оскільки доказова інформація часто отримується через доступ до документів, електронних даних, банківської інформації, результати обшуку, огляду, експертиз, а також у визначених законом випадках – через НС(Р)Д.

Отже, презумпційний фільтр доказування пов’язаний не лише зі змістом предмета доказування, а й із якістю процесуального встановлення відповідних обставин. Спростування презумпцій має бути здійснене не будь-якою інформацією, а саме належними, допустимими, достовірними та достатніми доказами. Якщо доказ, за допомогою якого сторона обвинувачення намагається спростувати правомірність правочину, добросовісність особи або законність управлінського рішення, є недопустимим, то відповідна презумпція фактично залишається неспростованою.

Для наочності вплив основних презумпцій на предмет доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України можна подати у такому вигляді:

Таблиця 2

Правова презумпція	**Що презюмується**	**Що має довести або спростувати сторона обвинувачення**	**Значення для сторони захисту**
Презумпція невинуватості	Особа не є винуватою, доки її вину не доведено в законному порядку	Подію, зв'язок особи з майном, службово-функціональний зв'язок, прямий умисел, корисливу мету, шкоду, причинний зв'язок	Дає підстави спростовувати припущення, побудовані лише на посаді, підписі, участі в операції або факті шкоди
Презумпція правомірності правочину	Правочин є правомірним, доки інше не встановлено законом або судом	Що договір, акт, платіж чи інша юридична форма були використані для протиправного обернення майна	Дає змогу доводити цивільно-правовий або господарський характер спору
Презумпція добросовісності службової особи	Службова особа діє добросовісно, доки не доведено протилежне	Обізнаність про протиправність, корисливу мету, зв'язок із вигодонабувачем, свідоме використання повноважень	Дає змогу обґрунтовувати господарську мету, управлінську помилку, відсутність умислу або особистої вигоди
Презумпція правомірності управлінського рішення	Управлінське рішення породжує правові наслідки і не є злочинним саме по собі	Що рішення було способом або умовою протиправного обернення майна	Дає змогу доводити правомірність процедури, колегіальність, службову необхідність або відсутність причинного зв'язку
Презумпція допустимості правомірно отриманих доказів і недопустимості істотно порушених доказів	Доказова інформація має юридичне значення лише за умови процесуальної придатності	Належність, допустимість, достовірність і достатність доказів, якими спростовуються інші презумпції	Дає змогу виключати докази, отримані з істотним порушенням прав або процедури

Зазначена таблиця показує, що презумпції у провадженнях за ст. 191 КК України не є другорядними теоретичними конструкціями. Вони безпосередньо впливають на зміст предмета доказування, межі доказування, розподіл процесуальних ролей, вибір засобів доказування, допустимість доказів і можливість відмежування кримінального правопорушення від інших правових явищ.

З урахуванням викладеного можна зробити висновок, що правові презумпції у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем виконують не лише гарантійну, а й структуроутворюючу функцію щодо предмета доказування. Вони визначають, які обставини не можуть вважатися доведеними лише на підставі припущень, які факти має встановити сторона обвинувачення для спростування правомірності юридичної форми поведінки, а також які напрями доказової діяльності можуть використовуватися стороною захисту.

Таким чином, презумпційний фільтр доказування у провадженнях за ст. 191 КК України полягає в тому, що кримінально-правова оцінка можлива лише за умови спростування сукупності правових припущень про невинуватість особи, правомірність правочину, добросовісність службової поведінки та правомірність управлінського рішення. Без такого спростування рух майна, підписання документів, прийняття службового рішення або настання шкоди не можуть автоматично трансформуватися у доказ привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Отже, предмет доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України має формуватися з урахуванням дії правових презумпцій. Це означає, що поряд із доказуванням події, винуватості, шкоди та інших обставин, передбачених кримінальним процесуальним законом, необхідно встановити або спростувати ті факти, які свідчать про використання зовні правомірної цивільно-правової, господарської, службової чи управлінської форми для протиправного обернення чужого майна. Саме такий підхід забезпечує баланс між ефективністю кримінального переслідування та гарантіями недопущення криміналізації правомірної або добросовісної господарської й управлінської діяльності.

Висновки до розділу 1

1. Встановлено, що у вітчизняній кримінальній процесуальній, кримінально-правовій і криміналістичній доктрині сформовано значний науковий масив щодо доказування, предмета доказування, меж доказування, окремих елементів предмета

доказування, засобів доказування, допустимості доказів, а також кримінально-правової та криміналістичної характеристики привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Водночас ці дослідження мають переважно фрагментарний характер щодо проблематики цієї дисертації, оскільки не формують цілісної кримінальної процесуальної моделі предмета доказування саме у провадженнях за ст. 191 КК України. Обґрунтовано, що наукова прогалина полягає не у відсутності окремих праць щодо ст. 191 КК України, а у відсутності комплексної концепції видового предмета доказування, яка б одночасно охоплювала майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб'єктивно-цільовий, наслідковий і процесуально-інструментальний блоки доказування.

2. Обґрунтовано, що предмет доказування у кримінальному провадженні доцільно розуміти як систему юридично значущих фактичних обставин, які підлягають встановленню або спростуванню у передбаченому законом процесуальному порядку з метою прийняття законного, обґрунтованого, вмотивованого і справедливого процесуального рішення. Доведено, що предмет доказування не є тотожним складу кримінального правопорушення: склад кримінального правопорушення становить його кримінально-правове ядро, але не вичерпує всього змісту кримінального процесуального доказування. Для проваджень за ст. 191 КК України це має принципове значення, оскільки поряд з ознаками складу кримінального правопорушення необхідно встановити правовий режим майна, факт ввірення майна або перебування його у віданні особи, службові повноваження щодо майна, реальний зміст господарської або управлінської операції, прямий умисел, корисливу мету, майнову шкоду, причинний зв'язок та процесуальну придатність доказів.

3. Доведено, що зміст предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України має розкриватися через взаємопов'язану систему блоків: майнового, службово-функціонального, поведінкового, суб'єктивно-цільового, наслідкового та процесуально-інструментального. Майновий блок охоплює правовий режим майна, його належність, вартість, ввірення або перебування у

віданні особи та рух активів; службово-функціональний – статус особи, обсяг її повноважень і зв’язок цих повноважень із майном; поведінковий – конкретну форму діяння: привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем; суб’єктивно-цільовий – прямий умисел, корисливий мотив і корисливу мету; наслідковий – шкоду, майновий результат і причинний зв’язок; процесуально-інструментальний – засоби доказування, належність, допустимість, достовірність і достатність доказів.

4. Удосконалено класифікацію предмета доказування у кримінальному провадженні шляхом обґрунтування його поділу на загальний, родовий, видовий та індивідуальний предмет доказування. Загальний предмет доказування визначає універсальні процесуальні орієнтири для всіх кримінальних проваджень; родовий, або категоріальний, предмет доказування охоплює обставини, характерні для певної групи кримінальних правопорушень; видовий предмет доказування конкретизує предмет доказування щодо окремого виду кримінального правопорушення; індивідуальний предмет доказування формується у межах конкретного кримінального провадження. Обґрунтовано, що для ст. 191 КК України саме видовий предмет доказування є ключовим рівнем конкретизації, оскільки родовий предмет доказування кримінальних правопорушень проти власності, службових, корупційних або економічних кримінальних правопорушень окремо не охоплює всієї специфіки привласнення, розтрати та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

5. Сформульовано авторське розуміння видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України як системи взаємопов’язаних обставин, притаманних саме провадженням про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, які підлягають встановленню або спростуванню залежно від форми діяння, правового режиму майна, зв’язку особи з майном, службових повноважень, способу протиправного обернення майна, прямого умислу, корисливої мети, майнової шкоди, причинного зв’язку та процесуальної придатності доказів. Доведено, що для привласнення доказовий акцент має бути зосереджений на факті ввірення майна або перебування його у віданні особи та подальшому утриманні майна як свого; для розтрати – на

неправомірному вибутті майна на користь інших осіб і відсутності законної господарської підстави; для заволодіння шляхом зловживання службовим становищем – на службово-функціональному зв’язку між повноваженнями особи, способом заволодіння і майновим результатом.

6. Уточнено зміст локального предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Запропоновано розуміти його як обсяг обставин, переважно визначений гіпотезою та диспозицією відповідної кримінальної процесуальної норми, який підлягає встановленню для прийняття окремого процесуального рішення і є функціональним відгалуженням загального, видового та індивідуального предмета доказування. Обґрунтовано, що локальний предмет доказування має особливе значення під час вирішення питань про тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, відсторонення особи від посади, застосування запобіжних заходів, проведення обшуку, призначення експертизи та надання дозволу на проведення окремих НС(Р)Д. У таких випадках доказуванню підлягає не весь предмет доказування у справі, а лише той обсяг обставин, який необхідний і достатній для конкретного процесуального рішення.

7. Обґрунтовано положення про презумпційний фільтр доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Його зміст полягає в тому, що сторона обвинувачення має не лише довести факт руху майна, укладення правочину, підписання акта, здійснення платежу, прийняття управлінського рішення або настання шкоди, а й спростувати презумпцію невинуватості, правомірності правочину, добросовісності службової особи та правомірності управлінського рішення. Доведено, що без такого спростування рух майна, службовий статус особи, підписання документів, збитковість операції або порушення процедури не можуть автоматично трансформуватися у доказ привласнення, розтрати чи заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Презумпційний фільтр виконує гарантійну та структуроутворюючу функції, оскільки забезпечує відмежування кримінально караного діяння від цивільно-правового, господарського, дисциплінарного або управлінського спору та визначає напрями доказової діяльності як сторони обвинувачення, так і сторони захисту.

РОЗДІЛ 2
СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

2.1. Обставини, які становлять кінцеву мету доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

Визначення структурних елементів предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України потребує переходу від загальної теоретичної моделі предмета доказування до конкретизації тих обставин, встановлення або спростування яких забезпечує досягнення кінцевої мети доказування у цій категорії кримінальних проваджень. Якщо у розділі 1 було обґрунтовано поняття, зміст, класифікацію та видовий характер предмета доказування, то у цьому розділі необхідно розкрити його внутрішню структуру, тобто показати, які саме обставини утворюють зміст доказування у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

У кримінальному процесуальному законодавстві перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, має загальний характер. Він визначає універсальну процесуальну рамку для будь-якого кримінального провадження, однак сам по собі не розкриває специфіки доказування окремих видів кримінальних правопорушень. Тому в провадженнях за ст. 191 КК України загальні обставини, що підлягають доказуванню, потребують видової конкретизації з урахуванням диспозиції кримінально-правової норми, форми діяння, спеціального суб’єкта, правового режиму майна, способу його обернення, характеру шкоди та доказових засобів, за допомогою яких ці обставини можуть бути встановлені або спростовані [90; 92; 123; 124; 259; 286; 301].

Кінцева мета доказування у кримінальному провадженні полягає не у механічному збиранні доказової інформації, а у формуванні такої сукупності належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів, яка дає змогу прийняти законне, обґрунтоване, вмотивоване і справедливе процесуальне рішення. У провадженнях за ст. 191 КК України ця мета конкретизується через необхідність встановлення або спростування обставин, які підтверджують наявність чи відсутність протиправного обернення чужого майна у формі привласнення, розтрати або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

З огляду на це обставини, які становлять кінцеву мету доказування у провадженнях за ст. 191 КК України, не можуть бути зведені лише до встановлення факту нестачі майна, здійснення платежу, укладення договору, підписання акта чи зайняття особою певної посади. Такі факти мають доказове значення лише тоді, коли вони включені у ширшу систему обставин: правовий режим майна; факт його ввірення або перебування у віданні особи; службові повноваження щодо майна; спосіб протиправного обернення майна; прямий умисел; корисливий мотив; корислива мета; вид і розмір шкоди; причинний зв’язок між діянням і майновим результатом; а також належність, допустимість і достатність доказів.

У цьому контексті кінцева мета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України має подвійний характер. З одного боку, вона спрямована на встановлення обставин, які підтверджують наявність складу кримінального правопорушення та дають підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності. З іншого боку, вона так само охоплює встановлення або спростування обставин, які свідчать про відсутність події кримінального правопорушення, відсутність винуватості, прямого умислу, корисливої мети, службово-функціонального зв’язку, шкоди, причинного зв’язку або про недопустимість доказів. Такий підхід відповідає змагальній природі кримінального провадження і забезпечує баланс між функцією обвинувачення, функцією захисту та функцією правосуддя [128; 129; 152; 253; 294].

Особливість обставин, які становлять кінцеву мету доказування за ст. 191 КК України, зумовлена тим, що ця стаття передбачає різні форми кримінально караної поведінки. Для привласнення ключового значення набуває встановлення

правомірного початкового доступу особи до майна, факту його ввірення або перебування у віданні та подальшого протиправного утримання майна як свого. Для розтрати центральним є доказування неправомірного вибуття майна на користь інших осіб, відсутності законної господарської підстави такого вибуття та настання майнового результату. Для заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем визначальним є доказування службово-функціонального зв'язку між повноваженнями службової особи, способом заволодіння майном, рухом активів та кінцевим майновим результатом.

Отже, однаковий загальний перелік обставин, які підлягають доказуванню, у провадженнях за ст. 191 КК України набуває різного змістового наповнення залежно від форми діяння (Додаток В). Подія кримінального правопорушення при привласненні, розтраті та заволодінні майном шляхом зловживання службовим становищем має різну фактичну структуру. Винуватість, мотив і мета потребують різної доказової реконструкції. Вид і розмір шкоди мають встановлюватися з урахуванням конкретного способу вибуття майна. Обставини, що характеризують особу, мають різне значення залежно від того, чи йдеться про особу, якій майно ввірене або перебуває у віданні, чи про службову особу, яка використовує своє службове становище.

Саме тому обставини, які становлять кінцеву мету доказування у провадженнях за ст. 191 КК України, доцільно розглядати через авторську блокову модель видового предмета доказування. Вона включає майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб'єктивно-цільовий, наслідковий та процесуально-інструментальний блоки. Ці блоки не існують ізольовано, а перебувають у тісному взаємозв'язку.

Майновий блок дає відповідь на питання, яке саме майно стало предметом кримінального правопорушення, кому воно належало, на якій правовій підставі перебувало у сфері володіння, відання або управління особи, якою була його вартість, яким був напрям руху майна чи коштів і який майновий результат настав. Без встановлення цього блоку неможливо визначити ані предмет посягання, ані розмір шкоди, ані межі кримінально-правової оцінки.

Службово-функціональний блок має особливе значення у провадженнях за ч. 2–5 ст. 191 КК України. Він охоплює обставини, що підтверджують або спростовують статус службової особи, обсяг її повноважень, реальну можливість впливати на рух майна, зв’язок між повноваженнями і прийнятими рішеннями, а також використання службового становища як способу заволодіння майном. Формальне перебування особи на посаді саме по собі не є достатнім для доведення заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем; необхідно довести, що службові повноваження були реально використані як інструмент протиправного майнового результату.

Поведінковий блок охоплює спосіб вчинення діяння. Для привласнення це незаконне утримання майна як свого після правомірного початкового доступу до нього. Для розтрати – неправомірне витрачання, передання або відчуження майна на користь інших осіб. Для заволодіння шляхом зловживання службовим становищем – використання службових повноважень, управлінських можливостей або службового впливу для протиправного обернення майна. Саме поведінковий блок дає змогу відмежувати форми діяння, передбачені ст. 191 КК України, між собою.

Суб’єктивно-цільовий блок охоплює прямий умисел, корисливий мотив, корисливу мету, усвідомлення протиправності поведінки та спрямованість дій на незаконне обернення майна на користь винної особи або третіх осіб. У провадженнях за ст. 191 КК України цей блок має ключове значення для відмежування кримінально караного діяння від службової недбалості, господарського ризику, помилкового управлінського рішення, дисциплінарного проступку або цивільно-правового спору.

Наслідковий блок охоплює вид і розмір шкоди, майновий результат, причинний зв’язок між діянням і шкодою, а також значення розміру шкоди для кваліфікації за відповідною частиною ст. 191 КК України. Доказування шкоди у таких провадженнях не може обмежуватися загальним твердженням про нестачу або збитковість операції. Необхідно встановити, яке саме майно вибуло, у чому полягає майновий результат, яким є його розмір, як він підтверджується

документально, експертно або іншими доказами, і чи перебуває він у причинному зв’язку з діями конкретної особи [45; 105; 244].

Процесуально-інструментальний блок охоплює засоби доказування та процесуальні умови використання доказової інформації. У провадженнях за ст. 191 КК України особливого значення набувають документи, електронні дані, банківська інформація, висновки експертиз, результати тимчасового доступу до речей і документів, обшуку, огляду, допиту, а у передбачених законом випадках – результати НС(Р)Д. Однак доказове значення цих відомостей залежить не лише від їх змісту, а й від належності, допустимості, достовірності та достатності. У цьому контексті важливими є сучасні підходи до допустимості доказів, процесуальної доброчесності, судового контролю та верховенства права у кримінальному процесуальному доказуванні [135; 145; 147; 148].

Зміст кінцевої мети доказування у провадженнях за ст. 191 КК України також визначається дією презумпційного фільтра доказування. Це означає, що сторона обвинувачення має не лише довести факт руху майна, укладення договору, підписання акта, здійснення платежу, прийняття управлінського рішення або настання шкоди, а й спростувати презумпцію невинуватості, правомірності правочину, добросовісності службової особи та правомірності управлінського рішення. Без такого спростування відповідні факти не можуть автоматично трансформуватися у доказ привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем [11; 18; 43; 67; 80; 87; 88; 285; 299].

Практичне значення такого підходу полягає в тому, що кінцева мета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України має бути орієнтована не лише на підтвердження версії обвинувачення, а й на перевірку альтернативних пояснень події. До таких пояснень можуть належати: наявність цивільно-правового або господарського спору; відсутність прямого умислу; наявність господарської мети; добросовісна управлінська помилка; відсутність реального впливу службової особи на рух майна; недоведеність розміру шкоди; відсутність причинного зв’язку; недопустимість окремих доказів. Лише перевірка цих обставин дає змогу досягти

справжньої кінцевої мети доказування – прийняття законного, обґрунтованого і справедливого процесуального рішення.

З урахуванням викладеного обставини, які становлять кінцеву мету доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, можна подати як систему взаємопов'язаних елементів:

Таблиця 3

Елемент кінцевої мети доказування	**Конкретизація для проваджень за ст. 191 КК України**
Подія кримінального правопорушення	Час, місце, спосіб, форма діяння, рух майна, документальне оформлення, момент і механізм вибуття майна
Винуватість, форма вини, мотив і мета	Прямий умисел, корисливий мотив, корислива мета, усвідомлення протиправного характеру дій
Вид і розмір шкоди	Майновий результат, розмір збитків, причинний зв'язок, значення шкоди для кваліфікації
Обставини, що характеризують особу	Зв'язок особи з майном, службовий статус, повноваження, доступ до майна, можливість впливу на його рух
Обставини, що впливають на відповідальність і покарання	Форма діяння, роль особи, повторність, співучасть, тяжкість наслідків, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини
Обставини, що можуть бути підставою звільнення від відповідальності або покарання	Строки давності, зміна обстановки, інші передбачені законом підстави з урахуванням обмежень щодо корупційних кримінальних правопорушень
Обставини спеціальної конфіскації	Зв'язок майна з кримінальним правопорушенням, доходи від майна, кінцевий вигодонабувач, рух активів

Наведена система має не лише теоретичне, а й прикладне значення. Для сторони обвинувачення вона є орієнтиром для планування досудового розслідування, визначення версій, вибору СРД і НС(Р)Д, призначення експертиз, отримання документів, встановлення руху майна і кінцевого вигодонабувача. Для сторони захисту вона дає можливість визначити напрями спростування обвинувачення: відсутність події, відсутність службово-функціонального зв'язку, відсутність умислу або корисливої мети, недоведеність шкоди, відсутність причинного зв'язку або недопустимість доказів. Для суду ця система є основою перевірки повноти доказування, оцінки доказів і мотивування процесуального рішення.

Таким чином, обставини, які становлять кінцеву мету доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, є не статичним і механічним переліком, а динамічною системою, зміст якої конкретизується залежно від форми

діяння, суб’єкта, правового режиму майна, способу його обернення, характеру шкоди, версій сторін і наявних доказів. Саме тому подальший аналіз у межах цього підрозділу має здійснюватися послідовно за основними елементами кінцевої мети доказування: подія кримінального правопорушення; винуватість обвинуваченого, форма вини, мотив і мета; вид і розмір шкоди; обставини, що впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення та характеризують особу; обставини, що можуть бути підставою звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують підстави спеціальної конфіскації.

2.1.1. Подія кримінального правопорушення

Подія кримінального правопорушення є вихідним елементом предмета доказування, оскільки саме з її встановлення починається формування доказової моделі кримінального провадження. Без встановлення події кримінального правопорушення неможливо обґрунтовано вирішити питання про винуватість особи, форму вини, мотив і мету, вид і розмір шкоди, причинний зв’язок, кваліфікацію діяння, застосування заходів кримінально-правового характеру, спеціальної конфіскації та інших процесуальних наслідків.

У загальному розумінні подія кримінального правопорушення охоплює час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення. Проте у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України таке загальне розуміння потребує видової конкретизації. Подія привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем не може бути зведена лише до встановлення факту нестачі майна, підписання документа, здійснення платежу або ухвалення управлінського рішення. Вона має встановлюватися через реконструкцію руху майна, правового зв’язку особи з цим майном, способу його протиправного обернення та фактичного майнового результату.

Саме тому подія кримінального правопорушення у провадженнях за ст. 191 КК України має розглядатися не як ізольований факт, а як складна фактична система, що охоплює: 1) існування майна як предмета посягання; 2) його належність іншому власнику або законному володільцю; 3) факт ввірення майна

особі або перебування його у її віданні; 4) службово-функціональний зв'язок особи з майном; 5) спосіб протиправного обернення майна; 6) документальне або управлінське оформлення відповідних дій; 7) момент вибуття майна з володіння власника або законного володільця; 8) настання майнового результату.

У кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України подія кримінального правопорушення має майнову природу. Її центральним елементом є чуже майно, яке було ввірене особі, перебувало у її віданні або стало предметом заволодіння внаслідок використання службового становища. Тому встановлення події передбачає насамперед з'ясування правового режиму майна: кому воно належало, на якій підставі перебувало у володінні, користуванні, віданні або розпорядженні певної особи, якою була його вартість, яким був порядок його обліку, зберігання, використання, списання, передання чи відчуження.

У цьому аспекті доказування події за ст. 191 КК України істотно відрізняється від доказування багатьох інших кримінальних правопорушень проти власності. Наприклад, при крадіжці чи грабежі подія часто встановлюється через факт незаконного вилучення майна з володіння потерпілого. Натомість при привласненні або розтраті майно спочатку може перебувати у правомірному фактичному доступі особи. Саме тому головним є не лише факт вибуття майна, а й встановлення того, на якій правовій підставі особа отримала доступ до нього, які обов'язки щодо збереження, використання або повернення майна на неї покладалися, і в який момент правомірний зв'язок із майном трансформувався у протиправне обернення.

Для встановлення події кримінального правопорушення за ст. 191 КК України важливими є такі документи та джерела доказової інформації: договори матеріальної відповідальності, посадові інструкції, накази про призначення на посаду, договори зберігання, акти приймання-передачі, накладні, інвентаризаційні відомості, бухгалтерські регістри, платіжні документи, банківські виписки, договори поставки, підряду чи надання послуг, акти виконаних робіт, тендерна документація, службове листування, електронні документи, висновки експертиз, показання свідків, дані електронних систем обліку.

Водночас наявність таких документів сама по собі не підтверджує подію кримінального правопорушення. Вони мають доказове значення лише тоді, коли дають змогу встановити реальний рух майна, зміст господарської або управлінської операції, фактичне виконання чи невиконання зобов'язань, наявність або відсутність зустрічного майнового надання, коло осіб, які ухвалювали рішення, погоджували документи, здійснювали платежі або отримували майнову вигоду. Тому подія за ст. 191 КК України часто має реконструюватися не за одним доказом, а за сукупністю взаємопов'язаних документальних, електронних, експертних і показових джерел.

Особливість події кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, полягає також у тому, що ця стаття охоплює різні форми діяння: привласнення, розтрату та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем [90]. Кожна з цих форм має власну фактичну структуру події, тому доказування події не може бути однаковим для всіх випадків.

Подія привласнення полягає у протиправному оберненні особою на свою користь чужого майна, яке було їй ввірене або перебувало у її віданні. Для цієї форми діяння ключовими є два етапи: правомірне початкове набуття доступу до майна і подальша протиправна зміна ставлення особи до нього як до свого. Отже, у межах події привласнення потрібно встановити: факт ввірення майна або перебування його у віданні особи; обсяг повноважень щодо такого майна; обов'язок зберегти, використати за призначенням або повернути майно; момент і спосіб протиправного утримання майна; відсутність законної підстави для такого утримання; майновий результат.

Наприклад, при привласненні матеріально відповідальною особою товарно-матеріальних цінностей подія кримінального правопорушення не вичерпується фактом нестачі. Необхідно встановити, що майно було передане особі на законній підставі, перебувало у її фактичному віданні, особа мала обов'язок забезпечити його збереження, однак надалі протиправно обернула це майно на свою користь або не повернула його власнику. У такому разі акти інвентаризації, договори матеріальної відповідальності, накладні, складські документи, пояснення

працівників, записи облікових систем і висновки експертиз мають оцінюватися не ізольовано, а у взаємозв’язку.

Подія розтрати має іншу фактичну структуру. Вона пов’язана не з утриманням майна як свого, а з його протиправним витрачанням, переданням, відчуженням або використанням на користь інших осіб. Для доказування події розтрати потрібно встановити: факт перебування майна у правомірному володінні або віданні особи; спосіб його вибуття; особу або суб’єкта, на користь якого майно вибуло; відсутність законної господарської, службової або цивільно-правової підстави такого вибуття; майновий результат; зв’язок між діями особи і шкодою.

У провадженнях про розтрату особливого значення набуває перевірка реальності господарської операції. Якщо кошти були перераховані за договором, необхідно встановити, чи були фактично поставлені товари, виконані роботи або надані послуги; чи відповідав обсяг виконання сумі оплати; чи був контрагент реальним або підконтрольним; чи мала операція економічний зміст; чи отримав власник майна еквівалентне зустрічне надання. Саме ці обставини дають змогу відмежувати розтрату від господарського спору, невиконання договірного зобов’язання або неефективного управлінського рішення.

Подія заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем є найбільш складною для доказування. Її специфіка полягає у тому, що способом протиправного обернення майна є використання службовою особою своїх повноважень, службового авторитету, організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, можливості впливати на рух майна, прийняття управлінських, фінансових чи господарських рішень.

Для встановлення події цієї форми діяння недостатньо довести, що особа займала певну посаду або підписала документ. Необхідно встановити службово-функціональний зв’язок між посадовим становищем особи, її конкретними повноваженнями, прийнятими або погодженими рішеннями, рухом майна і майновим результатом. Саме цей зв’язок відрізняє заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем від інших форм майнових або службових правопорушень.

У таких провадженнях подія може проявлятися через ухвалення рішення про укладення договору з підконтрольним контрагентом, погодження оплати за фактично невиконані роботи, завищення вартості товарів або послуг, створення умов для списання майна, передачу активів у користування пов’язаній особі, організацію тендерної процедури під конкретного учасника, штучне документальне оформлення господарської операції або приховування реального вигодонабувача. У кожному з цих випадків подія має встановлюватися через поєднання майнового, службово-функціонального, поведінкового та документального компонентів.

Важливим елементом події кримінального правопорушення за ст. 191 КК України є час його вчинення. Час має значення для визначення моменту виникнення умислу, моменту переходу від правомірного володіння або службового управління майном до протиправного обернення, строків давності, чинності відповідних нормативних актів, розміру неоподатковуваного мінімуму доходів громадян або інших розрахункових показників, вартості майна на відповідну дату, а також для перевірки алібі, службових повноважень особи та послідовності господарських операцій.

У провадженнях про привласнення час події може бути пов’язаний не лише з моментом отримання майна, а й з моментом його неповернення, приховування, відмови від звітування, виявлення нестачі або фактичного обернення на користь особи. У провадженнях про розтрату часом події може бути момент списання майна, здійснення платежу, передачі майна іншій особі, підписання акта виконаних робіт або фактичного вибуття активів. У провадженнях про заволодіння шляхом зловживання службовим становищем час події може охоплювати не один момент, а певний період: підготовку рішення, погодження документів, укладення договору, здійснення платежу, приховування наслідків і отримання вигоди.

Місце вчинення кримінального правопорушення у провадженнях за ст. 191 КК України також має специфіку. Воно може не збігатися з місцем фактичного знаходження майна або місцем реєстрації юридичної особи. Місце події може визначатися за місцем зберігання майна, місцем роботи службової особи, місцем підписання договорів або актів, місцем здійснення платежів, місцем знаходження

банку, складських приміщень, бухгалтерії, електронної системи обліку, серверів або місцем фактичного отримання вигоди.

У багатьох провадженнях за ст. 191 КК України місце події має розподілений характер. Наприклад, управлінське рішення може бути прийняте в одному місці, договір підписаний в іншому, платіж здійснений через банківську установу, товар фактично не поставлений або поставлений за іншою адресою, а кінцевий вигодонабувач може перебувати в іншому регіоні або навіть за межами України. Тому встановлення місця події потребує не формального, а функціонального підходу: необхідно визначити, де саме відбулися ті дії, які мають значення для протиправного обернення майна.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення є одним із ключових елементів події за ст. 191 КК України. Саме спосіб дозволяє відмежувати привласнення від розтрати, розтрату від заволодіння шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінально каране діяння від господарського або цивільно-правового спору. У провадженнях цієї категорії спосіб нерідко має документально-господарську форму: майно вибуває не відкрито, а через формально правомірні документи, рішення, платежі, акти, договори, тендерні процедури або внутрішні службові погодження.

Спосіб події за ст. 191 КК України може проявлятися у неповерненні ввіреного майна, списанні майна без фактичних підстав, оплаті невиконаних робіт, завищенні вартості товарів чи послуг, передачі майна підконтрольній особі, укладенні фіктивного або удаваного договору, оформленні неправдивих актів, створенні штучної заборгованості, використанні службового доступу до рахунків, електронних систем або первинної документації, приховуванні реального вигодонабувача.

У цьому аспекті особливо важливим є поняття документально-господарського маскування. Його зміст полягає в тому, що зовні правомірні цивільно-правові, господарські, бюджетні або управлінські форми можуть використовуватися для приховування протиправного обернення майна. Тому доказування події має охоплювати не лише перевірку наявності документів, а й

встановлення їх реального змісту. Документ у таких провадженнях може бути як доказом правомірної операції, так і засобом маскування кримінального правопорушення.

Саме тому при встановленні події за ст. 191 КК України необхідно перевіряти, чи відповідає документальна форма фактичному змісту операції. Наприклад, акт виконаних робіт має доказове значення лише у зв'язку з фактичним виконанням робіт; договір поставки – у зв'язку з реальною поставкою товару; платіжне доручення – у зв'язку з підставою платежу і фактичним отримувачем вигоди; наказ або розпорядження – у зв'язку з повноваженнями особи, підставами ухвалення рішення та його майновими наслідками.

Подія кримінального правопорушення за ст. 191 КК України нерозривно пов'язана з моментом вибуття майна. Встановлення цього моменту має значення для кваліфікації, визначення розміру шкоди, моменту закінчення кримінального правопорушення, строків давності, причинного зв'язку та доведення умислу. Момент вибуття може бути пов'язаний із фактичним вилученням майна, перерахуванням коштів, переданням активу, списанням із балансу, підписанням акта, завершенням тендерної операції або іншим юридично чи фактично значущим моментом.

При привласненні момент вибуття майна часто не є очевидним, оскільки майно вже перебувало у законному доступі особи. У такому разі важливо встановити момент, коли особа почала поводитися з майном як із власним: відмовилася повернути його, приховала, використала не за призначенням, реалізувала, передала третім особам, знищила облікові документи або створила видимість його втрати. При розтраті момент вибуття, як правило, пов'язаний із переданням або витрачанням майна на користь іншої особи. При заволодінні шляхом зловживання службовим становищем момент вибуття може збігатися з реалізацією службового рішення, яке спричинило рух майна.

Окремого значення набуває питання про реального вигодонабувача. У багатьох провадженнях за ст. 191 КК України майно формально вибуває на користь юридичної особи, підрядника, постачальника або іншого контрагента, однак

фактично вигоду може отримувати службова особа, пов’язана з нею особа, підконтрольне підприємство або інший учасник схеми. Тому встановлення події має охоплювати не лише первинного отримувача майна або коштів, а й подальший рух активів, зв’язок між учасниками операції та кінцевим економічним результатом.

З огляду на це у провадженнях за ст. 191 КК України особливого значення набувають банківські документи, фінансово-господарські документи, дані про засновників і кінцевих бенефіціарних власників юридичних осіб, електронне листування, IP-адреси, метадані документів, відомості про пов’язаність осіб, висновки економічних, товарознавчих, будівельно-технічних, почеркознавчих і комп’ютерно-технічних експертиз.

Водночас під час встановлення події кримінального правопорушення необхідно враховувати дію презумпційного фільтра доказування. Наявність договору, акта, платіжного документа, службового рішення або господарської операції презюмує певну правомірність юридичної форми доти, доки сторона обвинувачення не доведе, що така форма використовувалася для протиправного обернення майна. Відповідно, подія кримінального правопорушення не може вважатися доведеною лише на підставі факту збитковості операції, невиконання договору, порушення процедури, нестачі майна або зайняття особою певної посади.

Такий підхід має важливе гарантійне значення. Він унеможливлює ототожнення цивільно-правового або господарського спору з кримінальним правопорушенням. Для доведення події за ст. 191 КК України необхідно встановити не лише порушення майнових інтересів, а саме кримінально каране протиправне обернення чужого майна у відповідній формі. Якщо ж встановлено лише невиконання договору, неефективність управління, збитковість операції або порушення внутрішніх процедур без доказів умисного протиправного обернення майна, подія кримінального правопорушення за ст. 191 КК України не може вважатися доведеною.

Подію кримінального правопорушення за ст. 191 КК України доцільно розглядати у взаємозв’язку з типовими доказовими питаннями, які мають бути поставлені під час досудового розслідування та судового розгляду: Яке саме майно

стало предметом кримінального правопорушення? Кому належало це майно або хто був його законним володільцем? На якій підставі майно було ввірене особі або перебувало у її віданні? Чи мала особа службові або інші повноваження щодо цього майна? У який спосіб майно вибуло з володіння власника або законного володільця? Чи було вибуття майна оформлено документально? Чи відповідала документальна форма реальному економічному змісту операції? Коли саме відбулося протиправне обернення майна? Хто був безпосереднім і кінцевим вигодонабувачем? Який майновий результат настав? Якими належними та допустимими доказами підтверджуються ці обставини?

Для наочності особливості доказування події кримінального правопорушення залежно від форми діяння можна подати у такому вигляді:

Таблиця 4

Форма діяння за ст. 191 КК України	**Зміст події**	**Ключові обставини, що підлягають доказуванню**	**Типові джерела доказів**
Привласнення	Протиправне обернення особою на свою користь майна, яке було їй ввірене або перебувало у її віданні	факт ввірення або відання; правомірний початковий доступ; обов'язок зберегти або повернути майно; момент утримання майна як свого; відсутність законної підстави неповернення	договори матеріальної відповідальності, акти приймання-передачі, інвентаризаційні відомості, складські документи, бухгалтерські регістри, показання свідків, експертизи
Розтрата	Протиправне витрачання, передання або відчуження ввіреного майна на користь інших осіб	факт перебування майна у віданні особи; спосіб вибуття; отримувач майна; відсутність законної господарської підстави; майновий результат	договори, накладні, акти виконаних робіт, платіжні документи, банківські виписки, тендерна документація, висновки експертиз
Заволодіння шляхом зловживання службовим становищем	Протиправне обернення майна через використання службових повноважень або службового впливу	службовий статус; обсяг повноважень; зв'язок повноважень із майном; управлінське рішення; рух активів; кінцевий вигодонабувач; майновий результат	договори матеріальної відповідальності, акти приймання-передачі, інвентаризаційні відомості, складські документи, бухгалтерські регістри, показання свідків, експертизи

Наведена таблиця свідчить, що подія кримінального правопорушення за ст. 191 КК України має диференційований характер. Її зміст залежить від форми діяння, характеру зв'язку особи з майном, способу вибуття майна, документального оформлення операції та службово-функціонального зв'язку.

У провадженнях за ст. 191 КК України доказування події має також враховувати можливість вчинення діяння у співучасті або через складні організаційно-господарські механізми. У таких випадках подія може охоплювати не одну дію однієї особи, а узгоджену систему дій кількох осіб: службовців, матеріально відповідальних осіб, представників контрагента, бухгалтерів, керівників, засновників або бенефіціарів юридичних осіб. Тому встановлення події потребує аналізу ролі кожного учасника, послідовності дій, розподілу функцій, руху документів і активів, а також зв'язку між діями кожного учасника і загальним майновим результатом.

Окрему складність становить доказування події у провадженнях, пов'язаних із бюджетними коштами, державними закупівлями, будівельними роботами, використанням комунального майна, державного майна, гуманітарної допомоги, оборонних ресурсів або активів, що використовуються в умовах воєнного стану. У таких провадженнях подія часто охоплює тривалий ланцюг управлінських, фінансових і господарських дій, тому потребує не лише кримінально-правового, а й фінансового, економічного, будівельно-технічного, товарознавчого або комп'ютерно-технічного аналізу.

При цьому подія кримінального правопорушення повинна встановлюватися з урахуванням вимог належності, допустимості, достовірності та достатності доказів. Якщо ключові документи отримані з істотним порушенням процесуального порядку, якщо електронні дані не мають підтвердженого походження, якщо експертиза ґрунтується на неповних або неналежних матеріалах, якщо обшук чи тимчасовий доступ проведено з порушенням прав особи, це може поставити під сумнів доведеність події навіть за наявності фактичних відомостей про рух майна. У цьому полягає значення процесуально-інструментального блоку видового предмета доказування.

Отже, подія кримінального правопорушення у провадженнях за ст. 191 КК України є складною фактико-правовою конструкцією, що охоплює не лише час, місце і спосіб діяння, а й правовий режим майна, факт ввірення або перебування у віданні, службово-функціональний зв’язок, документальне оформлення, реальний економічний зміст операції, момент вибуття майна, майновий результат і процесуальну придатність доказів. Її встановлення потребує не механічного збирання документів, а реконструкції всієї системи руху майна та поведінки осіб, причетних до цього руху.

Таким чином, у межах видового предмета доказування подія кримінального правопорушення за ст. 191 КК України виконує системоутворюючу функцію. Саме вона поєднує майновий, службово-функціональний і поведінковий блоки доказування та створює основу для подальшого встановлення винуватості, форми вини, мотиву, мети, шкоди, причинного зв’язку й інших обставин, які становлять кінцеву мету доказування у кримінальному провадженні.

2.1.2. Винуватість обвинуваченого, форма вини, мотив і мета

Винуватість обвинуваченого, форма вини, мотив і мета є одним із центральних елементів предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Якщо подія кримінального правопорушення дає відповідь на питання про те, що саме відбулося з майном, то доказування винуватості має дати відповідь на питання, чи саме конкретна особа умисно і з корисливою спрямованістю вчинила привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

У кримінальному провадженні встановлення винуватості не може бути зведене до формального підтвердження факту участі особи у певній господарській, службовій, фінансовій або управлінській операції. Для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України це має принципове значення, оскільки такі діяння нерідко зовні оформлюються як правомірні правочини, управлінські рішення, бюджетні операції, тендерні процедури, акти виконаних робіт, платіжні документи, службові

погодження або інші форми звичайної господарської чи адміністративної діяльності.

Тому у провадженнях цієї категорії сторона обвинувачення має довести не лише факт руху майна, нестачі, збитковості операції, підписання документа або зайняття особою певної посади, а й суб'єктивну сторону діяння: прямий умисел, корисливий мотив, корисливу мету, усвідомлення протиправного характеру дій, бажання протиправного майнового результату, а для заволодіння шляхом зловживання службовим становищем – також усвідомлене використання службових повноважень як способу заволодіння майном [78; 90; 123; 124; 230; 284].

У кримінальному праві вина розглядається як психічне ставлення особи до вчинюваного діяння та його наслідків. У кримінальному процесуальному значенні винуватість обвинуваченого є обставиною, яка підлягає доказуванню, і має бути встановлена сукупністю належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів. Отже, кримінально-правова категорія вини трансформується у кримінальному провадженні в процесуальний обов'язок доведення конкретних фактичних обставин, які підтверджують або спростовують психічне ставлення особи до діяння, майна, службових повноважень, майнового результату та наслідків [8; 104; 294].

Для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України характерною є саме умисна форма вини. Необережність, помилка в управлінні, недостатній професіоналізм, неналежна організація контролю, неефективне господарське рішення, порушення фінансової дисципліни або службова недбалість самі по собі не утворюють суб'єктивної сторони привласнення, розтрати чи заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Вони можуть мати значення для дисциплінарної, цивільно-правової, господарської, адміністративної або, за наявності відповідних ознак, іншої кримінально-правової оцінки, але не замінюють доказування прямого умислу за ст. 191 КК України.

Прямий умисел у провадженнях за ст. 191 КК України означає, що особа усвідомлювала чужий характер майна, свій правовий або службовий зв'язок із ним, відсутність законних підстав для його обернення на свою користь або на користь

третіх осіб, передбачала настання майнового результату у вигляді вибуття майна з володіння власника або законного володільця і бажала такого результату. Для службової особи за ч. 2–5 ст. 191 КК України прямий умисел також має охоплювати усвідомлення використання службового становища як способу заволодіння майном.

Отже, прямий умисел у провадженнях за ст. 191 КК України має складну структуру. Він охоплює: 1) усвідомлення особою чужого характеру майна; 2) усвідомлення правового зв'язку з майном – ввірення, відання, управління, розпорядження або службового контролю; 3) усвідомлення відсутності правомірної підстави для обернення майна; 4) усвідомлення фактичного способу вибуття майна; 5) передбачення майнового результату; 6) бажання протиправного обернення майна на свою користь або на користь третіх осіб.

У разі привласнення прямий умисел проявляється у тому, що особа, якій майно було ввірене або перебувало у її віданні, усвідомлює обов'язок зберегти, використати за цільовим призначенням або повернути це майно, однак надалі приймає рішення поводитися з ним як із власним. Для доказування такого умислу важливими можуть бути обставини приховування майна, неповернення після законної вимоги, внесення неправдивих відомостей до обліку, створення видимості втрати або списання, реалізація майна, передання його іншим особам, використання для власних потреб, знищення або підроблення документів.

У разі розтрати прямий умисел полягає в усвідомленому неправомірному витрачанні, переданні або відчуженні ввіреного майна чи майна, що перебувало у віданні особи, на користь інших осіб. Тут предмет доказування має охоплювати не лише факт перерахування коштів, підписання акта або передачі майна, а й обставини, які свідчать, що особа усвідомлювала відсутність законної господарської підстави такого вибуття, знала про фіктивність або нереальність операції, погоджувала оплату за фактично невиконані роботи чи непоставлені товари, діяла в інтересах підконтрольного або пов'язаного контрагента.

У разі заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем прямий умисел є ще більш складним для доказування, оскільки він має охоплювати

не лише бажання протиправного майнового результату, а й усвідомлене використання службового становища як інструменту його досягнення. У таких провадженнях необхідно довести, що службова особа розуміла зміст своїх повноважень, усвідомлювала можливість впливати на рух майна, прийняття управлінських або фінансових рішень, погодження документів, здійснення платежів або укладення договорів, і використала ці повноваження всупереч їх призначенню для протиправного обернення майна.

Саме тому для ч. 2–5 ст. 191 КК України ключового значення набуває службово-функціональний зв’язок. Його зміст полягає у необхідності доведення не лише формального статусу службової особи, а й реального зв’язку між її посадовими або службовими повноваженнями, можливістю впливати на рух майна, конкретними діями чи рішеннями та майновим результатом. Формальне перебування особи на посаді, її підпис на документі або участь у колегіальному рішенні не є достатніми для доведення заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Службово-функціональний зв’язок у межах предмета доказування має включати такі обставини: 1) правовий статус особи; 2) зміст її службових повноважень; 3) зв’язок цих повноважень із майном або процедурою його руху; 4) реальну можливість особи впливати на прийняття рішення, укладення договору, погодження документів, здійснення платежу або передачу майна; 5) використання цих можливостей всупереч їх службовому призначенню; 6) причинний зв’язок між службовою поведінкою та майновим результатом [223; 231; 286; 301].

Наявність службово-функціонального зв’язку може підтверджуватися посадовими інструкціями, наказами про призначення, положеннями про структурні підрозділи, статутами юридичних осіб, довіреностями, регламентами, службовим листуванням, протоколами засідань, рішеннями тендерних комітетів або уповноважених осіб, платіжними документами, електронними погодженнями, даними про доступ до інформаційних систем, показаннями свідків, висновками експертиз та іншими доказами.

Водночас ці документи мають підтверджувати не лише формальний обсяг повноважень, а й їх фактичне використання для протиправного майнового результату. Наприклад, якщо службова особа формально входила до складу колегіального органу, але не мала реального впливу на прийняття рішення, не володіла інформацією про фіктивність операції, не брала участі у підготовці документів і не отримувала вигоди, висновок про її умисне заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем потребує особливо ретельного доказового обґрунтування.

Корисливий мотив і корислива мета мають самостійне значення у доказуванні за ст. 191 КК України. Корисливий мотив відображає внутрішнє спонукання особи до отримання неправомірної майнової вигоди для себе або інших осіб. Корислива мета характеризує спрямованість діяння на незаконне обернення чужого майна на користь винної особи або третіх осіб. У провадженнях за ст. 191 КК України ці категорії тісно пов’язані, але не є тотожними: мотив пояснює, чому особа діяла, а мета – на який майновий результат вона спрямовувала свою поведінку [230; 284].

Доказування корисливого мотиву і корисливої мети є одним із найскладніших елементів предмета доказування, оскільки вони належать до внутрішньої психічної сфери особи. Вони не можуть бути встановлені лише на підставі припущень або загальної оцінки поведінки. Їх доведення потребує аналізу об’єктивних обставин, які у сукупності свідчать про спрямованість діяння на протиправне майнове збагачення.

До таких обставин можуть належати: отримання особою або пов’язаними з нею особами майнової вигоди; зв’язок службової особи з контрагентом; участь у створенні або використанні підконтрольної юридичної особи; погодження оплати за фактично невиконані роботи; завищення вартості товарів або послуг; приховування реального вигодонабувача; розподіл коштів між учасниками схеми; використання фіктивних або удаваних документів; знищення чи приховування первинної документації; надання неправдивих пояснень; узгодженість дій кількох осіб; попередні домовленості щодо руху майна або коштів.

У провадженнях за ст. 191 КК України корислива мета може бути спрямована не лише на особисте збагачення службової або матеріально відповідальної особи, а й на отримання вигоди третіми особами. Це має особливе значення у справах, де майно формально вибуває на користь юридичної особи, підрядника, постачальника, благодійної структури, підконтрольного підприємства або іншого суб'єкта, однак фактичний економічний результат перебуває в інтересах винної особи або пов'язаного з нею кола осіб. Тому доказування корисливої мети потребує встановлення не лише первинного отримувача майна, а й кінцевого вигодонабувача.

Разом з тим не кожна збиткова, неефективна або економічно невдала операція свідчить про корисливу мету. У сфері господарської та управлінської діяльності можливі об'єктивні ризики, помилки прогнозування, зміна ринкової ситуації, неналежне виконання договору контрагентом, недоліки організації контролю або недбалість. Такі обставини можуть мати правове значення, однак вони не замінюють доказування умисної спрямованості особи на протиправне обернення майна.

У зв'язку з цим важливим елементом предмета доказування у провадженнях за ст. 191 КК України є встановлення відсутності звичайної господарської мети або, точніше, доведення того, що зовні господарська чи управлінська операція була використана як форма прикриття протиправного майнового результату. Відсутність звичайної господарської мети означає, що відповідна операція не мала реального економічного змісту, не була спрямована на отримання еквівалентного зустрічного надання, не відповідала інтересам власника майна, держави, територіальної громади або юридичної особи, а фактично забезпечувала незаконне вибуття майна.

Встановлення відсутності звичайної господарської мети може здійснюватися через аналіз таких обставин: нереальність виконання робіт або поставки товарів; завідомо завищена вартість; відсутність потреби у закупівлі; пов'язаність контрагента зі службовою особою; відсутність ресурсів у контрагента для виконання договору; невідповідність обсягу робіт фактичному результату; повторюваність операцій із тими самими суб'єктами; обхід процедур закупівлі;

штучне дроблення платежів; наявність попередніх домовленостей; подальше повернення частини коштів пов'язаним особам.

Водночас слід уникати підміни доказування відсутності господарської мети оцінкою економічної доцільності рішення «заднім числом». Не кожне невдале рішення є кримінальним правопорушенням. Для ст. 191 КК України необхідно встановити, що господарська форма була не просто неефективною, а використовувалася для протиправного обернення майна. Саме це дозволяє відмежувати кримінально каране діяння від цивільно-правового або господарського спору.

Відмежування ст. 191 КК України від цивільно-правового або господарського спору має принципове значення для доказування винуватості. Наявність договору, прострочення виконання зобов'язання, невиконання робіт, неповернення коштів, спір щодо якості товару або розміру оплати не завжди свідчать про кримінальне правопорушення. Якщо між сторонами існує спір щодо виконання або тлумачення цивільно-правового чи господарського зобов'язання, а сторона обвинувачення не довела прямий умисел на протиправне обернення майна, корисливу мету, документальне маскування та причинний зв'язок між діями конкретної особи і майновим результатом, кваліфікація за ст. 191 КК України є сумнівною [67; 180; 285].

Водночас наявність договору або господарського спору не виключає автоматично кримінально-правову оцінку. Якщо буде доведено, що договір був фіктивним або удаваним, контрагент – підконтрольним, акти – неправдивими, роботи – фактично невиконаними, ціна – штучно завищеною, а рух коштів – спрямованим на незаконне збагачення конкретної особи або пов'язаних осіб, цивільно-правова форма може розглядатися як спосіб документально-господарського маскування привласнення, розтрати або заволодіння майном.

Відмежування ст. 191 КК України від службової недбалості полягає насамперед у формі вини та спрямованості поведінки. Службова недбалість характеризується необережним ставленням службової особи до виконання своїх обов'язків, тоді як привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом

зловживання службовим становищем є умисними діяннями з корисливою спрямованістю. Тому для ст. 191 КК України недостатньо встановити неналежне виконання службових обов'язків, відсутність контролю, неорганізованість, помилку, неуважність або недбале ставлення до документів. Необхідно довести, що особа діяла умисно і спрямовувала свою поведінку на протиправне обернення майна [22; 90; 123; 124; 289].

Це розмежування має особливе значення у справах, пов'язаних із бюджетними коштами, державними закупівлями, будівництвом, службовим контролем за майном, управлінням комунальними або державними активами. У таких провадженнях порушення процедур, неналежна перевірка документів, недоліки контролю або неефективне управління можуть бути наслідком недбалості, але не обов'язково свідчать про умисне заволодіння майном. Тому предмет доказування має включати обставини, які дозволяють встановити саме умисну, а не необережну природу поведінки.

Відмежування ст. 191 КК України від зловживання владою або службовим становищем також має важливе значення. Зловживання владою або службовим становищем може полягати у використанні службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що спричинило істотну шкоду або тяжкі наслідки. Проте ст. 191 КК України вимагає встановлення саме протиправного обернення чужого майна, тобто майнового результату у вигляді заволодіння, привласнення або розтрати. Якщо службова особа порушила інтереси служби, але майно не було протиправно обернене на користь неї або третіх осіб, кваліфікація за ст. 191 КК України потребує додаткового обґрунтування [90; 231; 286].

Для ст. 191 КК України службове становище є не просто обставиною, яка характеризує особу, а способом досягнення майнового результату. Саме тому у предмет доказування має входити не лише факт зловживання владою чи службовим становищем, а й те, що це зловживання було інструментом протиправного заволодіння майном. Без доведення майнового результату та корисливої спрямованості діяння існує ризик неправильної кваліфікації.

Доказування винуватості за ст. 191 КК України має здійснюватися з урахуванням презумпції невинуватості та стандарту доведення поза розумним сумнівом. Це означає, що сумніви щодо наявності прямого умислу, корисливої мети, службово-функціонального зв'язку, шкоди або причинного зв'язку не можуть тлумачитися на користь обвинувачення. Недоведеність суб'єктивної сторони має таке саме значення, як і недоведеність події кримінального правопорушення [8; 87; 88; 299].

У цьому аспекті особливого значення набуває доказова діяльність сторони захисту. У провадженнях за ст. 191 КК України захист може бути спрямований на спростування не лише окремих доказів, а й самої логіки обвинувачення. Зокрема, сторона захисту може доводити, що майно не було ввірене особі або не перебувало у її віданні; особа не мала реальних службових повноважень щодо майна; операція мала господарську мету; відсутній прямий умисел або корислива мета; шкода не настала або її розмір не доведено; причинний зв'язок між діями особи і шкодою відсутній; докази отримано з істотним порушенням процесуального порядку [128; 129; 152; 253].

Позиція захисту у таких провадженнях часто ґрунтується на доведенні альтернативного пояснення події: цивільно-правового спору, господарського ризику, управлінської помилки, службової недбалості, колегіального характеру рішення, відсутності доступу до ключової інформації, відсутності впливу на рух майна або недопустимості доказів. Саме тому предмет доказування у провадженнях за ст. 191 КК України повинен формуватися не лише з позиції доведення обвинувачення, а й з позиції можливості його процесуального спростування.

Доказування винуватості, форми вини, мотиву і мети у провадженнях за ст. 191 КК України здійснюється переважно через сукупність непрямих і прямих доказів. До них можуть належати: документи, що підтверджують повноваження особи; договори, акти, накладні, платіжні документи; банківські виписки; дані про пов'язаність контрагентів; висновки експертиз; електронне листування; службові повідомлення; протоколи нарад; показання свідків; відомості про рух коштів; дані

про кінцевих бенефіціарних власників; результати тимчасового доступу, обшуку, огляду, а у передбачених законом випадках – результати НС(Р)Д.

Водночас використання таких доказів має відповідати вимогам належності, допустимості, достовірності та достатності. У сучасних умовах, коли значна частина доказової інформації у справах за ст. 191 КК України міститься в електронних системах, банківських документах, цифровому листуванні, тендерних платформах і бухгалтерських програмах, особливе значення має процесуальна доброчесність отримання та використання доказів. Порушення порядку отримання документів, електронних даних, результатів обшуку або НС(Р)Д може поставити під сумнів можливість використання таких відомостей для доведення умислу, корисливої мети або службово-функціонального зв'язку [135; 145; 147; 148].

З огляду на викладене, доказування винуватості, форми вини, мотиву і мети у провадженнях за ст. 191 КК України доцільно здійснювати через такі основні доказові питання:

1. Чи усвідомлювала особа чужий характер майна?
2. Чи було майно ввірене особі, перебувало у її віданні або було пов'язане з її службовими повноваженнями?
3. Чи усвідомлювала особа відсутність законної підстави для обернення майна?
4. Чи мала особа реальну можливість впливати на рух майна?
5. Чи використала вона цю можливість для протиправного майнового результату?
6. Чи діяла особа з прямим умислом?
7. Чи була поведінка спрямована на отримання майнової вигоди для себе або третіх осіб?
8. Чи мала операція реальну господарську мету?
9. Чи існував службово-функціональний зв'язок між повноваженнями особи і вибуттям майна?
10. Чи підтверджуються ці обставини належними, допустимими, достовірними і достатніми доказами?

Для систематизації зазначеного матеріалу елементи доказування винуватості у провадженнях за ст. 191 КК України можна подати у такому вигляді:

Таблиця 5

Елемент доказування	**Що потрібно встановити**	**Чого недостатньо для доведення**	**Типові докази**	**Можлива позиція захисту**
Прямий умисел	Усвідомлення чужого характеру майна, відсутності законної підстави для його обернення, передбачення і бажання майнового результату	Самого факту нестачі, збитків, підпису на документі або службового статусу	листування, документи, показання, експертизи, рух коштів, поведінка після події	відсутність умислу, помилка, недбалість, господарський ризик
Корисливий мотив	Внутрішнє спонукання до отримання майнової вигоди	Загального твердження про збитковість операції	зв’язок із контрагентом, отримання вигоди, пов’язані особи, розподіл коштів	відсутність особистої або пов’язаної вигоди
Корислива мета	Спрямованість дій на незаконне обернення майна на користь себе або третіх осіб	Самого факту укладення договору або здійснення платежу	фіктивність операції, підконтрольність контрагента, рух активів, кінцевий вигодонабувач	наявність реальної господарської мети
Службово-функціональний зв’язок	Реальний зв’язок між повноваженнями особи, способом заволодіння і майновим результатом	Формальної посади або участі у колегіальному рішенні	посадові інструкції, накази, регламенти, службове листування, електронні погодження	відсутність реального впливу на рух майна
Відсутність звичайної господарської мети	Використання правової форми як прикриття протиправного обернення майна	Самої економічної невигідності операції	експертизи, ринкові ціни, реальність виконання, дані про контрагента	спір має цивільний або господарський характер
Допустимість доказів	Процесуальна придатність доказів, якими доводиться суб’єктивна сторона	Фактичної інформативності доказу без дотримання процесуальної форми	ухвали, протоколи, порядок вилучення, експертні матеріали	недопустимість доказів, порушення прав

Зазначена таблиця показує, що доказування винуватості у провадженнях за ст. 191 КК України має багаторівневий характер. Воно охоплює не лише суб'єктивну сторону у вузькому кримінально-правовому значенні, а й службово-функціональний, майновий, поведінковий і процесуальний контекст, без якого неможливо обґрунтовано встановити або спростувати винуватість особи.

Отже, винуватість обвинуваченого, форма вини, мотив і мета у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України мають встановлюватися через доказування прямого умислу, корисливого мотиву, корисливої мети, службово-функціонального зв'язку, відсутності звичайної господарської мети у відповідній операції та процесуальної придатності доказів. Саме ці обставини дозволяють відмежувати привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем від службової недбалості, зловживання владою чи службовим становищем без майнового обернення, цивільно-правового або господарського спору, управлінської помилки чи господарського ризику.

Таким чином, у межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України винуватість виконує не допоміжну, а системоутворюючу функцію. Саме вона поєднує подію кримінального правопорушення з конкретною особою, її психічним ставленням до майна, способом діяння, службовими повноваженнями, майновим результатом і доказовими засобами, за допомогою яких ці обставини встановлюються або спростовуються.

2.1.3. Вид і розмір шкоди

Вид і розмір шкоди є одним із ключових елементів предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. У провадженнях за ст. 191 КК України шкода має особливе значення, оскільки вона одночасно виконує кілька функцій: підтверджує майновий результат кримінального правопорушення, впливає на кримінально-правову кваліфікацію, визначає обсяг цивільно-правових вимог, має значення для вирішення питання про спеціальну конфіскацію, а також є

одним із критеріїв відмежування кримінально караного діяння від цивільно-правового, господарського або управлінського спору.

У загальному вигляді шкода у кримінальному провадженні розглядається як негативний наслідок кримінального правопорушення, що полягає у порушенні, зменшенні або втраті охоронюваного законом блага. У провадженнях за ст. 191 КК України таким благом є право власності або інший законний майновий інтерес власника чи законного володільця майна. Тому шкода у цій категорії проваджень має переважно майновий характер і проявляється у вибутті чужого майна з володіння власника або законного володільця, втраті можливості ним користуватися, розпоряджатися чи отримувати від нього економічну користь.

Водночас шкода у провадженнях за ст. 191 КК України не повинна ототожнюватися лише з бухгалтерською нестачею, сумою платежу, договірною вартістю, розміром списаного майна або загальним фінансовим збитком підприємства. Для цілей кримінального процесуального доказування необхідно встановити, яке саме майно вибуло, кому воно належало, яка його вартість на момент вчинення діяння, у чому полягає майновий результат, чи є цей результат наслідком саме дій конкретної особи, і чи підтверджується такий розмір шкоди належними, допустимими, достовірними та достатніми доказами.

У межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України шкода належить до наслідкового блоку, але водночас тісно пов’язана з майновим, поведінковим, службово-функціональним і суб’єктивно-цільовим блоками. Вона не існує ізольовано від події кримінального правопорушення, способу вибуття майна, правового режиму майна, службових повноважень особи, прямого умислу, корисливої мети та причинного зв’язку. Саме тому встановлення шкоди у цій категорії проваджень має відбуватися не як суто арифметичний розрахунок, а як комплексна доказова реконструкція майнового результату.

У кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України шкода має конститутивне значення, оскільки без встановлення факту майнового результату неможливо довести наявність протиправного обернення чужого майна. Привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим

становищем передбачають не лише неправомірну поведінку особи, а й фактичне майнове вибуття або обернення майна. Якщо ж у провадженні не встановлено, яке саме майно вибуло, яка його вартість, кому воно належало і в чому полягає майновий результат, висновок про наявність складу кримінального правопорушення за ст. 191 КК України є процесуально вразливим.

Водночас конститутивне значення шкоди не означає, що у кожному випадку достатньо встановити лише факт збитків. Збитковість господарської операції, наявність заборгованості, невиконання договору, неповернення коштів, неефективне використання бюджетних ресурсів або порушення фінансової дисципліни самі по собі не є автоматичним доказом привласнення, розтрати або заволодіння майном. Для ст. 191 КК України необхідно довести саме те, що майнова шкода є результатом умисного протиправного обернення чужого майна у відповідній формі.

Шкода у провадженнях за ст. 191 КК України має також кваліфікуюче значення. Розмір майна або шкоди впливає на визначення частини ст. 191 КК України, за якою може бути кваліфіковано діяння. Зокрема, законодавець пов’язує підвищення кримінальної відповідальності з учиненням діяння у великих або особливо великих розмірах, а також із іншими кваліфікуючими обставинами. Відповідно до примітки до ст. 185 КК України, яка має значення і для ст. 191 КК України, великим розміром визнається сума, яка у 250 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення, а особливо великим розміром – сума, яка у 600 і більше разів перевищує такий мінімум [90].

Отже, у провадженнях за ст. 191 КК України встановлення розміру шкоди безпосередньо впливає на кримінально-правову кваліфікацію. Помилка у визначенні вартості майна або неправильне застосування розрахункової величини може призвести до неправильної кваліфікації діяння, необґрунтованого обтяження обвинувачення або, навпаки, до безпідставного заниження кримінально-правової оцінки. Тому встановлення розміру шкоди має здійснюватися з урахуванням вартості майна на момент вчинення кримінального правопорушення, характеру

майна, способу його вибуття, економічного змісту операції та законодавчих правил визначення неоподатковуваного мінімуму доходів громадян [90; 153; 202].

Особливого значення набуває питання мінімального порогу криміналізації. Для привласнення та розтрати чужого майна слід враховувати співвідношення ст. 191 КК України зі ст. 51 КУпАП про дрібне викрадення чужого майна шляхом, зокрема, привласнення чи розтрати. Якщо вартість майна на момент вчинення діяння не перевищує межі, визначені для адміністративно караного дрібного викрадення, така обставина має бути врахована під час вирішення питання про наявність саме кримінального правопорушення. Водночас щодо заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем питання мінімального порогу не може вирішуватися механічно лише через правила про дрібне викрадення, оскільки ця форма діяння має специфічний службово-функціональний спосіб вчинення. У будь-якому разі необхідно враховувати не лише вартість майна, а й суспільну небезпечність діяння, його службовий контекст, форму вини, спосіб заволодіння та реальний майновий результат [90].

Мінімальний поріг криміналізації має доказове значення насамперед тому, що він вимагає від сторони обвинувачення належного підтвердження вартості майна. Якщо вартість майна не встановлено або встановлено приблизно, без належних документів, експертного дослідження чи інших допустимих доказів, це створює ризик неправильної правової оцінки. У провадженнях за ст. 191 КК України не можна замінювати встановлення вартості загальними припущеннями про «значність», «істотність» або «очевидність» шкоди.

Шкода у провадженнях за ст. 191 КК України має також доказове значення. Вона є не лише наслідком кримінального правопорушення, а й одним із засобів перевірки версії обвинувачення. Розмір шкоди може підтверджувати або спростовувати реальність протиправного обернення майна, наявність корисливої мети, зв’язок між діями службової особи і майновим результатом, роль окремих учасників, реальність господарської операції, обсяг незаконного збагачення та кінцевого вигодонабувача.

Саме тому у провадженнях за ст. 191 КК України доказування шкоди має включати встановлення кількох взаємопов’язаних обставин: виду майна, яке стало предметом протиправного обернення; належності майна власнику або законному володільцю; правової підстави перебування майна у віданні, володінні, користуванні або службовому управлінні особи; способу вибуття майна; вартості майна на момент вчинення діяння; реального майнового результату; причинного зв’язку між діями конкретної особи і шкодою; документального, експертного або іншого доказового підтвердження шкоди; впливу розміру шкоди на кримінально-правову кваліфікацію; обсягу шкоди, що підлягає відшкодуванню або врахуванню під час спеціальної конфіскації.

Вид шкоди у провадженнях за ст. 191 КК України здебільшого має форму прямих майнових збитків. Йдеться про втрату майна, незаконне списання активів, безпідставне перерахування коштів, оплату фактично невиконаних робіт чи ненаданих послуг, передачу майна підконтрольному або пов’язаному суб’єкту, заниження вартості відчужуваного майна, завищення ціни придбання, незаконне вибуття товарно-матеріальних цінностей, необґрунтоване використання бюджетних коштів або інше фактичне зменшення майнової сфери потерпілого.

Водночас у провадженнях цієї категорії потрібно обережно підходити до включення до розміру шкоди упущеної вигоди, штрафних санкцій, пені, відсотків, інфляційних втрат або інших похідних майнових наслідків. Такі суми можуть мати значення для цивільного позову або господарського спору, однак не завжди становлять розмір майна, яким було заволодіто, яке було привласнено або розтрачено. Тому для цілей кваліфікації за ст. 191 КК України необхідно чітко відмежовувати вартість предмета кримінального правопорушення від ширших цивільно-правових майнових вимог.

У цьому контексті важливо розмежовувати шкоду як елемент предмета доказування і цивільний позов у кримінальному провадженні. Розмір шкоди, який має значення для кваліфікації за ст. 191 КК України, повинен відповідати вартості майна або майнового результату, що безпосередньо пов’язаний із протиправним оберненням майна. Натомість цивільний позов може охоплювати ширший обсяг

вимог, зокрема похідні майнові втрати, якщо вони належно обґрунтовані та перебувають у причинному зв’язку з кримінальним правопорушенням [23; 39; 61].

Одним із найбільш складних питань є визначення вартості майна. У провадженнях за ст. 191 КК України вартість майна має встановлюватися на момент вчинення кримінального правопорушення, оскільки саме цей момент має значення для кваліфікації діяння за відповідною частиною ст. 191 КК України. Водночас у практиці можуть виникати складнощі, якщо майно має змінну ринкову вартість, якщо йдеться про будівельні роботи, послуги, нематеріальні активи, паливо, продукти, обладнання, гуманітарну допомогу, військове майно, бюджетні кошти або активи, вартість яких залежить від технічного стану, комплектації, строку використання чи ринкової кон’юнктури.

Для визначення вартості майна можуть використовуватися первинні бухгалтерські документи, договори, накладні, акти приймання-передачі, акти виконаних робіт, платіжні доручення, банківські виписки, інвентаризаційні відомості, балансові документи, товарні чеки, митні декларації, документи закупівлі, звіти про оцінку майна, довідки про ринкові ціни, висновки експертів, висновки спеціалістів, електронні дані бухгалтерських систем та інші джерела доказової інформації.

Однак кожен із цих документів має різне доказове значення. Балансова вартість не завжди відповідає ринковій вартості. Договірна ціна може бути штучно завищеною або заниженою. Акт виконаних робіт може не відповідати фактичному обсягу виконання. Платіжне доручення підтверджує рух коштів, але не завжди підтверджує реальність господарської операції. Саме тому доказування розміру шкоди має здійснюватися через сукупність взаємопов’язаних доказів, а не через формальне посилання на один документ.

Особливе значення у доказуванні виду і розміру шкоди мають експертизи. У провадженнях за ст. 191 КК України найчастіше використовуються судово-економічні, товарознавчі, будівельно-технічні, оціночно-будівельні, почеркознавчі, комп’ютерно-технічні та інші експертизи. Їх значення полягає у підтвердженні або спростуванні фактичного обсягу збитків, реальності господарської операції,

відповідності вартості товарів, робіт або послуг ринковим умовам, правильності бухгалтерського обліку, фактичного виконання робіт, наявності завищення вартості або невідповідності документів реальному стану речей [209; 244; 264; 265; 292].

Судово-економічна експертиза має значення для встановлення розміру матеріальної шкоди, аналізу бухгалтерських документів, руху коштів, правильності відображення господарських операцій, виявлення нестач, необґрунтованих витрат, завищення вартості, безпідставного списання активів або необґрунтованого перерахування бюджетних коштів. Водночас така експертиза не повинна підміняти собою правову оцінку діяння. Експерт може встановити розмір збитків або невідповідність документів, але питання про наявність складу кримінального правопорушення, умислу, корисливої мети та службово-функціонального зв'язку належить до компетенції органу досудового розслідування, прокурора і суду.

Товарознавча експертиза має значення для визначення вартості товарно-матеріальних цінностей, обладнання, сировини, продукції, пального, транспортних засобів, техніки або іншого рухомого майна. Будівельно-технічна експертиза є особливо важливою у справах, пов'язаних із оплатою фактично невиконаних або неякісно виконаних будівельних робіт, завищенням обсягів або вартості робіт, використанням матеріалів нижчої якості, невідповідністю проєктно-кошторисної документації фактичному виконанню. Комп'ютерно-технічна експертиза може мати значення для встановлення походження електронних документів, зміни файлів, часу створення документів, доступу до бухгалтерських або тендерних систем, листування між учасниками операції.

При цьому висновок експерта щодо розміру шкоди має оцінюватися у сукупності з іншими доказами. Помилкою є ситуація, коли розмір шкоди фактично «делегується» експерту, а сторона обвинувачення не доводить подію, спосіб обернення майна, суб'єктивну сторону і причинний зв'язок. Висновок експерта є важливим доказом, але він не замінює доказування всіх інших елементів предмета доказування.

Значення бухгалтерських документів у провадженнях за ст. 191 КК України полягає у тому, що саме вони часто фіксують юридичну і фінансову форму руху

майна. До таких документів належать первинні документи, регістри бухгалтерського обліку, акти інвентаризації, накладні, акти списання, оборотно-сальдові відомості, платіжні доручення, банківські виписки, касові документи, договори, рахунки, акти виконаних робіт, кошторисна документація, тендерні документи, акти звірки, податкові накладні та інші документи.

Водночас бухгалтерські документи не завжди відображають реальний економічний зміст операції. У провадженнях за ст. 191 КК України вони можуть бути як джерелом доказів, так і елементом документально-господарського маскування. Саме тому необхідно перевіряти не лише наявність документа, а і його достовірність, відповідність фактичним обставинам, походження, підписантів, підстави складання, зв'язок із реальним рухом майна, відповідність даним банківських операцій, складських документів, електронних систем і показанням свідків.

Особливого значення набувають банківські виписки та документи про рух коштів. Вони дозволяють встановити напрям руху активів, отримувача коштів, подальше перерахування, зв'язок із підконтрольними або пов'язаними юридичними особами, можливе повернення частини коштів, розподіл майнової вигоди, кінцевого вигодонабувача. У справах про розтрату бюджетних коштів, оплату невиконаних робіт або заволодіння майном через підконтрольного контрагента саме банківська інформація часто має ключове доказове значення.

Проте банківська виписка сама по собі підтверджує лише факт руху коштів. Вона не доводить автоматично протиправність такого руху, умисел службової особи, фіктивність договору або наявність корисливої мети. Тому її необхідно оцінювати у взаємозв'язку з договорами, актами, фактичним виконанням робіт, даними про контрагентів, експертними висновками, службовим листуванням, показаннями свідків та іншими доказами.

Визначення шкоди у провадженнях за ст. 191 КК України тісно пов'язане з ринковою вартістю майна. Саме ринкова вартість часто дозволяє встановити реальний майновий результат, особливо у справах про завищення ціни закупівлі, заниження вартості відчуження, оплату робіт за завищеними кошторисами,

передачу майна у користування за заниженою платою або придбання товарів за цінами, що істотно відрізняються від ринкових.

Водночас використання ринкової вартості потребує обережності. Не кожне відхилення договірної ціни від середньоринкової автоматично свідчить про заволодіння майном. Ринкова ціна може залежати від строків поставки, якості товару, умов оплати, гарантійних зобов'язань, логістики, воєнних ризиків, сезонності, дефіциту товару, обсягу закупівлі, спеціальних технічних характеристик, терміновості виконання робіт або інших економічних чинників. Тому для висновку про шкоду необхідно встановити не лише розбіжність у ціні, а й відсутність об'єктивного економічного обґрунтування такої розбіжності та її зв'язок із протиправним оберненням майна.

У провадженнях за ст. 191 КК України особливо важливим є доказування причинного зв'язку між діями особи і шкодою. Недостатньо встановити, що шкода настала у період, коли особа обіймала певну посаду або брала участь у певній операції. Необхідно довести, що саме її дії або рішення спричинили вибуття майна, незаконний платіж, завищення вартості, списання активів або інший майновий результат. Без такого причинного зв'язку розмір шкоди не може бути належно пов'язаний із винуватістю конкретної особи.

Причинний зв'язок у провадженнях за ст. 191 КК України має встановлюватися з урахуванням службово-функціонального зв'язку. Якщо особа не мала реальної можливості впливати на рух майна, не ухвалювала відповідних рішень, не погоджувала документи, не давала вказівок, не контролювала операцію і не отримувала вигоди, то сам факт її службового статусу не є достатнім для покладення на неї відповідальності за заподіяну шкоду. Водночас якщо службова особа використовувала свої повноваження для створення умов вибуття майна, погоджувала неправдиві документи, організовувала платежі або забезпечувала передачу майна підконтрольному суб'єкту, причинний зв'язок може бути доведений через сукупність таких обставин.

Окремою проблемою є ситуації, коли майнова шкода є наслідком дій кількох осіб або складного ланцюга господарських, службових і фінансових операцій. У

таких випадках необхідно встановити не лише загальний розмір шкоди, а й роль кожного учасника, межі його впливу, обсяг повноважень, конкретні дії, зв'язок із майновим результатом і можливість передбачення такого результату. Особливо це важливо у справах, пов'язаних із колегіальними рішеннями, тендерними процедурами, бюджетними програмами, будівництвом, державними закупівлями, використанням комунального майна або діяльністю підприємств із складною структурою управління.

Вид і розмір шкоди також мають значення для вирішення питання про відшкодування шкоди. У межах кримінального провадження потерпілий або цивільний позивач може заявляти вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. Проте для задоволення таких вимог необхідно встановити не лише сам факт шкоди, а й її розмір, причинний зв'язок із кримінальним правопорушенням, належність вимог відповідному суб'єкту і допустимість доказів, якими ці вимоги підтверджуються [23; 39; 61; 105].

Шкода має значення і для спеціальної конфіскації, якщо предметом аналізу є майно, одержане внаслідок кримінального правопорушення, доходи від такого майна, активи, у які воно було перетворене, або майно, передане третім особам. У провадженнях за ст. 191 КК України це означає необхідність встановлення не лише первинного майнового результату, а й подальшого руху активів, їх трансформації, використання пов'язаних осіб, підконтрольних юридичних осіб або інших механізмів приховування вигоди [51; 62; 117; 219].

Доказування виду і розміру шкоди повинно здійснюватися з урахуванням презумпційного фільтра доказування. Наявність збитків або нестачі не означає автоматично наявність кримінального правопорушення. Сторона обвинувачення має довести, що шкода є наслідком саме протиправного обернення майна, а не господарського ризику, невиконання договору контрагентом, помилки в управлінні, неналежного обліку, форс-мажорних обставин, ринкових коливань, недбалості або цивільно-правового спору. Інакше кажучи, шкода має бути пов'язана з подією, винуватістю, умислом, корисливою метою і способом діяння.

З боку сторони захисту у справах за ст. 191 КК України можуть висуватися такі аргументи щодо шкоди: майно фактично не вибуло; шкоду відшкодовано або її розмір завищено; розрахунок шкоди ґрунтується на неправильній методиці; експертиза проведена на неповних матеріалах; вартість майна визначена не на момент вчинення діяння; балансова вартість помилково ототожнена з ринковою; збитки є наслідком господарського ризику або дій третіх осіб; відсутній причинний зв'язок між діями обвинуваченого і майновим результатом; частина заявлених сум має цивільно-правовий, а не кримінально-правовий характер. Такі аргументи безпосередньо впливають на межі доказування і мають перевірятися у кримінальному провадженні [128; 129; 152; 253].

Для систематизації доказування виду і розміру шкоди у провадженнях за ст. 191 КК України доцільно використовувати таку модель:

Таблиця 6

Елемент доказування шкоди	**Що необхідно встановити**	**Типові джерела доказів**	**Типові ризики**
Вид майна	Яке саме майно або кошти стали предметом протиправного обернення	договори, акти, накладні, інвентаризаційні відомості, бухгалтерські документи	нечітке визначення предмета посягання
Належність майна	Хто є власником або законним володільцем майна	правовстановлюючі документи, баланс, статутні документи, договори	невстановлення потерпілого або законного володільця
Вартість майна	Вартість на момент вчинення діяння	експертизи, первинні документи, ринкові дані, бухгалтерський облік	неправильна дата оцінки, ототожнення балансової і ринкової вартості
Розмір шкоди	Реальний майновий результат протиправного обернення	судово-економічна експертиза, банківські виписки, акти, платіжні документи	включення сум, не пов'язаних із предметом ст. 191 КК України
Причинний зв'язок	Зв'язок між діями особи і майновим результатом	службові документи, листування, рішення, показання, експертизи	покладення відповідальності лише через посаду
Кваліфікуючий розмір	Чи є розмір великим або особливо великим	розрахунок НМДГ, дата вчинення, експертні висновки	неправильне застосування розрахункової величини
Мінімальний поріг криміналізації	Чи не має діяння ознак дрібного викрадення або малозначності	оцінка майна, дата події, обставини діяння	криміналізація адміністративного або малозначного діяння

Наведена модель показує, що доказування шкоди у провадженнях за ст. 191 КК України має бути не фрагментарним, а системним. Розмір шкоди повинен бути пов'язаний із конкретним майном, конкретною особою, конкретним способом обернення, конкретним майновим результатом і конкретними доказами.

Отже, вид і розмір шкоди у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України виконують конститутивну, кваліфікуючу, доказову, компенсаційну та гарантійну функції. Конститутивна функція полягає у тому, що шкода підтверджує майновий результат протиправного обернення майна. Кваліфікуюча – у впливі розміру шкоди на визначення частини ст. 191 КК України. Доказова – у можливості через шкоду перевірити подію, спосіб діяння, умисел, корисливу мету і службово-функціональний зв'язок. Компенсаційна – у визначенні обсягу відшкодування потерпілому або цивільному позивачу. Гарантійна – у недопущенні криміналізації цивільно-правового, господарського, адміністративного або малозначного майнового спору.

Таким чином, у межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України шкода є не лише наслідком кримінального правопорушення, а одним із центральних доказових вузлів. Її встановлення потребує поєднання кримінально-правового аналізу, бухгалтерського й фінансового дослідження, експертної оцінки, перевірки реального економічного змісту операції, аналізу руху активів і процесуальної оцінки доказів. Лише за умови такого комплексного підходу вид і розмір шкоди можуть бути належно використані для прийняття законного, обґрунтованого і справедливого процесуального рішення.

2.1.4. Обставини, які впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання

Обставини, які впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання, є самостійним елементом предмета доказування у

кримінальному провадженні. Їх значення полягає не лише у забезпеченні індивідуалізації покарання, а й у правильному визначенні кримінально-правової кваліфікації, встановленні спеціального суб'єкта, оцінці ролі особи у механізмі протиправного обернення майна, перевірці службово-функціонального зв'язку та визначенні процесуальної перспективи кримінального провадження.

У кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України зазначені обставини мають особливе значення, оскільки суб'єкт цього кримінального правопорушення не є звичайним загальним суб'єктом у повному розумінні. Для ч. 1 ст. 191 КК України необхідно встановити спеціальний зв'язок особи з майном – факт ввірення майна або перебування його у віданні особи. Для ч. 2–5 ст. 191 КК України, якщо діяння пов'язане із заволодінням майном шляхом зловживання службовим становищем, особливого значення набуває статус службової особи, обсяг її повноважень, доступ до майна, можливість впливати на його рух і використання цих повноважень як способу протиправного майнового результату [90; 123; 124; 259; 286; 301].

Отже, у провадженнях за ст. 191 КК України характеристика особи обвинуваченого не може зводитися лише до стандартних біографічних даних, відомостей про вік, освіту, сімейний стан, місце проживання, стан здоров'я, наявність судимостей або соціальні зв'язки. Такі відомості, безумовно, мають значення для індивідуалізації покарання, однак у межах видового предмета доказування вони повинні бути доповнені характеристикою правового, майнового, службового та функціонального зв'язку особи з предметом кримінального правопорушення.

Для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України доцільно розмежовувати три групи обставин, що характеризують особу обвинуваченого:

1) загальні персональні обставини, які характеризують особу як учасника кримінального провадження і мають значення для індивідуалізації відповідальності та покарання;

2) спеціальні кримінально-правові обставини, які підтверджують або спростовують наявність спеціального суб'єкта за ст. 191 КК України;

3) функціонально-доказові обставини, які показують реальний зв’язок особи з майном, службовими повноваженнями, документами, рішеннями, рухом активів і майновим результатом.

Перша група охоплює загальні дані про особу: вік, осудність, громадянство, освіту, професійний досвід, сімейний стан, стан здоров’я, наявність утриманців, поведінку до і після вчинення кримінального правопорушення, наявність або відсутність судимостей, репутацію, характеристику за місцем роботи або проживання, ставлення до вчиненого, відшкодування шкоди, сприяння розслідуванню, участь у суспільно корисній діяльності. Ці обставини мають значення передусім для вирішення питання про вид і розмір покарання, можливість застосування пом’якшуючих або обтяжуючих обставин, а також оцінку ризиків під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження [73; 74; 207].

Водночас у провадженнях за ст. 191 КК України такі загальні характеристики особи не повинні підміняти доказування спеціального суб’єкта. Позитивна характеристика, тривалий стаж роботи, відсутність судимостей або наявність нагород не виключають можливості вчинення привласнення, розтрати чи заволодіння майном. Так само негативна репутація, конфлікти на роботі або дисциплінарні порушення не можуть самі по собі доводити винуватість особи. Вони мають оцінюватися лише у взаємозв’язку з іншими обставинами предмета доказування.

Друга група обставин є ключовою для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України. Йдеться про встановлення спеціального суб’єкта. За ч. 1 ст. 191 КК України таким суб’єктом є особа, якій чуже майно було ввірене або перебувало у її віданні. Це означає, що сторона обвинувачення має довести не лише факт фактичного доступу особи до майна, а й правову або службову підставу такого доступу, обсяг обов’язків щодо майна, межі користування, зберігання, управління або розпорядження ним.

Факт ввірення майна може підтверджуватися договором матеріальної відповідальності, трудовим договором, наказом про призначення на посаду, актом приймання-передачі, накладною, довіреністю, посадовою інструкцією,

інвентаризаційними документами, складськими документами, бухгалтерськими регістрами, внутрішніми положеннями підприємства, показаннями свідків, електронними журналами доступу або іншими доказами. Проте сам фізичний доступ до майна ще не означає його ввірення або перебування у віданні. Необхідно встановити, що особа мала визначені обов'язки щодо збереження, обліку, використання, передачі, повернення або розпорядження цим майном.

Перебування майна у віданні особи також потребує окремого доказування. Воно може означати, що особа не обов'язково була матеріально відповідальною у вузькому значенні, але мала організаційні, управлінські, адміністративні, господарські або інші повноваження щодо контролю, використання, розподілу, списання, передачі чи обліку майна. Тому у провадженнях за ч. 1 ст. 191 КК України необхідно встановити не лише формальну назву посади, а й фактичний зміст функцій особи щодо конкретного майна.

Для прикладу, касир, комірник, експедитор, бухгалтер, менеджер із матеріальних ресурсів, матеріально відповідальна особа, працівник складу, водій-експедитор або інша особа може бути суб'єктом привласнення чи розтрати лише за умови, що майно було їй ввірене або перебувало у її віданні. Якщо ж особа лише перебувала поруч із майном, мала випадковий доступ до нього або виконувала технічну функцію без обов'язку зберігання чи розпорядження, наявність спеціального суб'єкта потребує додаткового доказового обґрунтування.

Для ч. 2–5 ст. 191 КК України, коли йдеться про заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, центральним є доказування статусу службової особи та службово-функціонального зв'язку. У цьому аспекті суб'єкт має встановлюватися відповідно до кримінально-правового розуміння службової особи, але у кримінальному провадженні таке встановлення повинно набувати доказової форми: через конкретні документи, факти, повноваження, рішення, дії та наслідки [90; 231; 273; 286; 292; 301].

Статус службової особи не може вважатися доведеним лише через посаду, назву установи або факт перебування у трудових відносинах. Необхідно встановити, чи здійснювала особа організаційно-розпорядчі або адміністративно-

господарські функції, чи мала право ухвалювати або погоджувати рішення щодо майна, підписувати фінансові документи, затверджувати акти виконаних робіт, розпоряджатися бюджетними коштами, впливати на закупівлі, списання, передачу, оплату, зберігання або використання активів.

Для доказування статусу службової особи та змісту її повноважень можуть використовуватися: законодавчі акти, положення про орган або підприємство, статути, посадові інструкції, накази про призначення, контракти, довіреності, розподіл функціональних обов'язків, регламенти роботи колегіальних органів, рішення тендерних комітетів або уповноважених осіб, протоколи засідань, електронні погодження, внутрішні накази, службове листування, дані про доступ до електронних систем, документи бухгалтерського і фінансового контролю.

Однак для кваліфікації за ст. 191 КК України недостатньо довести лише, що особа є службовою. Необхідно довести, що саме її службове становище було використане як спосіб заволодіння майном. Це означає, що у предмет доказування має входити службово-функціональний зв'язок між статусом особи, її повноваженнями, конкретними рішеннями або діями, рухом майна та майновим результатом. Без такого зв'язку службовий статус особи може мати значення для іншої кримінально-правової або дисциплінарної оцінки, але не завжди достатній для кваліфікації за ст. 191 КК України.

Службово-функціональний зв'язок доцільно розкривати через такі доказові питання:

1. Яку посаду обіймала особа на момент вчинення діяння?
2. Які саме повноваження вона мала щодо майна, коштів, документів, процедур або підлеглих?
3. Чи мала особа реальний доступ до майна або можливість впливати на його рух?
4. Чи могла особа самостійно або через інших осіб ініціювати, погоджувати, затверджувати або виконувати рішення, що спричинили вибуття майна?
5. Чи використовувалися ці повноваження всупереч їх службовому призначенню?

6. Чи існує причинний зв’язок між використанням повноважень і майновим результатом?

7. Чи отримала особа або пов’язані з нею особи майнову вигоду?

8. Чи підтверджується цей зв’язок належними і допустимими доказами?

Особливу складність становлять провадження, у яких рішення щодо майна приймалося колегіально. У таких випадках необхідно встановити роль конкретної особи у підготовці, погодженні, ухваленні або виконанні рішення. Сам факт членства у комісії, тендерному комітеті, правлінні, виконавчому органі, робочій групі або іншому колегіальному органі не повинен автоматично розглядатися як доказ умисного заволодіння майном. Потрібно довести, що конкретна особа мала необхідний обсяг інформації, усвідомлювала протиправний характер операції, впливала на прийняття рішення або виконувала функцію, без якої майно не вибуло б із володіння власника чи законного володільця.

У цьому аспекті важливим є відмежування службової особи як спеціального суб’єкта ст. 191 КК України від особи, яка лише технічно виконувала документи або здійснювала формальні дії без реального впливу на рух майна. Наприклад, бухгалтер, секретар, спеціаліст, працівник відділу закупівель або інша особа може бути учасником документообігу, але питання про її кримінальну відповідальність за ст. 191 КК України залежить від того, чи мала вона реальні повноваження, чи усвідомлювала злочинний характер дій, чи була включена у механізм протиправного обернення майна, чи мала корисливу мету або діяла в інтересах інших осіб.

Третя група обставин – функціонально-доказові характеристики особи – має особливе значення для видового предмета доказування за ст. 191 КК України. Вони дозволяють встановити не лише формальний статус особи, а й її фактичну роль у механізмі кримінального правопорушення. До таких обставин належать: доступ до майна; доступ до фінансових, бухгалтерських або електронних систем; можливість ініціювати або погоджувати платежі; право підпису; право приймати управлінські рішення; вплив на підлеглих; зв’язок із контрагентами; участь у підготовці

документів; обізнаність про реальний стан виконання договору; зв’язок із кінцевим вигодонабувачем.

Саме ці обставини часто дозволяють відмежувати особу, яка формально перебувала у сфері відповідної операції, від особи, яка фактично організувала, забезпечила або реалізувала протиправне обернення майна. У провадженнях за ст. 191 КК України це має вирішальне значення, оскільки документально-господарське маскування нерідко створює видимість законності дій і розподіляє окремі функції між кількома особами.

Обставини, які впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, у провадженнях за ст. 191 КК України також мають специфіку. Ступінь тяжкості визначається не лише формальною класифікацією кримінального правопорушення відповідно до санкції статті, а й фактичними обставинами: розміром шкоди, способом діяння, повторністю, попередньою змовою групою осіб, організованістю дій, тривалістю злочинної діяльності, кількістю епізодів, службовим статусом особи, використанням умов воєнного стану, характером майна, значенням майна для потерпілого, держави, територіальної громади або юридичної особи [90; 114; 115; 210; 223–225].

Для ст. 191 КК України розмір шкоди або вартість майна має безпосереднє значення для ступеня тяжкості, однак не вичерпує його. Наприклад, однакова сума шкоди може мати різне фактичне значення залежно від того, чи йдеться про приватне майно, бюджетні кошти, гуманітарну допомогу, майно оборонного призначення, комунальні активи, кошти, призначені для відновлення інфраструктури, соціальні виплати або ресурси, необхідні в умовах воєнного стану. Тому під час доказування обставин, що впливають на ступінь тяжкості, необхідно враховувати не лише кількісний, а й якісний вимір майнового результату.

Повторність і вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб мають значення не лише для кваліфікації, а й для оцінки ступеня суспільної небезпечності. У провадженнях за ст. 191 КК України ці обставини часто проявляються через послідовність однотипних операцій, використання тих самих контрагентів, повторне підписання неправдивих актів, систематичне завищення вартості,

багатоепізодне перерахування коштів, розподіл ролей між службовими особами, бухгалтерами, керівниками, представниками контрагентів або підконтрольними юридичними особами.

Вчинення кримінального правопорушення організованою групою або з використанням складної схеми руху активів також істотно впливає на ступінь тяжкості та предмет доказування. У таких випадках необхідно встановити не лише окремий епізод вибуття майна, а й сталість зв'язків між учасниками, розподіл функцій, попередню узгодженість дій, контроль над юридичними особами, рух коштів, кінцевого вигодонабувача, способи приховування майна або документального маскування.

Умови воєнного стану можуть посилювати фактичну суспільну небезпечність діяння, особливо якщо предметом протиправного обернення є бюджетні кошти, оборонні ресурси, гуманітарна допомога, майно, призначене для Збройних Сил України, критичної інфраструктури, відновлення пошкоджених об'єктів або забезпечення населення. У таких провадженнях доказуванню підлягає не лише факт воєнного стану як загальна обставина, а й зв'язок між умовами воєнного стану, способом діяння, характером майна і майновим результатом [9; 200; 224; 225].

Водночас посилання на воєнний стан не повинно підміняти доказування ознак ст. 191 КК України. Навіть у таких умовах необхідно встановити спеціальний суб'єкт, правовий режим майна, спосіб його протиправного обернення, умисел, корисливу мету, шкоду і причинний зв'язок. Воєнний стан може впливати на ступінь тяжкості й оцінку суспільної небезпечності, але не звільняє сторону обвинувачення від обов'язку довести всі обставини предмета доказування.

Окрему групу становлять обставини, що пом'якшують покарання. У провадженнях за ст. 191 КК України до таких обставин можуть належати щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, добровільне повне або часткове відшкодування шкоди, усунення майнових наслідків, викриття інших учасників, другорядна роль у механізмі діяння, відсутність попередніх судимостей, позитивні характеристики, стан здоров'я, наявність утриманців,

вчинення діяння під впливом службової залежності або тиску з боку керівництва, якщо такі обставини підтверджені належними доказами [90; 207].

Однак у провадженнях за ст. 191 КК України пом'якшуючі обставини не повинні змішуватися з обставинами, які спростовують склад кримінального правопорушення. Наприклад, відшкодування шкоди після виявлення кримінального правопорушення може мати значення для покарання, але саме по собі не усуває факту попереднього протиправного обернення майна. Водночас якщо відшкодування або повернення майна свідчить про відсутність умислу на остаточне обернення майна, така обставина може мати значення вже не лише для покарання, а й для оцінки події та суб'єктивної сторони.

Обставини, що обтяжують покарання, у провадженнях за ст. 191 КК України можуть бути пов'язані з вчиненням діяння повторно, групою осіб, із використанням службової залежності інших осіб, щодо майна, яке має особливе соціальне, публічне або оборонне значення, із використанням умов надзвичайної ситуації чи воєнного стану, із залученням підлеглих, підробленням документів, перешкоджанням розслідуванню, знищенням доказів або впливом на свідків. Такі обставини повинні бути доведені самостійно, а не виводитися автоматично із факту обвинувачення за ст. 191 КК України.

Особливої уваги потребує обставина використання службового становища. Якщо вона є конструктивною або кваліфікуючою ознакою відповідної частини ст. 191 КК України, її не можна повторно враховувати як обставину, що обтяжує покарання, у тому самому змісті. Водночас конкретний спосіб використання службового становища, наприклад залучення підлеглих, використання службової залежності, систематичність дій, приховування доказів або вплив на документообіг, може мати значення для індивідуалізації покарання, якщо не дублює ознаки складу кримінального правопорушення.

У провадженнях за ст. 191 КК України характеристика особи має також значення для вирішення процесуальних питань. Відомості про службове становище, доступ до документів, вплив на підлеглих, можливість знищення або зміни документів, доступ до електронних систем, зв'язки з контрагентами або

іншими учасниками можуть мати значення під час обрання запобіжного заходу, відсторонення від посади, арешту майна, тимчасового доступу до речей і документів, обшуку або проведення інших процесуальних дій. У цих випадках відповідні характеристики особи входять до локального предмета доказування.

З боку сторони захисту у провадженнях за ст. 191 КК України можуть доводитися обставини, які спростовують або послаблюють значення спеціального суб'єкта: відсутність факту ввірення майна; відсутність обов'язку зберігати або повертати майно; відсутність реального доступу до активів; відсутність права підпису чи погодження платежів; технічний характер виконуваних функцій; колегіальність рішення; виконання наказу керівництва; відсутність інформації про фіктивність операції; відсутність службово-функціонального зв'язку; відсутність особистої або пов'язаної майнової вигоди; недопустимість доказів, якими обвинувачення підтверджує статус або повноваження особи [128; 129; 152; 253].

У цьому контексті важливо враховувати, що захист у провадженнях за ст. 191 КК України нерідко спрямований не на заперечення самого руху майна, а на спростування ролі конкретної особи у цьому русі. Саме тому предмет доказування має охоплювати не лише факт майнового результату, а й функціональну участь кожного обвинуваченого, його обізнаність, повноваження, реальний вплив на документи або активи, зв'язок із вигодонабувачем і суб'єктивне ставлення до наслідків.

Доказування обставин, що характеризують особу обвинуваченого, має здійснюватися належними й допустимими доказами. До них можуть належати: документи про призначення на посаду; посадові інструкції; трудові договори; контракти; статути; довіреності; внутрішні положення; накази; протоколи засідань; документи про матеріальну відповідальність; акти приймання-передачі; дані про доступ до електронних систем; службове листування; платіжні документи; показання свідків; висновки експертиз; відомості з реєстрів; характеристики; документи про судимість; медичні документи; дані про відшкодування шкоди; документи про сімейний стан та утриманців.

При цьому належність таких доказів визначається їх зв’язком із конкретними обставинами предмета доказування. Наприклад, посадова інструкція є належною не сама по собі, а тому, що підтверджує або спростовує повноваження особи щодо майна. Наказ про призначення має значення не лише як біографічний документ, а як доказ набуття службового статусу. Договір матеріальної відповідальності має значення для встановлення факту ввірення майна. Дані про доступ до електронної системи можуть підтверджувати можливість впливу на документи або платежі. Характеристика з місця роботи може мати значення для покарання, але не замінює доказування службово-функціонального зв’язку.

Процесуальна допустимість доказів, що характеризують особу та її повноваження, також має принципове значення. Якщо документи про повноваження, доступ до систем, службове листування або інші дані отримані з істотним порушенням процесуального порядку, вони не можуть бути належною основою для доведення спеціального суб’єкта або службово-функціонального зв’язку. У цьому аспекті сучасні підходи до допустимості доказів, процесуальної доброчесності та судового контролю мають безпосереднє значення для проваджень за ст. 191 КК України [135; 145; 147; 148; 294].

Для систематизації доказування спеціального суб’єкта та обставин, що характеризують особу обвинуваченого у провадженнях за ст. 191 КК України, доцільно використовувати модель наведену у таблиці нижче .

Таблиця 7

Обставина	**Що необхідно встановити**	**Типові джерела доказів**	**Типові ризики доказування**
Спеціальний суб’єкт за ч. 1 ст. 191 КК України	Чи було майно ввірене особі або перебувало у її віданні	договір матеріальної відповідальності, акт приймання-передачі, посадова інструкція, накладні, інвентаризація	ототожнення фізичного доступу до майна з ввіренням
Службова особа за ч. 2–5 ст. 191 КК України	Чи мала особа організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції	накази, положення, статути, контракти, посадові інструкції	доведення лише назви посади без змісту повноважень

Продовження Таблиці 7

Обставина	**Що необхідно встановити**	**Типові джерела доказів**	**Типові ризики доказування**
Повноваження щодо майна	Чи могла особа управляти, контролювати, погоджувати або розпоряджатися майном	регламенти, довіреності, фінансові документи, службове листування	відсутність доказів реального впливу на рух майна
Доступ до активів і документів	Чи мала особа доступ до майна, коштів, електронних систем або документів	журнали доступу, електронні логи, банківські документи, облікові системи	технічний доступ без права розпорядження
Службово-функціональний зв'язок	Чи використані повноваження як спосіб протиправного обернення майна	рішення, погодження, листування, показання, експертизи, рух коштів	підміна доказування службово-функціонального зв'язку формальним статусом
Роль у групі або схемі	Яку функцію виконувала особа у механізмі діяння	листування, розподіл платежів, дані про контрагентів, показання, НС(Р)Д за наявності підстав	колективна відповідальність без індивідуалізації ролі
Пом'якшуючі обставини	Каяття, відшкодування шкоди, сприяння розслідуванню, позитивні характеристики	заяви, платіжні документи, характеристики, процесуальні документи	підміна відсутності складу пом'якшенням покарання
Обтяжуючі обставини	Повторність, група, використання залежності, приховування доказів, особливий контекст майна	судові рішення, матеріали справи, документи, показання	подвійне врахування ознак, які вже охоплені складом

Наведена модель свідчить, що у провадженнях за ст. 191 КК України обставини, які характеризують особу обвинуваченого, мають складнішу структуру, ніж у багатьох інших категоріях кримінальних проваджень. Вони одночасно виконують кваліфікаційну, доказову, процесуальну, гарантійну та пеналізаційну функції.

Кваліфікаційна функція полягає у тому, що від правильного встановлення спеціального суб'єкта залежить можливість застосування ст. 191 КК України. Доказова функція полягає у тому, що характеристика особи дозволяє встановити її

зв’язок із майном, документами, рішеннями, контрагентами, службовими повноваженнями та майновим результатом. Процесуальна функція проявляється під час вирішення питань про запобіжні заходи, відсторонення від посади, доступ до документів, арешт майна або інші процесуальні рішення. Гарантійна функція полягає у недопущенні притягнення особи до відповідальності лише через формальну посаду або технічну участь у документообігу. Пеналізаційна функція полягає у забезпеченні індивідуалізації покарання з урахуванням ступеня тяжкості, ролі особи, її поведінки та інших обставин.

Отже, у межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України обставини, які впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, пом’якшують та обтяжують покарання, мають розглядатися не як другорядний блок, а як важливий елемент доказової моделі. Саме через них встановлюється, чи є особа спеціальним суб’єктом, чи мала вона реальний зв’язок із майном, чи могла впливати на рух активів, чи використовувала службові повноваження як спосіб заволодіння, яку роль виконувала у механізмі діяння та які обставини мають бути враховані під час індивідуалізації відповідальності й покарання.

Таким чином, доказування цих обставин у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України повинно бути спрямоване на встановлення не формального статусу особи, а її реальної функціональної ролі у протиправному оберненні майна. Лише такий підхід забезпечує належне відмежування кримінально караного діяння від службової помилки, технічної участі у документообігу, колегіального рішення без індивідуального умислу, цивільно-правового чи господарського спору, а також створює підстави для справедливої індивідуалізації кримінальної відповідальності.

2.1.5. Обставини, які є підставою звільнення від кримінальної відповідальності або покарання

Обставини, які є підставою звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, належать до обов’язкових елементів предмета доказування у кримінальному провадженні. Їх значення полягає в тому, що кримінальне

провадження не обмежується лише встановленням події кримінального правопорушення, винуватості особи, форми вини, мотиву, мети, виду і розміру шкоди. Воно також має забезпечити встановлення тих обставин, які можуть впливати на можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності, від покарання або від його відбування.

У кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України цей елемент предмета доказування має специфічне значення. З одного боку, такі провадження часто пов'язані з відшкодуванням шкоди, поверненням майна, визнанням окремих фактів, укладенням угод, спливом значного часу від моменту вчинення діяння до судового розгляду, зміною службового становища особи або припиненням діяльності юридичної особи. З іншого боку, привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем є умисним майновим кримінальним правопорушенням, а у випадку вчинення шляхом зловживання службовим становищем – корупційним кримінальним правопорушенням, що істотно обмежує можливість застосування низки загальних підстав звільнення [90].

Саме тому під час доказування у провадженнях за ст. 191 КК України необхідно не формально перелічувати всі можливі підстави звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, а визначати, які з них є реально релевантними для цієї категорії проваджень, які є виключеними законом, які істотно обмежуються корупційним характером діяння, а які можуть мати значення лише за певних умов. Такий підхід дає змогу уникнути необґрунтованого застосування пільгових кримінально-правових механізмів до умисних майнових і корупційних правопорушень, але водночас забезпечує врахування гарантій особи у випадках, прямо передбачених законом.

У межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України обставини, що є підставою звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, доцільно розглядати через чотири групи:

1) обставини, що можуть бути підставою звільнення від кримінальної відповідальності;

2) обставини, що можуть бути підставою звільнення від покарання або його відбування;

3) обставини, що впливають на можливість застосування угод, випробування, давності, амністії або помилування;

4) обставини, які виключають або істотно обмежують застосування таких підстав через умисний, майновий або корупційний характер діяння.

Першою групою є обставини, пов'язані зі звільненням від кримінальної відповідальності. Загальні підстави такого звільнення передбачають, зокрема, дійове каяття, примирення винного з потерпілим, передачу особи на поруки, зміну обстановки, а також закінчення строків давності [90; 14; 206]. Проте у провадженнях за ст. 191 КК України ці підстави мають різний ступінь практичної релевантності.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям має обмежене значення для проваджень за ст. 191 КК України. Закон пов'язує цю підставу із вчиненням особою вперше кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину, крім корупційних кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією [90]. Привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем є умисними діяннями. Тому застосування дійового каяття до таких проваджень є або виключеним, або вкрай обмеженим залежно від конкретної форми діяння, його кваліфікації та корупційного характеру.

Для проваджень за ст. 191 КК України важливо, що повне відшкодування шкоди, повернення майна, активне сприяння розслідуванню, надання документів, викриття інших учасників або визнання окремих фактів не завжди створюють підставу для звільнення від кримінальної відповідальності. Такі обставини можуть мати значення для пом'якшення покарання, оцінки поведінки особи після вчинення діяння, визначення процесуальної позиції, укладення угоди або індивідуалізації відповідальності, але вони не замінюють законодавчих умов звільнення від кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з примиренням винного з потерпілим також має обмежене значення для ст. 191 КК України. Воно можливе лише за умов, передбачених законом, і не застосовується до корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов’язаних із корупцією [90]. У провадженнях за ст. 191 КК України це особливо важливо, оскільки потерпілим може бути держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство, юридична особа публічного права, бюджетна установа чи інший суб’єкт, а саме діяння може мати публічно-правовий і корупційний характер.

У таких випадках формальне відшкодування шкоди або укладення домовленості з представником потерпілого не повинні автоматично створювати підстави для звільнення від кримінальної відповідальності. Необхідно встановити, чи дозволяє закон застосувати відповідну підставу; чи не є діяння корупційним; чи не порушує таке звільнення публічний інтерес; чи належно відшкодовано шкоду; чи має представник потерпілого належні повноваження; чи не є «примирення» формальним способом уникнення відповідальності за умисне протиправне обернення майна.

Передача особи на поруки у провадженнях за ст. 191 КК України також можлива лише за суворого дотримання встановлених законом умов і за відсутності законодавчих обмежень, пов’язаних із корупційним характером діяння [90]. Для цієї категорії проваджень така підстава має скоріше виняткове, ніж типове значення. Вона може розглядатися лише у випадках, коли правова кваліфікація, тяжкість діяння, відсутність корупційної складової, поведінка особи після вчинення правопорушення, характер шкоди та інші обставини дозволяють це зробити.

Зміна обстановки як підстава звільнення від кримінальної відповідальності також не може застосовуватися механічно у провадженнях за ст. 191 КК України. У випадках умисного протиправного обернення майна, особливо якщо йдеться про бюджетні кошти, комунальне або державне майно, гуманітарну допомогу, оборонні ресурси чи майно, що має публічне значення, висновок про втрату суспільної небезпечності діяння або особи потребує особливо ретельного обґрунтування. Крім

того, ця підстава законодавчо обмежена щодо корупційних кримінальних правопорушень [90].

Найбільш практично значущою підставою звільнення від кримінальної відповідальності у провадженнях за ст. 191 КК України є закінчення строків давності. Саме ця підстава може реально застосовуватися у справах цієї категорії, зокрема через складність досудового розслідування, тривалий характер фінансово-господарських операцій, необхідність проведення експертиз, значний обсяг документів, багатоепізодність, зміну правової кваліфікації, оскарження процесуальних рішень і тривалість судового розгляду [90; 272].

Для встановлення можливості звільнення у зв’язку із закінченням строків давності у провадженнях за ст. 191 КК України необхідно доказувати: точну дату або період вчинення кримінального правопорушення; момент його закінчення; частину ст. 191 КК України, за якою кваліфікується діяння; категорію кримінального правопорушення; наявність або відсутність ухилення особи від досудового розслідування чи суду; наявність або відсутність переривання перебігу давності через вчинення нового кримінального правопорушення; час повідомлення про підозру; час направлення обвинувального акта; час набрання вироком законної сили.

У провадженнях за ст. 191 КК України особливо важливо правильно визначити момент закінчення кримінального правопорушення. Для привласнення таким моментом може бути момент фактичного обернення майна на користь винної особи, відмови від повернення майна, приховування майна або інша поведінка, що свідчить про ставлення до майна як до свого. Для розтрати – момент витрачання, передання або відчуження майна на користь іншої особи. Для заволодіння шляхом зловживання службовим становищем – момент фактичного вибуття майна з володіння власника або законного володільця внаслідок використання службових повноважень. Помилка у визначенні цього моменту може призвести до неправильного вирішення питання про строки давності.

Окрему складність становлять багатоепізодні провадження за ст. 191 КК України. У таких випадках необхідно визначити, чи йдеться про одне продовжуване

кримінальне правопорушення, кілька самостійних епізодів або сукупність кримінальних правопорушень. Від цього залежить початок перебігу строку давності, обсяг обвинувачення, кваліфікація діяння і можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності. У таких провадженнях предмет доказування має охоплювати послідовність епізодів, єдність або відсутність єдності умислу, повторюваність способу, коло учасників, рух майна за кожним епізодом і час завершення кожної майнової операції.

Друга група обставин пов'язана зі звільненням від покарання або від його відбування. Загальні положення КК України передбачають можливість звільнення від покарання або його відбування, зокрема у зв'язку із закінченням строків давності, випробуванням, хворобою, вагітністю або наявністю малолітніх дітей у жінок, амністією, помилуванням та іншими підставами [90; 207]. Проте у провадженнях за ст. 191 КК України ці підстави також мають застосовуватися з урахуванням умисного, майнового і корупційного характеру діяння.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням традиційно мало значне практичне значення у провадженнях за ст. 191 КК України. Водночас для корупційних кримінальних правопорушень законодавець встановлює спеціальні обмеження й особливі правила. Зокрема, загальне застосування випробування до осіб, засуджених за корупційні кримінальні правопорушення, є обмеженим, а спеціальні винятки пов'язані з угодою про визнання винуватості та виконанням визначених законом умов [90]. Це означає, що суд не може механічно застосовувати випробування лише з огляду на позитивну характеристику особи, відшкодування шкоди або відсутність судимостей, якщо йдеться про корупційну форму ст. 191 КК України.

Для предмета доказування це має істотне значення. Якщо сторона захисту або обвинувачення ставить питання про можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням, необхідно встановити не лише дані про особу, її поведінку після вчинення діяння, відшкодування шкоди, сімейний стан чи стан здоров'я, а й те, чи не перешкоджає застосуванню випробування корупційний

характер кримінального правопорушення, кваліфікація за відповідною частиною ст. 191 КК України, умови угоди або інші законодавчі обмеження [90; 109; 207].

Звільнення від покарання за хворобою може мати значення у провадженнях за ст. 191 КК України, але воно не пов'язане зі специфікою майнового або корупційного характеру діяння. Його застосування залежить від стану здоров'я особи, характеру захворювання, здатності усвідомлювати свої дії або керувати ними, можливості відбувати покарання, тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особи засудженого та інших обставин [90; 208]. У предмет доказування в такому випадку входять медичні документи, висновки експертів, дані про стан здоров'я, поведінку особи, характер призначеного покарання та можливість його реального відбування.

Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей, також може бути релевантним лише за наявності відповідних фактичних і юридичних умов. У провадженнях за ст. 191 КК України такі обставини мають встановлюватися документально і не повинні використовуватися як спосіб уникнення відповідальності без оцінки тяжкості діяння, розміру шкоди, корупційної складової та поведінки особи після вчинення кримінального правопорушення [90].

Амністія і помилування мають іншу правову природу, ніж звільнення від кримінальної відповідальності або покарання на підставах, передбачених загальними нормами КК України. Для проваджень за ст. 191 КК України вони можуть мати значення лише за наявності відповідного закону про амністію або акта помилування та з урахуванням установлених законом обмежень щодо корупційних, тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень. Тому в межах предмета доказування відповідні обставини мають встановлюватися лише тоді, коли існує конкретна правова підстава для їх застосування.

Третя група обставин стосується угод у кримінальному провадженні. У провадженнях за ст. 191 КК України угода про визнання винуватості може мати практичне значення, особливо у багатоепізодних провадженнях, справах із кількома співучасниками, випадках сприяння викриттю інших осіб, відшкодування шкоди

або повернення активів. Водночас у провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень застосування угод має спеціальні умови та обмеження, що впливають на можливість призначення більш м'якого покарання, випробування та додаткових покарань [90].

Для предмета доказування це означає, що обставини, пов'язані з угодою, не можуть бути суто формальними. Необхідно встановити добровільність позиції особи, обсяг визнання, характер і розмір відшкодованої шкоди, значення наданої інформації для викриття інших осіб, реальність повернення активів, відсутність примусу, відповідність угоди інтересам правосуддя та публічному інтересу. У провадженнях за ст. 191 КК України це особливо важливо, якщо предметом діяння є бюджетні кошти, комунальне або державне майно, гуманітарна допомога, оборонні ресурси чи інші активи публічного значення.

Четверта група обставин пов'язана з тим, що низка підстав звільнення від кримінальної відповідальності або покарання виключається або істотно обмежується через характер діяння за ст. 191 КК України. Найбільш важливими обмежувальними чинниками є: умисна форма вини, майновий характер діяння, корислива мета, спеціальний суб'єкт, службово-функціональний зв'язок, корупційний характер у разі вчинення шляхом зловживання службовим становищем, розмір шкоди, повторність, груповий або організований спосіб вчинення, багатоепізодність та особливий публічний інтерес до майна.

У зв'язку з цим у провадженнях за ст. 191 КК України не можна автоматично переносити підходи, характерні для кримінальних проступків, необережних нетяжких злочинів або справ приватного характеру. Привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем за своєю природою часто пов'язані з підривом довіри до публічного управління, господарського обігу, службової дисципліни, бюджетної системи, комунальної власності або державних активів. Тому застосування будь-якої підстави звільнення потребує особливо ретельної перевірки.

Для сторони обвинувачення обставини цього блоку мають значення насамперед у частині заперечення необґрунтованого застосування підстав

звільнення. Сторона обвинувачення має доводити корупційний характер діяння, умисну форму вини, службово-функціональний зв'язок, розмір шкоди, повторність, багатоепізодність, публічний інтерес, наявність реального майнового результату та відсутність умов для застосування відповідної підстави звільнення. Для сторони захисту, навпаки, ці обставини можуть бути спрямовані на доведення відсутності корупційного характеру, меншої тяжкості діяння, спливу строків давності, відсутності ухилення, повного відшкодування шкоди, зміни обстановки, позитивної поведінки після вчинення діяння або наявності медичних чи інших підстав для звільнення від покарання [128; 129; 152; 253].

Особливу увагу слід приділяти відшкодуванню шкоди. У провадженнях за ст. 191 КК України воно може мати різне правове значення залежно від процесуальної ситуації. Якщо відшкодування шкоди здійснене добровільно і повністю, воно може враховуватися як обставина, що характеризує поведінку особи після вчинення кримінального правопорушення, як пом'якшуюча обставина, як умова угоди або як аргумент сторони захисту. Однак саме по собі відшкодування шкоди не завжди є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, особливо у корупційних кримінальних правопорушеннях [90; 61; 105].

Так само щире каяття, активне сприяння розслідуванню, надання документів, викриття інших осіб, повернення активів або співпраця з органом досудового розслідування мають оцінюватися не абстрактно, а у зв'язку з конкретними законодавчими підставами. У провадженнях за ст. 191 КК України вони можуть впливати на індивідуалізацію покарання, але не повинні підміняти собою обов'язкові умови звільнення від кримінальної відповідальності.

У межах предмета доказування необхідно також встановлювати обставини, які перешкоджають застосуванню строків давності. Йдеться, зокрема, про ухилення особи від досудового розслідування або суду, вчинення нового кримінального правопорушення, правильне визначення категорії кримінального правопорушення, моменту його закінчення та правової кваліфікації. У провадженнях за ст. 191 КК України це особливо важливо через можливість зміни кваліфікації залежно від

розміру шкоди, форми діяння, участі службової особи, повторності або групового характеру.

Для систематизації значення відповідних обставин у провадженнях за ст. 191 КК України доцільно використовувати таку модель:

Таблиця 8

Підстава / інститут	**Можливість застосування у провадженнях за ст. 191 КК України**	**Що має бути встановлено**	**Основні ризики**
Дійове каяття	Переважно виключене або істотно обмежене через умисний і/або корупційний характер діяння	форма вини, категорія діяння, корупційний характер, відшкодування шкоди, сприяння розслідуванню	помилкове ототожнення відшкодування шкоди з підставою звільнення
Примирення з потерпілим	Обмежене, особливо якщо діяння є корупційним або має публічний інтерес	статус потерпілого, характер майна, повноваження представника, відшкодування шкоди	формальне «примирення» у справах із публічним інтересом
Передача на поруки	Виняткова можливість, залежна від тяжкості, кваліфікації та відсутності корупційних обмежень	перше вчинення, категорія правопорушення, щире каяття, клопотання колективу	застосування без урахування умисного майнового характеру діяння
Зміна обстановки	Обмежена; не застосовується до корупційних правопорушень	зміна обстановки, втрата суспільної небезпечності діяння або особи	підміна втрати небезпечності зміною посади чи відшкодуванням шкоди
Закінчення строків давності	Найбільш практично релевантна підстава	дата і момент закінчення діяння, категорія, ухилення, переривання давності	неправильне визначення моменту закінчення або категорії діяння
Звільнення від відбування покарання з випробуванням	Істотно обмежене щодо корупційної форми ст. 191 КК України, можливе лише за спеціальних умов	кваліфікація, корупційний характер, угода, особа винного, тяжкість, відшкодування	механічне застосування випробування без урахування обмежень
Звільнення за хворобою	Можливе за наявності медичних і правових підстав	стан здоров’я, висновки лікарів або експертів, можливість відбування покарання	використання медичних документів без належної перевірки
Амністія / помилування	Можливі лише за спеціальними актами і з урахуванням обмежень	наявність відповідного акта, категорія особи, вид правопорушення, обмеження	застосування без урахування корупційного або тяжкого характеру

Наведена модель свідчить, що у провадженнях за ст. 191 КК України обставини, які є підставою звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, мають не допоміжне, а гарантійне і кваліфікаційне значення. Вони дозволяють перевірити, чи існують законні підстави для завершення кримінального провадження без обвинувального вироку або без реального відбування покарання, але водночас запобігають необґрунтованому застосуванню таких підстав у справах про умисне протиправне обернення майна.

Отже, у межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України обставини, що можуть бути підставою звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, мають встановлюватися з урахуванням форми діяння, частини ст. 191 КК України, категорії кримінального правопорушення, корупційного характеру, розміру шкоди, поведінки особи після вчинення діяння, відшкодування шкоди, строків давності, наявності або відсутності ухилення, стану здоров’я, умов угоди та інших юридично значущих факторів.

Таким чином, специфіка ст. 191 КК України полягає в тому, що більшість загальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності має обмежене або виняткове застосування, тоді як найбільш практично значущими залишаються строки давності, окремі підстави звільнення від покарання або його відбування, а також спеціальні механізми, пов’язані з угодами, відшкодуванням шкоди та індивідуалізацією покарання. При цьому будь-яке застосування таких підстав має ґрунтуватися на повному встановленні відповідних обставин предмета доказування, а не на формальному посиланні на каяття, примирення, зміну посади, відшкодування шкоди або позитивні характеристики особи.

2.1.6. Обставини, які підтверджують підстави спеціальної конфіскації

Обставини, які підтверджують підстави спеціальної конфіскації, є самостійним елементом предмета доказування у кримінальному провадженні. Їх значення полягає в тому, що кримінальне провадження має забезпечити не лише вирішення питання про винуватість особи, кваліфікацію діяння та призначення покарання, а й встановлення правового режиму майна, його зв’язку з кримінальним

правопорушенням, можливості його вилучення у власність держави, повернення власнику або використання для відшкодування шкоди.

У провадженнях за ст. 191 КК України спеціальна конфіскація має особливе значення, оскільки саме майно, його рух, протиправне обернення, трансформація, приховування і подальше використання становлять ядро доказування. Якщо для встановлення події кримінального правопорушення необхідно довести факт вибуття майна з володіння власника або законного володільця, то для вирішення питання про спеціальну конфіскацію потрібно додатково встановити, яке саме майно є предметом, засобом, доходом або результатом кримінального правопорушення, у кого воно перебуває, чи було воно перетворене в інше майно, чи передавалося третім особам і чи підлягає поверненню законному власнику.

Спеціальна конфіскація за своєю природою не є покаранням у вузькому розумінні, а належить до інших заходів кримінально-правового характеру. Водночас її застосування істотно втручається у право власності, а тому потребує особливо ретельного доказування. У провадженнях за ст. 191 КК України це означає, що орган досудового розслідування, прокурор і суд мають встановити не абстрактний зв’язок майна з кримінальним правопорушенням, а конкретний доказовий ланцюг: майно – спосіб його протиправного обернення – рух активів – особа або особи, які отримали вигоду – можливість повернення майна власнику або застосування спеціальної конфіскації.

Законодавча конструкція спеціальної конфіскації охоплює гроші, цінності та інше майно у випадках, визначених КК України, зокрема якщо вони одержані внаслідок кримінального правопорушення, є доходами від такого майна, призначалися або використовувалися для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування чи матеріального забезпечення його вчинення, були предметом кримінального правопорушення або були підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби або знаряддя його вчинення [90]. Для проваджень за ст. 191 КК України найбільш релевантними є гроші, цінності, інше майно, доходи від майна, а також активи, у які було трансформовано

майно, отримане внаслідок привласнення, розтрати або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Водночас у провадженнях за ст. 191 КК України спеціальна конфіскація не повинна підміняти собою відшкодування шкоди потерпілому або повернення майна законному власнику. Якщо майно, гроші чи цінності можуть бути ідентифіковані як такі, що належать потерпілому або іншому законному володільцю, першочерговим є питання про їх повернення власнику чи використання для відшкодування шкоди. Спеціальна конфіскація можлива лише за умови встановлення передбачених законом підстав і з урахуванням того, чи не підлягає відповідне майно поверненню законному власнику [90; 117; 219].

У межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України обставини, які підтверджують підстави спеціальної конфіскації, доцільно розглядати через кілька взаємопов'язаних блоків:

1) правовий режим майна;
2) зв'язок майна з кримінальним правопорушенням;
3) рух активів після їх протиправного обернення;
4) доходи від майна або його трансформація в інші активи;
5) кінцевий вигодонабувач;
6) статус третьої особи, у володінні якої перебуває майно;
7) співвідношення спеціальної конфіскації з відшкодуванням шкоди та поверненням майна власнику;
8) процесуальна придатність доказів, якими підтверджуються відповідні обставини.

Першим елементом є правовий режим майна. Для застосування спеціальної конфіскації необхідно встановити, яке саме майно є об'єктом можливого вилучення: гроші, цінності, нерухоме майно, транспортні засоби, корпоративні права, обладнання, товари, матеріальні цінності, електронні гроші, кошти на банківських рахунках, майнові права або інші активи. У провадженнях за ст. 191 КК України це має принципове значення, оскільки майно може бути як

безпосереднім предметом привласнення чи розтрати, так і результатом подальшої трансформації незаконно отриманих активів.

Правовий режим майна має встановлюватися через документи, які підтверджують право власності, законне володіння, балансоутримання, передачу майна, облік, розпорядження, зберігання, використання або рух активів. До таких джерел можуть належати договори, акти приймання-передачі, бухгалтерські регістри, банківські виписки, державні реєстри, дані про корпоративні права, документи про право власності, інвентаризаційні матеріали, платіжні доручення, митні декларації, документи закупівель, електронні дані та висновки експертиз.

Другим елементом є зв'язок майна з кримінальним правопорушенням. У провадженнях за ст. 191 КК України необхідно встановити, чи є відповідне майно: 1) безпосереднім предметом привласнення, розтрати або заволодіння; 2) майном, одержаним унаслідок кримінального правопорушення; 3) доходом від такого майна; 4) майном, у яке було повністю або частково перетворено первинно отримані активи; 5) майном, переданим третім особам для приховування його походження; 6) майном, що використовувалося для забезпечення або маскування кримінального правопорушення.

Цей зв'язок не може презюмуватися лише з факту належності майна обвинуваченому, його родичам, службовій особі, контрагенту або пов'язаній юридичній особі. Потрібно довести, що майно має конкретне походження або функціональний зв'язок із кримінальним правопорушенням. Наприклад, якщо бюджетні кошти були перераховані підконтрольному підприємству за фактично невиконані роботи, а надалі використані для придбання нерухомості, транспортного засобу або корпоративних прав, предметом доказування має бути не лише факт придбання такого майна, а й ланцюг руху коштів від первинного незаконного вибуття до кінцевого активу.

Третім елементом є рух активів. У провадженнях за ст. 191 КК України саме рух майна або коштів часто дозволяє встановити реальний майновий результат, кінцевого вигодонабувача та можливість застосування спеціальної конфіскації. Рух активів може бути простим, коли майно безпосередньо перебуває у володінні особи,

яка його привласнила або розтратила. Однак у більшості складних проваджень рух активів має багаторівневий характер: кошти перераховуються на рахунок контрагента, потім – на пов’язані юридичні особи, фізичних осіб-підприємців, рахунки підставних осіб, переводяться у готівку, використовуються для придбання іншого майна або виводяться за межі первинної господарської операції.

Для доказування руху активів важливими є банківські виписки, платіжні доручення, договори, бухгалтерські документи, податкові накладні, реєстри юридичних осіб, дані про кінцевих бенефіціарних власників, інформація з електронних систем, листування між учасниками операції, документи про придбання майна, нотаріальні документи, дані державних реєстрів, висновки судово-економічних і комп’ютерно-технічних експертиз.

Четвертим елементом є доходи від майна та трансформація активів. У провадженнях за ст. 191 КК України майно, отримане внаслідок кримінального правопорушення, може бути не лише збережене у первинному вигляді, а й перетворене в інші активи. Наприклад, грошові кошти можуть бути використані для придбання нерухомості, транспортних засобів, корпоративних прав, цінностей, товарів, обладнання або інших матеріальних і нематеріальних активів. Майно може бути продане, подароване, передане в користування, внесене до статутного капіталу, використане для погашення боргів або вкладене у господарську діяльність.

У такому разі предмет доказування має охоплювати не лише первинний майновий результат, а й подальшу трансформацію активів. Необхідно встановити, які саме кошти або майно були отримані внаслідок кримінального правопорушення, у який спосіб вони були перетворені, які документи підтверджують це перетворення, чи можна ідентифікувати зв’язок між первинним майном і новим активом, чи отримувалися доходи від такого майна, чи перебуває воно у володінні обвинуваченого, пов’язаної особи або третьої особи.

П’ятим елементом є кінцевий вигодонабувач. Для проваджень за ст. 191 КК України це одна з найбільш важливих доказових категорій. Формальний отримувач майна або коштів не завжди є фактичним вигодонабувачем. Майно може надходити

на рахунок юридичної особи, яка фактично контролюється службовою особою, її родичами, довіреними особами або іншими учасниками схеми. У таких випадках спеціальна конфіскація можлива лише за умови доведення фактичного зв’язку між кримінальним правопорушенням, рухом активів і особою, яка отримала або контролює майнову вигоду.

Встановлення кінцевого вигодонабувача потребує аналізу корпоративної структури, фінансових потоків, реєстраційних даних, зв’язків між особами, електронного листування, спільного використання адрес, телефонів, IP-адрес, банківських рахунків, довіреностей, спільної господарської діяльності, поведінки після отримання коштів, розпорядження активами, а також інших фактичних індикаторів контролю над майном.

Шостим елементом є статус третьої особи, у володінні якої перебуває майно. У провадженнях за ст. 191 КК України майно, що може підлягати спеціальній конфіскації, нерідко перебуває не у прямому володінні обвинуваченого, а у третіх осіб – фізичних осіб, юридичних осіб, родичів, пов’язаних компаній, контрагентів, номінальних власників або добросовісних набувачів. Тому предмет доказування має охоплювати обставини набуття такого майна третьою особою, її обізнаність або необізнаність про кримінальне походження майна, характер відносин із обвинуваченим, оплатність або безоплатність набуття, ринковість ціни, час придбання, джерело коштів, подальше розпорядження майном.

Особливе значення має гарантія прав добросовісних третіх осіб. Спеціальна конфіскація не може застосовуватися механічно лише тому, що майно колись було пов’язане з обвинуваченим або господарською операцією, яка перевіряється. Необхідно довести, що третя особа знала або за обставинами повинна була і могла знати про кримінальне походження майна, або що майно було передане їй для приховування, збереження, подальшого використання чи уникнення конфіскації. Такий підхід відповідає конституційним гарантіям права власності та правової визначеності [88; 219].

Сьомим елементом є співвідношення спеціальної конфіскації з відшкодуванням шкоди та поверненням майна власнику. У провадженнях за ст. 191

КК України це питання має особливу важливість, оскільки предметом діяння є чуже майно. Якщо майно збереглося і може бути ідентифіковане, першочерговим має бути вирішення питання про повернення його власнику або законному володільцю. Якщо майно втрачено, перетворено або приховано, виникає питання про відшкодування шкоди, арешт майна, цивільний позов, звернення стягнення на майно та можливість спеціальної конфіскації у передбачених законом випадках.

Отже, спеціальна конфіскація у провадженнях за ст. 191 КК України не повинна призводити до ситуації, коли держава отримує майно, яке має бути повернуте потерпілому або використане для відшкодування шкоди. Тому суд, прокурор і сторона захисту мають перевіряти: чи є потерпілий або законний власник; чи заявлено цивільний позов; чи можливо повернути майно в натурі; чи відшкодовано шкоду; чи не створює спеціальна конфіскація конкуренції з правом потерпілого на компенсацію; чи відповідає застосування спеціальної конфіскації принципу пропорційності.

Восьмим елементом є процесуальна придатність доказів, якими підтверджуються підстави спеціальної конфіскації. У провадженнях за ст. 191 КК України доказова інформація про рух активів, кінцевого вигодонабувача, банківські операції, електронні дані, корпоративні зв’язки, реєстраційні відомості та майнові права часто отримується через тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, огляд, арешт майна, витребування інформації, міжнародну правову допомогу, експертизи, а у передбачених законом випадках – НС(Р)Д. Порушення процесуального порядку отримання такої інформації може поставити під сумнів можливість її використання для обґрунтування спеціальної конфіскації.

У цьому аспекті важливими є сучасні підходи до допустимості доказів, процесуальної доброчесності, судового контролю і верховенства права у кримінальному процесуальному доказуванні [135; 145; 147; 148; 294]. Спеціальна конфіскація як захід, що безпосередньо зачіпає право власності, потребує особливо високої якості доказового обґрунтування. Формального посилання на підозру, обвинувачення, службовий статус особи або факт руху коштів недостатньо. Необхідна сукупність доказів, яка підтверджує правовий режим майна, його зв’язок

із кримінальним правопорушенням, рух активів, статус набувача, обізнаність третьої особи та відсутність підстав для повернення майна законному власнику.

Для систематизації доказування підстав спеціальної конфіскації у провадженнях за ст. 191 КК України доцільно використовувати таку модель:

Таблиця 9

Обставина, що підлягає встановленню	**Зміст доказування**	**Типові джерела доказів**	**Основні ризики**
Правовий режим майна	Яке саме майно є предметом можливої спеціальної конфіскації, кому воно належить, у кого перебуває	правовстановлюючі документи, реєстри, договори, акти, бухгалтерські документи	невстановлення власника або законного володільця
Зв’язок майна з кримінальним правопорушенням	Чи є майно предметом, доходом, результатом або трансформованим активом	банківські виписки, договори, платіжні документи, експертизи	припущення про зв’язок без доказового ланцюга
Рух активів	Як майно або кошти переміщувалися після протиправного обернення	банківські документи, електронні дані, бухгалтерські регістри, реєстри	обрив доказового ланцюга між первинним майном і кінцевим активом
Доходи від майна	Чи отримано прибуток, плоди, проценти або інші вигоди від майна	фінансові документи, договори оренди, банківські дані, експертизи	змішування законних доходів із доходами від кримінального правопорушення
Трансформація майна	Чи було майно перетворене в інші активи	договори купівлі-продажу, реєстри, платіжні документи, експертизи	неможливість ідентифікувати первинне джерело активу
Кінцевий вигодонабувач	Хто фактично отримав або контролював майнову вигоду	корпоративні дані, зв’язки осіб, листування, рух коштів, свідчення	формальний власник не збігається з фактичним контролером
Третя особа	Чи знала або могла знати про кримінальне походження майна	обставини набуття, ціна, час, зв’язки з обвинуваченим, документи	порушення прав добросовісного набувача
Повернення власнику / відшкодування шкоди	Чи підлягає майно поверненню потерпілому або використанню для компенсації	документи власності, цивільний позов, матеріали арешту майна	конкуренція спеціальної конфіскації з правами потерпілого

Наведена модель показує, що спеціальна конфіскація у провадженнях за ст. 191 КК України не є «автоматичним» наслідком встановлення шкоди або обвинувального вироку. Вона потребує окремого доказування, спрямованого на встановлення зв’язку конкретного майна з кримінальним правопорушенням і перевірку можливості його вилучення з урахуванням прав потерпілого, третіх осіб і принципу пропорційності.

У провадженнях про привласнення спеціальна конфіскація може бути пов’язана з майном, яке особа незаконно утримала як своє, з грошима або цінностями, отриманими від реалізації такого майна, а також з активами, у які воно було перетворене. У таких випадках предмет доказування має охоплювати факт ввірення або перебування майна у віданні, момент протиправного обернення, подальше розпорядження майном, його збереження, продаж, передачу третім особам або трансформацію в інші активи.

У провадженнях про розтрату спеціальна конфіскація найчастіше пов’язана з майном або коштами, які вибули на користь інших осіб. Тут особливого значення набуває встановлення отримувача майна, правових підстав вибуття, реальності господарської операції, подальшого руху активів, зв’язку між службовою або матеріально відповідальною особою і контрагентом, а також кінцевого вигодонабувача. Якщо майно було передане третій особі, необхідно встановити, чи є ця особа добросовісним набувачем або учасником механізму приховування активів.

У провадженнях про заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем спеціальна конфіскація має найбільш складну доказову структуру. Це пояснюється тим, що заволодіння часто здійснюється через управлінські рішення, договори, тендерні процедури, бюджетні платежі, підконтрольних контрагентів, фіктивні або удавані документи. У таких випадках потрібно встановити не лише майно, яке вибуло, а й службово-функціональний зв’язок між повноваженнями особи, рішеннями, рухом активів і майном, яке може бути предметом спеціальної конфіскації.

Окремою проблемою є ситуація, коли активи мають змішаний характер, тобто майно, отримане внаслідок кримінального правопорушення, змішується із законними доходами або активами. У такому випадку предмет доказування має охоплювати встановлення частки майна, яка має кримінальне походження, або вартості, що відповідає такому майну. Якщо пряме вилучення конкретного активу неможливе, може виникати питання про конфіскацію вартості майна у випадках і порядку, передбачених законом. Проте таке рішення також потребує доказового обґрунтування, а не припущення про «загальне незаконне збагачення» особи.

Для сторони обвинувачення доказування підстав спеціальної конфіскації означає необхідність будувати окрему майнову версію кримінального провадження. Така версія має включати: первинне майно, спосіб його обернення, особу або суб'єкта, який отримав вигоду, подальший рух активів, майно, що підлягає вилученню, правовий статус такого майна, відсутність підстав для повернення законному власнику або наявність підстав для спеціальної конфіскації. Без такої майнової версії спеціальна конфіскація може бути недостатньо обґрунтованою.

Для сторони захисту цей елемент предмета доказування створює можливість спростовувати: кримінальне походження майна; зв'язок активу з конкретним кримінальним правопорушенням; обізнаність третьої особи; належність майна обвинуваченому; наявність доходів від майна; правильність фінансового ланцюга; допустимість банківських, електронних або реєстраційних доказів; пропорційність втручання у право власності; пріоритет повернення майна потерпілому або відшкодування шкоди [128; 129; 152; 253].

Особливе значення має також арешт майна як процесуальний механізм забезпечення можливої спеціальної конфіскації. У провадженнях за ст. 191 КК України арешт майна часто застосовується на ранніх стадіях досудового розслідування, коли доказова база ще формується. Тому локальний предмет доказування під час арешту майна має включати достатні дані про зв'язок майна з кримінальним правопорушенням, ризик його відчуження, приховування, передачі третім особам, а також мету арешту: забезпечення спеціальної конфіскації, цивільного позову або відшкодування шкоди. Водночас арешт не може

ґрунтуватися лише на загальному припущенні про причетність майна до кримінального правопорушення.

У провадженнях за ст. 191 КК України доказування підстав спеціальної конфіскації має бути пов’язане із доказуванням майнового результату. Якщо у підпункті про шкоду встановлюється, яке майно вибуло і який розмір майнового результату настав, то у підпункті про спеціальну конфіскацію необхідно встановити, де перебуває це майно або його економічний еквівалент, у кого воно опинилося, чи було перетворене, чи отримано від нього доходи, чи можливо його повернути власнику, чи існують підстави для вилучення у власність держави.

Таким чином, спеціальна конфіскація у провадженнях за ст. 191 КК України є не лише кримінально-правовим наслідком, а й важливим доказовим напрямом, який пов’язує між собою подію кримінального правопорушення, вид і розмір шкоди, рух активів, кінцевого вигодонабувача, цивільний позов, арешт майна і допустимість доказів. Вона потребує окремого встановлення обставин, які підтверджують не просто наявність майна, а його кримінальне походження або функціональний зв’язок із протиправним оберненням чужого майна.

Отже, у межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України обставини, які підтверджують підстави спеціальної конфіскації, мають охоплювати: правовий режим майна; належність майна власнику або третій особі; його зв’язок із кримінальним правопорушенням; рух активів; доходи від майна; трансформацію активів; кінцевого вигодонабувача; обізнаність третьої особи про кримінальне походження майна; співвідношення спеціальної конфіскації з поверненням майна потерпілому і відшкодуванням шкоди; належність, допустимість, достовірність і достатність доказів. Лише за умови встановлення цієї сукупності обставин спеціальна конфіскація може бути застосована як законний, обґрунтований і пропорційний захід кримінально-правового характеру.

2.2. Інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи та підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

Інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи та підлягають доказуванню, є важливим структурним елементом предмета доказування у кримінальному провадженні. Їх значення полягає в тому, що кримінальне провадження не може бути зведене лише до встановлення обставин, які безпосередньо утворюють кінцеву мету доказування. Для прийняття законного, обґрунтованого, вмотивованого і справедливого процесуального рішення необхідно також встановити низку додаткових фактичних даних, які пояснюють, підтверджують, уточнюють, перевіряють або спростовують основні обставини предмета доказування.

У кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України такі обставини мають особливе значення. Це зумовлено тим, що привласнення, розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем часто вчиняються не відкрито, а через складні управлінські, фінансові, господарські, документальні та електронні механізми. Майно або кошти можуть вибувати через договори, акти виконаних робіт, накладні, платіжні доручення, тендерні процедури, службові рішення, електронні погодження, підконтрольних контрагентів, фіктивні або удавані правочини, штучне завищення вартості, безтоварні операції, прихований рух активів або використання пов’язаних осіб.

Саме тому у провадженнях за ст. 191 КК України інші обставини не є другорядними або факультативними. Вони часто виконують ключову доказову функцію, оскільки дозволяють реконструювати реальний механізм протиправного обернення майна, встановити службово-функціональний зв’язок, підтвердити або спростувати прямий умисел, корисливу мету, розмір шкоди, причинний зв’язок, реального вигодонабувача, а також перевірити допустимість і достовірність доказів.

У межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України інші обставини доцільно поділяти на дві основні групи:

1) проміжні, або доказові, факти;
2) допоміжні факти.

Такий поділ має не лише теоретичне, а й практичне значення. Він дозволяє відмежувати факти, які опосередковано підтверджують або спростовують основні обставини предмета доказування, від фактів, що стосуються перевірки доказів, їх джерел, допустимості, достовірності та процесуальної придатності.

Проміжні, або доказові, факти – це фактичні обставини, які самі по собі не завжди входять до кінцевої мети доказування, але у сукупності з іншими доказами дозволяють встановити або спростувати основні обставини предмета доказування. Вони виконують роль логічних і фактичних «містків» між окремими доказами та тими обставинами, які мають бути встановлені для правильного вирішення справи.

У провадженнях за ст. 191 КК України проміжні доказові факти мають особливе значення через прихований характер діяння. Наприклад, факт пов’язаності службової особи з контрагентом сам по собі ще не доводить розтрату або заволодіння майном. Однак у поєднанні з оплатою фактично невиконаних робіт, завищенням вартості, відсутністю реальних ресурсів у контрагента, подальшим рухом коштів на рахунки пов’язаних осіб і службовими рішеннями цієї особи такий факт може мати істотне доказове значення.

До проміжних доказових фактів у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України можуть належати:

– зв’язок службової особи з контрагентом;
– використання підконтрольної юридичної особи;
– пов’язаність учасників тендерної або господарської операції;
– підписання актів виконаних робіт без фактичного виконання;
– штучне завищення вартості товарів, робіт або послуг;
– відсутність у контрагента матеріальних, трудових, технічних або організаційних ресурсів для виконання договору;
– повторюваність операцій із тими самими суб’єктами;
– дроблення платежів;
– обхід процедур закупівель;

– рух коштів через пов’язаних осіб;
– зняття коштів готівкою після їх надходження;
– повернення частини коштів службовій особі або пов’язаній особі;
– приховування кінцевого вигодонабувача;
– службове листування щодо погодження операції;
– використання електронних підписів або доступу до електронних систем;
– зміна або знищення первинної документації;
– невідповідність документальної форми реальному економічному змісту операції.

Такі факти не завжди є самостійними елементами складу кримінального правопорушення, однак вони мають значення для доказування події, винуватості, умислу, корисливої мети, службово-функціонального зв’язку, розміру шкоди, спеціальної конфіскації та інших обставин предмета доказування.

Наприклад, факт використання підконтрольного підприємства може підтверджувати корисливу мету та кінцевого вигодонабувача. Факт завищення вартості робіт може мати значення для встановлення шкоди. Факт підписання акта без фактичного виконання робіт може підтверджувати документально-господарське маскування. Факт службового погодження платежу може підтверджувати службово-функціональний зв’язок. Факт подальшого руху коштів через пов’язаних осіб може підтверджувати розподіл майнової вигоди.

У провадженнях про привласнення проміжними доказовими фактами можуть бути: невідповідність даних інвентаризації фактичній наявності майна; приховування нестачі; внесення неправдивих відомостей до обліку; відсутність документів про повернення майна; використання майна особою у власних інтересах; продаж або передання майна третім особам; відмова надати звіт про рух майна; знищення або фальсифікація складських документів.

У провадженнях про розтрату такими фактами можуть бути: оплата фактично невиконаних робіт; поставка товарів нижчої якості або в меншому обсязі; укладення договорів із підконтрольним контрагентом; підписання актів без реального виконання; завищення вартості; використання фіктивних суб’єктів

господарювання; перерахування коштів за відсутності зустрічного майнового надання; подальше зняття коштів готівкою або їх перерахування пов’язаним особам.

У провадженнях про заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем проміжними доказовими фактами можуть бути: використання службового доступу до документів або електронних систем; надання незаконних вказівок підлеглим; погодження завідомо неправдивих документів; організація тендеру під конкретного учасника; створення переваг пов’язаному контрагенту; штучне обґрунтування потреби у закупівлі; ухвалення управлінського рішення всупереч реальним інтересам власника майна; приховування реального контролю над отримувачем активів.

Проміжні доказові факти мають оцінюватися не ізольовано, а в сукупності. Окремий факт пов’язаності, завищення ціни, порушення процедури або неефективного рішення може мати різне правове значення. Він може бути наслідком господарського ризику, управлінської помилки, недбалості, порушення дисципліни або цивільно-правового спору. Лише сукупність таких фактів, пов’язана з рухом майна, прямим умислом, корисливою метою, службово-функціональним зв’язком і майновим результатом, може підтверджувати наявність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України.

У цьому аспекті проміжні доказові факти тісно пов’язані з презумпційним фільтром доказування. Якщо сторона обвинувачення посилається на зовні правомірний договір, управлінське рішення або господарську операцію як на спосіб заволодіння майном, вона повинна довести через сукупність проміжних фактів, що така юридична форма фактично використовувалася для приховування протиправного обернення майна. Без цього існує ризик криміналізації цивільно-правового або господарського спору.

Допоміжні факти – це фактичні обставини, які стосуються не безпосередньо події кримінального правопорушення чи винуватості особи, а умов, за яких докази були отримані, збережені, перевірені, оцінені та використані у кримінальному

провадженні. Вони мають значення для встановлення належності, допустимості, достовірності, достатності доказів, а також для оцінки джерел доказової інформації.

У провадженнях за ст. 191 КК України допоміжні факти набувають особливої ваги, оскільки значна частина доказової інформації міститься у документах, електронних системах, банківських даних, бухгалтерських програмах, тендерних платформах, службовому листуванні, електронних підписах, цифрових носіях, даних відеоспостереження та результатах експертних досліджень. Помилка у встановленні походження, цілісності або процесуальної придатності таких доказів може призвести до втрати їх доказового значення.

До допоміжних фактів у провадженнях за ст. 191 КК України можуть належати:

- походження документа;
- дата і час створення документа;
- особа, яка підписала або погодила документ;
- справжність підпису;
- цілісність електронного файла;
- наявність або відсутність змін у документі;
- метадані електронного документа;
- належність електронного підпису конкретній особі;
- порядок доступу до електронної системи;
- IP-адреси, лог-файли, журнали входу;
- порядок вилучення документів або носіїв інформації;
- дотримання процедури тимчасового доступу до речей і документів;
- дотримання порядку обшуку або огляду;
- безперервність зберігання речових доказів;
- повнота матеріалів, наданих експерту;
- компетентність експерта;
- методика експертного дослідження;
- належність банківської інформації конкретному рахунку;
- зв’язок електронного листування з конкретною особою;
- відсутність втручання у цифрові дані після їх вилучення.

Допоміжні факти мають особливе значення для оцінки документів. Наприклад, акт виконаних робіт може бути важливим доказом у провадженні за ст. 191 КК України, але його доказове значення залежить від того, чи був він фактично підписаний уповноваженими особами, чи відповідає даті фактичного виконання, чи не містить ознак підроблення, чи підтверджується іншими документами, чи не був створений після фактичного перерахування коштів, чи відповідає обсягу реально виконаних робіт.

Так само банківська виписка підтверджує рух коштів, але допоміжними фактами будуть обставини її отримання, належність рахунку конкретному суб'єкту, автентичність документа, повнота періоду, відсутність розривів у ланцюгу платежів, зв'язок операції з конкретним договором, а також процесуальна законність отримання такої інформації.

Електронне листування може підтверджувати узгодженість дій, обізнаність службової особи, попередню домовленість або реальний зміст господарської операції. Водночас його доказове значення залежить від встановлення допоміжних фактів: належності електронної адреси конкретній особі, часу відправлення й отримання повідомлень, цілісності електронних даних, відсутності редагування, способу вилучення, зв'язку листування з іншими доказами, допустимості доступу до відповідної інформації.

У сучасних умовах особливого значення набувають допоміжні факти щодо цифрових доказів. У провадженнях за ст. 191 КК України доказова інформація може міститися в системах електронних закупівель, бухгалтерських програмах, системах електронного документообігу, банківських клієнт-системах, корпоративній пошті, месенджерах, хмарних сховищах, електронних реєстрах, логах доступу, даних про електронні підписи. У таких випадках необхідно довести не лише зміст відповідної інформації, а й її походження, цілісність, належність, автентичність і допустимість [77; 99; 264; 265; 283; 292].

Допоміжні факти тісно пов'язані із сучасною доктриною допустимості доказів, процесуальної доброчесності та судового контролю. У провадженнях за ст. 191 КК України це має принципове значення, оскільки навіть фактично

переконлива доказова інформація не може бути використана, якщо вона отримана з істотним порушенням прав людини або процесуального порядку. Тому допустимість доказів не є суто технічним питанням, а безпосередньо впливає на можливість встановлення обставин предмета доказування [135; 145; 147; 148; 294].

Допоміжні факти мають значення також для оцінки експертних висновків. У справах за ст. 191 КК України висновки судово-економічних, товарознавчих, будівельно-технічних, комп'ютерно-технічних, почеркознавчих та інших експертиз часто є важливими для встановлення шкоди, реальності операції, вартості майна, автентичності документів, електронних даних або підписів. Водночас доказове значення експертного висновку залежить від того, які матеріали були надані експерту, чи були вони повними і допустимими, чи відповідає методика предмету дослідження, чи не вийшов експерт за межі компетенції, чи є висновок повним, обґрунтованим і логічним.

У цьому контексті допоміжними фактами є: обсяг матеріалів, наданих експерту; походження цих матеріалів; належність їх до конкретної господарської операції; відповідність поставлених питань компетенції експерта; методика розрахунку шкоди; дата оцінки майна; відмежування балансової, договірної та ринкової вартості; урахування фактичного виконання робіт або поставки товарів; зв'язок експертного висновку з іншими доказами.

Для сторони захисту допоміжні факти мають особливо важливе значення. Захист у провадженнях за ст. 191 КК України може бути спрямований не лише на спростування події, умислу, корисливої мети або шкоди, а й на перевірку допустимості, достовірності та достатності доказів. Зокрема, захист може доводити, що документи отримані з порушенням порядку тимчасового доступу; електронні дані не мають підтвердженого походження; банківська інформація не пов'язана з обвинуваченим; експертиза ґрунтується на неповних матеріалах; обшук проведено з істотними порушеннями; службове листування не належить конкретній особі; ланцюг зберігання цифрових носіїв перервано; протокол не відображає реального змісту процесуальної дії [128; 129; 152; 253].

Таким чином, проміжні доказові факти та допоміжні факти виконують різні, але взаємопов’язані функції. Проміжні факти допомагають встановити зміст основних обставин предмета доказування, а допоміжні факти забезпечують перевірку доказів, за допомогою яких ці обставини встановлюються. У провадженнях за ст. 191 КК України ці дві групи фактів часто поєднуються. Наприклад, електронне листування щодо погодження оплати може бути проміжним фактом, який підтверджує обізнаність і умисел, а дані про його походження, цілісність і спосіб вилучення – допоміжними фактами, що визначають допустимість і достовірність цього доказу.

Для систематизації проміжних доказових фактів у провадженнях за ст. 191 КК України доцільно використовувати модель наведену у Додатку Г.

У провадженнях за ст. 191 КК України проміжні та допоміжні факти мають значення також для побудови і перевірки криміналістичних та процесуальних версій. Сторона обвинувачення може висувати версію про фіктивність господарської операції, підконтрольність контрагента, завищення вартості, умисне підписання неправдивих актів, службове сприяння вибуттю майна або прихований рух активів. Кожна з таких версій потребує встановлення відповідних проміжних фактів і перевірки доказів через допоміжні факти.

Сторона захисту, своєю чергою, може висувати альтернативні версії: реальність господарської операції; наявність ділової мети; добросовісність службової особи; відсутність зв’язку з контрагентом; відсутність впливу на рух майна; господарський ризик; помилковий розрахунок шкоди; недопустимість доказів; цивільно-правовий або господарський характер спору. Такі версії також мають перевірятися через проміжні та допоміжні факти.

Особливе значення проміжні та допоміжні факти мають у справах із документально-господарським маскуванням. У таких провадженнях основні обставини предмета доказування часто не випливають прямо з одного документа або одного доказу. Навпаки, зовнішня документація може створювати враження правомірності операції. Тому саме проміжні факти – пов’язаність осіб, нереальність операції, завищення вартості, рух коштів, відсутність ресурсів у контрагента,

електронне листування, узгодженість дій – дозволяють виявити реальний кримінально-правовий зміст події.

При цьому допоміжні факти гарантують, що така реконструкція ґрунтується не на припущеннях, а на процесуально придатних доказах. Якщо проміжні факти допомагають побачити механізм діяння, то допоміжні факти забезпечують юридичну надійність доказів, які цей механізм підтверджують.

У цьому аспекті інші обставини мають істотне значення для реалізації принципу презумпції невинуватості. Вони не можуть використовуватися для підміни доказування припущеннями. Наприклад, сам факт пов'язаності з контрагентом не доводить заволодіння майном; сам факт завищення ціни не доводить корисливу мету; сам факт підписання акта не доводить прямий умисел; сам факт порушення процедури закупівлі не доводить розтрату. Лише їх сукупність, підтверджена допустимими доказами і пов'язана з основними обставинами предмета доказування, може мати належне доказове значення.

Отже, інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України виконують кілька функцій.

По-перше, пізнавальну функцію, оскільки дозволяють реконструювати прихований механізм протиправного обернення майна.

По-друге, доказову функцію, оскільки опосередковано підтверджують або спростовують подію, винуватість, умисел, корисливу мету, шкоду, причинний зв'язок і службово-функціональний зв'язок.

По-третє, перевірочну функцію, оскільки допомагають оцінити достовірність документів, електронних даних, показань, експертних висновків та інших доказів.

По-четверте, гарантійну функцію, оскільки запобігають підміні доказування припущеннями і забезпечують відмежування кримінального правопорушення від цивільно-правового, господарського або управлінського спору.

По-п'яте, процесуально-інструментальну функцію, оскільки впливають на вибір СРД, НС(Р)Д, експертиз, тимчасового доступу, обшуку, арешту майна та інших процесуальних засобів.

З урахуванням викладеного інші обставини у провадженнях за ст. 191 КК України не можна розглядати як залишкову або другорядну категорію предмета доказування. Вони становлять необхідний елемент видового предмета доказування, оскільки саме через них часто встановлюється реальний зміст зовні правомірної господарської або службової операції, перевіряється доказова версія сторін, забезпечується допустимість доказів і формується підстава для правильного процесуального рішення.

Таким чином, у межах видового предмета доказування за ст. 191 КК України інші обставини доцільно розуміти як сукупність проміжних доказових і допоміжних фактів, що мають значення для встановлення або спростування основних обставин кримінального провадження, перевірки доказів, забезпечення їх допустимості, достовірності та достатності, а також для відмежування кримінально караного протиправного обернення майна від цивільно-правового, господарського, дисциплінарного або управлінського спору.

Висновки до розділу 2

1. Обґрунтовано, що структурні елементи предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України мають розглядатися не як механічне відтворення загального переліку обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а як видова система обставин, конкретизована з урахуванням правової природи привласнення, розтрати та заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Доведено, що така система складається з двох взаємопов’язаних груп: обставин, які становлять кінцеву мету доказування, та інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. Перша група забезпечує встановлення або спростування події, винуватості, шкоди, спеціального суб’єкта, підстав звільнення від відповідальності чи покарання, а також спеціальної конфіскації; друга – виконує функцію перевірки, уточнення, підтвердження або спростування основних обставин (Додаток Д).

2. Сформульовано авторську модель структурних елементів предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України через шість

взаємопов’язаних блоків: майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб’єктивно-цільовий, наслідковий і процесуально-інструментальний. Майновий блок охоплює правовий режим майна, його належність, вартість, факт ввірення або перебування у віданні особи та рух активів; службово-функціональний – статус особи, її повноваження щодо майна, доступ до активів і можливість впливати на їх рух; поведінковий – конкретну форму діяння; суб’єктивно-цільовий – прямий умисел, корисливий мотив і корисливу мету; наслідковий – шкоду, майновий результат і причинний зв’язок; процесуально-інструментальний – засоби доказування, належність, допустимість, достовірність і достатність доказів.

3. Доведено диференційований характер предмета доказування залежно від форми діяння, передбаченого ст. 191 КК України. Для привласнення доказовий акцент має бути зосереджений на правомірному початковому доступі особи до майна, факті його ввірення або перебування у віданні та подальшому протиправному утриманні майна як свого. Для розтрати ключовими є неправомірне вибуття майна на користь інших осіб, відсутність законної господарської підстави такого вибуття та настання майнового результату. Для заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем визначальним є службово-функціональний зв’язок між повноваженнями службової особи, прийнятими нею рішеннями, рухом активів і кінцевим майновим результатом.

4. Встановлено, що подія кримінального правопорушення у провадженнях за ст. 191 КК України має розкриватися через реконструкцію руху майна, а не лише через фіксацію часу, місця і способу діяння. Її зміст охоплює правовий режим майна, належність майна власнику або законному володільцю, факт ввірення чи перебування у віданні, службово-функціональний зв’язок, спосіб протиправного обернення, документальне оформлення операції, момент вибуття майна, реального вигодонабувача та майновий результат. Такий підхід дає змогу відмежувати кримінально каране протиправне обернення майна від нестачі, господарського ризику, невиконання договору, управлінської помилки або цивільно-правового спору.

5. Обґрунтовано, що доказування винуватості, форми вини, мотиву і мети у провадженнях за ст. 191 КК України має здійснюватися через встановлення прямого умислу, корисливого мотиву, корисливої мети, усвідомлення особою чужого характеру майна, відсутності законної підстави для його обернення та бажання досягти протиправного майнового результату. Для ч. 2–5 ст. 191 КК України додаткового доказування потребує усвідомлене використання службового становища як способу заволодіння майном. Доведено, що службовий статус, підпис на документі, участь у господарській операції, збитковість договору або порушення процедури самі по собі не доводять винуватості особи без встановлення умислу, корисливої спрямованості та причинного зв'язку з майновим результатом.

6. Визначено, що вид і розмір шкоди у провадженнях за ст. 191 КК України виконують конститутивну, кваліфікуючу, доказову, компенсаційну та гарантійну функції. Конститутивна функція полягає у підтвердженні майнового результату протиправного обернення майна; кваліфікуюча – у впливі розміру шкоди на визначення частини ст. 191 КК України; доказова – у можливості через шкоду перевірити подію, спосіб діяння, умисел, корисливу мету і службово-функціональний зв'язок; компенсаційна – у визначенні обсягу відшкодування потерпілому; гарантійна – у недопущенні криміналізації цивільно-правового, господарського або малозначного майнового спору. Обґрунтовано, що розмір шкоди має встановлюватися з урахуванням вартості майна на момент вчинення діяння, ринкової вартості, первинної документації, банківських виписок, експертиз, реального економічного змісту операції та причинного зв'язку між діями особи і майновим результатом.

7. Уточнено, що обставини, які характеризують особу обвинуваченого у провадженнях за ст. 191 КК України, мають складнішу структуру, ніж загальні біографічні або соціально-психологічні дані про особу. Вони мають охоплювати три групи: загальні персональні обставини, спеціальні кримінально-правові обставини та функціонально-доказові обставини. Для ч. 1 ст. 191 КК України ключовим є доказування факту ввірення майна або перебування його у віданні особи. Для ч. 2–5 ст. 191 КК України – доказування статусу службової особи, обсягу її повноважень

щодо майна, посадових функцій, доступу до активів, можливості впливати на рух майна та використання цих можливостей як способу протиправного обернення майна.

8. Доведено, що обставини, які можуть бути підставою звільнення від кримінальної відповідальності або покарання у провадженнях за ст. 191 КК України, мають встановлюватися з урахуванням умисного, майнового та у відповідних випадках корупційного характеру діяння. Більшість загальних підстав звільнення має обмежене або виняткове застосування, тоді як найбільш практично значущими залишаються строки давності, окремі підстави звільнення від покарання або його відбування, а також спеціальні механізми, пов'язані з угодами, відшкодуванням шкоди та індивідуалізацією покарання. Обґрунтовано, що відшкодування шкоди, каяття, сприяння розслідуванню або позитивна характеристика особи не можуть автоматично замінювати законодавчо визначені умови звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання.

9. Обґрунтовано, що спеціальна конфіскація у провадженнях за ст. 191 КК України є не автоматичним наслідком обвинувального вироку, а окремим доказовим напрямом, пов'язаним із встановленням правового режиму майна, його зв'язку з кримінальним правопорушенням, руху активів, доходів від майна, трансформації активів, кінцевого вигодонабувача, статусу третьої особи та співвідношення спеціальної конфіскації з поверненням майна власнику чи відшкодуванням шкоди. Доведено, що застосування спеціальної конфіскації у справах цієї категорії потребує встановлення конкретного доказового ланцюга: майно – спосіб його протиправного обернення – рух активів – особа, яка отримала або контролювала вигоду – можливість повернення майна потерпілому або застосування спеціальної конфіскації.

10. Встановлено, що інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України, доцільно поділяти на проміжні доказові факти та допоміжні факти. До проміжних доказових фактів належать обставини, які опосередковано підтверджують або спростовують основні елементи предмета доказування: зв'язок службової особи з контрагентом,

використання підконтрольної юридичної особи, підписання актів без фактичного виконання робіт, штучне завищення вартості, рух коштів через пов’язаних осіб, приховування кінцевого вигодонабувача, службове листування щодо погодження операції. До допоміжних фактів належать обставини, що забезпечують перевірку доказів: походження документа, автентичність підпису, цілісність електронних даних, законність тимчасового доступу, обшуку чи огляду, повнота матеріалів для експертизи, належність банківського рахунку та ланцюг зберігання речових і цифрових доказів.

11. Запропоновано, що у провадженнях за ст. 191 КК України предмет доказування має будуватися з урахуванням презумпційного фільтра та документально-господарського маскування. Це означає, що сторона обвинувачення має не лише встановити факт руху майна, підписання документів, прийняття управлінського рішення або настання шкоди, а й довести, що зовні правомірна цивільно-правова, господарська, бюджетна, службова чи управлінська форма була використана для приховування протиправного обернення майна. Водночас сторона захисту має процесуальну можливість спростовувати подію, умисел, корисливу мету, службово-функціональний зв’язок, розмір шкоди, причинний зв’язок, належність і допустимість доказів, а також обґрунтовувати цивільно-правовий, господарський, дисциплінарний або управлінський характер спірних відносин.

12. Підсумовано, що розділ 2 формує центральну авторську модель предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Її сутність полягає у тому, що доказування у справах про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем має бути спрямоване на комплексне встановлення або спростування: правового режиму майна; зв’язку особи з майном; службово-функціонального зв’язку; форми діяння; прямого умислу; корисливого мотиву і мети; виду й розміру шкоди; спеціального суб’єкта; обставин, що впливають на відповідальність і покарання; підстав спеціальної конфіскації; проміжних і допоміжних фактів; належності, допустимості, достовірності та достатності доказів. Саме така модель забезпечує перехід від загальної теорії предмета доказування до практично придатного видового предмета доказування за ст. 191 КК України.

РОЗДІЛ 3
ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТУ АБО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

3.1. Слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

Слідчі (розшукові) дії є одним із основних процесуальних засобів встановлення та доказування обставин, що входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Їх значення полягає не лише в отриманні нової доказової інформації, а й у перевірці вже отриманих відомостей, встановленні взаємозв'язків між окремими доказами, підтвердженні або спростуванні слідчих версій, а також забезпеченні належної процесуальної форми доказування.

У кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем слідчі (розшукові) дії мають особливе значення. Це зумовлено специфікою ст. 191 КК України, яка поєднує майновий, службово-функціональний, економічний, корупційний і документально-господарський аспекти. На відміну від багатьох кримінальних правопорушень проти власності, де ключовим доказовим завданням є встановлення факту незаконного вилучення майна, у провадженнях за ст. 191 КК України необхідно реконструювати складний рух майна або коштів, правовий режим майна, факт його ввірення або перебування у віданні, службові повноваження особи, реальний зміст господарської операції, умисел, корисливу мету, розмір шкоди та причинний зв'язок.

Саме тому слідчі (розшукові) дії у цій категорії проваджень не можна розглядати як формальний набір процесуальних дій. Їх потрібно аналізувати через зв'язок із конкретними обставинами видового предмета доказування. Кожна слідча

дія має бути спрямована на встановлення або перевірку певного блоку обставин: майнового, службово-функціонального, поведінкового, суб'єктивно-цільового, наслідкового або процесуально-інструментального.

З позиції видового предмета доказування за ст. 191 КК України слідчі (розшукові) дії виконують такі основні функції:

1) встановлення правового режиму майна, його належності, вартості та руху;

2) підтвердження або спростування факту ввірення майна чи перебування його у віданні особи;

3) встановлення службового статусу особи, її повноважень щодо майна та можливості впливати на його рух;

4) виявлення способу протиправного обернення майна;

5) перевірка реального змісту господарських, бюджетних, управлінських або службових операцій;

6) встановлення прямого умислу, корисливого мотиву та корисливої мети;

7) встановлення виду і розміру шкоди;

8) встановлення кінцевого вигодонабувача та руху активів;

9) перевірка допустимості, достовірності та достатності доказів.

У провадженнях за ст. 191 КК України найбільш типовими слідчими (розшуковими) та іншими процесуальними діями, що мають доказове значення, є: допит, обшук, огляд, тимчасовий доступ до речей і документів, пред'явлення для впізнання у відповідних випадках, слідчий експеримент у разі потреби перевірки окремих обставин, отримання зразків для експертизи, призначення експертиз, а також процесуальна робота з документами, електронними даними, банківською інформацією та речовими доказами [71; 75; 77; 79; 92; 99; 265; 283; 300].

Особливе місце серед засобів доказування у провадженнях за ст. 191 КК України займають документи. У цій категорії проваджень документи часто є не лише джерелом доказової інформації, а й способом документально-господарського маскування протиправного обернення майна. Договори, акти виконаних робіт, накладні, платіжні доручення, тендерна документація, накази, службові записки, бухгалтерські регістри, електронні погодження та листування можуть створювати

видимість правомірності операції. Тому завданням слідчих дій є не просто вилучення або отримання документів, а перевірка їх реального економічного, правового і доказового змісту.

Тимчасовий доступ до речей і документів є одним із найбільш важливих процесуальних засобів у провадженнях за ст. 191 КК України. Його значення полягає у можливості отримати документи й інформацію, які підтверджують правовий режим майна, рух коштів, підстави укладення договорів, обсяг виконаних робіт, службові повноваження осіб, дані про контрагентів, банківські операції, електронне листування, бухгалтерський облік, тендерні процедури та інші обставини предмета доказування [99].

У провадженнях за ст. 191 КК України тимчасовий доступ може бути спрямований на отримання:

– договорів, додаткових угод, актів виконаних робіт, накладних, рахунків, специфікацій;

– платіжних доручень, банківських виписок, документів про рух коштів;

– бухгалтерських регістрів, оборотно-сальдових відомостей, актів інвентаризації;

– посадових інструкцій, наказів про призначення, положень про структурні підрозділи, довіреностей;

– тендерної документації, протоколів засідань, рішень уповноважених осіб;

– документів щодо фактичного виконання робіт, поставки товарів або надання послуг;

– електронного листування, журналів доступу, логів, даних електронного документообігу;

– інформації про засновників, кінцевих бенефіціарних власників, пов’язаних осіб;

– документів, необхідних для проведення економічної, товарознавчої, будівельно-технічної, комп’ютерно-технічної чи почеркознавчої експертизи.

Тимчасовий доступ має бути чітко пов’язаний із предметом доказування. У клопотанні про тимчасовий доступ необхідно обґрунтувати, яку саме обставину

мають підтвердити або спростувати відповідні документи: факт ввірення майна, службові повноваження, рух коштів, реальність господарської операції, розмір шкоди, пов'язаність контрагентів, кінцевого вигодонабувача або допустимість подальшого експертного дослідження. Загальне формулювання про необхідність отримати «усі документи, що стосуються діяльності підприємства», у таких провадженнях є процесуально ризикованим, оскільки може свідчити про невизначеність локального предмета доказування.

Основними ризиками тимчасового доступу у провадженнях за ст. 191 КК України є: надмірно широкий обсяг запитуваних документів; відсутність зв'язку між документами і конкретними обставинами предмета доказування; порушення банківської, комерційної або іншої охоронюваної законом таємниці без належного обґрунтування; отримання документів поза межами ухвали; неналежне оформлення вилучення копій або оригіналів; відсутність опису отриманих документів; порушення прав володільця інформації. У подальшому ці недоліки можуть впливати на допустимість доказів [135; 145; 147; 148].

Обшук у провадженнях за ст. 191 КК України має застосовуватися тоді, коли існують достатні підстави вважати, що документи, речі, електронні носії, чорнові записи, печатки, засоби доступу до електронних систем, грошові кошти, цінності або інші об'єкти, які мають значення для предмета доказування, можуть перебувати у певному приміщенні, володінні, службовому кабінеті, житлі, транспортному засобі або іншому місці, і отримати їх менш інтенсивним способом неможливо або недоцільно.

У цій категорії проваджень обшук найчастіше спрямований на виявлення:

– первинної бухгалтерської документації;
– чорнових записів щодо розподілу коштів або майна;
– електронних носіїв інформації;
– комп'ютерної техніки, телефонів, флеш-накопичувачів;
– печаток і штампів підконтрольних або фіктивних юридичних осіб;
– документів щодо пов'язаних контрагентів;
– неофіційного службового або приватного листування;

– грошових коштів, цінностей або майна, яке може бути пов’язане з кримінальним правопорушенням;

– засобів доступу до банківських, бухгалтерських або тендерних систем.

Обшук має особливе значення для виявлення ознак документально-господарського маскування. Наприклад, під час обшуку можуть бути виявлені чорнові варіанти актів, документи з ознаками підроблення, печатки кількох юридичних осіб, електронне листування про погодження фіктивних операцій, файли з кошторисами, що відрізняються від офіційно поданих, або дані про фактичний контроль службової особи над контрагентом.

Водночас обшук є істотним втручанням у права особи, тому його доказове значення залежить від дотримання вимог процесуальної форми. Для проваджень за ст. 191 КК України типовими ризиками є: проведення обшуку за надмірно широкою ухвалою; вилучення речей і документів, не зазначених або не пов’язаних із предметом доказування; неналежна фіксація електронних носіїв; відсутність копіювання або опису цифрових даних; вилучення серверів або техніки без обґрунтування необхідності; порушення права на професійну правничу допомогу; недостатня відеофіксація; неналежне пакування та зберігання вилучених речей. Усі ці обставини можуть бути предметом перевірки з боку сторони захисту і суду [71; 135; 145; 147; 148].

Огляд у провадженнях за ст. 191 КК України має значення для встановлення фактичного стану майна, місця його зберігання, обсягу виконаних робіт, наявності або відсутності товарів, обладнання, матеріалів, будівельних об’єктів, технічної документації, електронних систем, серверів, робочих місць, складів, транспортних засобів або інших об’єктів. Огляд особливо важливий у справах, пов’язаних із будівництвом, закупівлями, постачанням товарів, списанням майна, виконанням ремонтних робіт або використанням комунального чи державного майна.

Наприклад, якщо за документами роботи виконані у повному обсязі, огляд об’єкта може підтвердити або спростувати фактичне виконання таких робіт. Якщо за договором поставлено певне обладнання, огляд може встановити його фактичну наявність, технічний стан, комплектацію, відповідність специфікації. Якщо йдеться

про списання майна, огляд може підтвердити його реальну наявність або відсутність, стан, можливість використання чи ознаки штучного документального списання.

Огляд електронних даних і цифрових носіїв має особливе значення у сучасних провадженнях за ст. 191 КК України. Через огляд можуть встановлюватися електронні документи, листування, файли бухгалтерського обліку, лог-файли, дані електронних закупівель, метадані документів, історія змін файлів, інформація про користувачів і доступи. При цьому необхідно забезпечити цілісність цифрових даних, належну фіксацію технічних параметрів, недопущення зміни інформації та можливість подальшої експертної перевірки [77; 264; 265].

Допит є універсальною слідчою дією, але у провадженнях за ст. 191 КК України його значення має специфіку. Допит дозволяє встановити обставини, які не завжди прямо відображені в документах: фактичний порядок ухвалення рішень, реальну роль службових осіб, наявність усних вказівок, обізнаність особи про нереальність операції, характер зв’язків між учасниками, порядок підготовки документів, фактичне виконання або невиконання робіт, обставини передачі майна, службову залежність, роль кожного учасника в механізмі діяння.

У провадженнях за ст. 191 КК України доцільно розмежовувати допити таких груп осіб:

1) потерпілих або представників потерпілої юридичної особи;
2) матеріально відповідальних осіб;
3) службових осіб, які ухвалювали, погоджували або виконували рішення;
4) працівників бухгалтерії, фінансового або юридичного підрозділу;
5) членів тендерних комітетів або уповноважених осіб;
6) представників контрагентів;
7) працівників, які фактично виконували роботи або здійснювали поставки;
8) експертів, спеціалістів або аудиторів;
9) осіб, які можуть підтвердити пов’язаність контрагентів або кінцевого вигодонабувача.

Під час допиту у провадженнях за ст. 191 КК України важливо не обмежуватися загальними питаннями про обставини укладення договору чи підписання актів. Необхідно з’ясовувати: хто ініціював операцію; хто готував документи; хто погоджував ціну; чи були альтернативні пропозиції; чи перевірялася реальність контрагента; хто фактично виконував роботи; чи здійснювався контроль якості; хто мав доступ до майна; хто давав вказівки; чи були усні домовленості; чи мав хтось майнову зацікавленість; як пояснюється рух коштів після їх перерахування.

Допит також має значення для сторони захисту. Через допит можуть бути встановлені обставини, що спростовують обвинувачення: наявність реальної господарської мети; колегіальний характер рішення; відсутність у особи повноважень щодо майна; технічний характер її функцій; відсутність обізнаності про фіктивність операції; фактичне виконання робіт; добросовісність дій; відсутність корисливої мети; помилка в управлінні; господарський або цивільно-правовий характер спору [128; 129; 152; 253].

Призначення експертиз у провадженнях за ст. 191 КК України має ключове значення, оскільки значна частина обставин предмета доказування потребує спеціальних знань. Експертизи можуть встановлювати розмір шкоди, вартість майна, реальність виконаних робіт, відповідність обсягів робіт документам, справжність підписів, походження електронних даних, технічний стан майна, зміну файлів, рух коштів, правильність бухгалтерського обліку.

Найбільш поширеними у таких провадженнях є: судово-економічна експертиза; товарознавча експертиза; будівельно-технічна або оціночно-будівельна експертиза; почеркознавча експертиза; технічна експертиза документів; комп’ютерно-технічна експертиза; експертиза матеріалів, речовин і виробів; інші експертизи залежно від характеру майна та способу діяння [209; 244; 264; 265; 292].

Судово-економічна експертиза має значення для встановлення розміру шкоди, правильності бухгалтерських операцій, факту необґрунтованого списання активів, безпідставного перерахування коштів, завищення вартості, нестачі майна, відповідності документів даним обліку. Будівельно-технічна експертиза є

важливою у справах про оплату невиконаних або завищених будівельних робіт. Товарознавча експертиза дозволяє встановити вартість товарно-матеріальних цінностей. Почеркознавча і технічна експертиза документів мають значення для встановлення справжності підписів, реквізитів, печаток, змін у документах. Комп'ютерно-технічна експертиза є важливою для електронних документів, листування, логів, файлів і цифрових носіїв.

Водночас експертиза не повинна підміняти собою правову оцінку. Експерт може встановити вартість, розмір збитків, обсяг фактично виконаних робіт або технічні ознаки документа, але не вирішує питання про винуватість, умисел, корисливу мету, правову кваліфікацію чи наявність складу кримінального правопорушення. Тому у провадженнях за ст. 191 КК України висновок експерта має оцінюватися у сукупності з іншими доказами.

Типовими ризиками експертиз у провадженнях за ст. 191 КК України є: надання експерту неповного обсягу документів; використання недопустимих матеріалів; неправильне формулювання питань; вихід експерта за межі компетенції; ототожнення балансової, договірної та ринкової вартості; оцінка майна не на момент вчинення діяння; відсутність перевірки реальності виконання робіт; ігнорування фактичного руху коштів; недостатнє врахування документально-господарського маскування.

Отримання зразків для експертизи має значення у випадках, коли необхідно перевірити підписи, рукописні записи, печатки, електронні носії, технічні характеристики документів або інші об'єкти. У провадженнях за ст. 191 КК України такі зразки можуть бути потрібні для почеркознавчих, технічних, комп'ютерно-технічних, товарознавчих або інших експертних досліджень. Процесуальне значення цієї дії полягає у забезпеченні належної доказової бази для експертизи.

Пред'явлення для впізнання у провадженнях за ст. 191 КК України застосовується рідше, ніж допит, обшук, огляд або тимчасовий доступ, однак може мати значення у певних ситуаціях. Наприклад, коли потрібно встановити особу, яка фактично передавала або отримувала майно, підписувала документи, брала участь у зустрічах, контролювала виконання робіт, представляла підконтрольного

контрагента або діяла від імені юридичної особи. У таких випадках пред'явлення для впізнання може допомогти встановити реальну участь особи у механізмі діяння.

Слідчий експеримент у провадженнях за ст. 191 КК України може застосовуватися обмежено, але в окремих випадках має доказове значення. Він може бути доречним для перевірки можливості фізичного переміщення майна, виконання певних операцій у визначений час, доступу особи до складу, сейфа, електронної системи, технічної можливості підписання або погодження документів, фактичного виконання робіт за певних умов. Водночас у більшості проваджень цієї категорії центральне значення мають документальні, електронні, фінансові та експертні докази.

Окремої уваги потребує робота з електронними доказами. У сучасних провадженнях за ст. 191 КК України значна частина доказової інформації існує в цифровій формі: електронні договори, електронні підписи, системи закупівель, бухгалтерські програми, банківські клієнт-системи, електронне листування, месенджери, хмарні сховища, сервери, логи доступу, IP-адреси, метадані файлів. Отримання, фіксація, копіювання, зберігання і дослідження таких даних потребують особливої процесуальної та технічної обережності [77; 264; 265].

У провадженнях за ст. 191 КК України електронні дані можуть підтверджувати: реальний зміст господарської операції; погодження ціни; обізнаність службової особи; зв'язок із контрагентом; створення або редагування документів; доступ до електронної системи; участь у тендерній процедурі; фактичний контроль над юридичною особою; приховане листування; погодження неправдивих актів; подальший рух коштів або документальне маскування.

Водночас електронні дані мають доказове значення лише за умови встановлення їх походження, цілісності, автентичності, належності конкретній особі та допустимості способу отримання. Порушення цих вимог може створити підстави для сумнівів у достовірності або допустимості доказів. Саме тому в провадженнях за ст. 191 КК України процесуально-інструментальний блок

предмета доказування має охоплювати не лише зміст електронної інформації, а й допоміжні факти щодо її отримання, збереження та перевірки.

Для систематизації значення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій у провадженнях за ст. 191 КК України доцільно використати таку модель.

Таблиця 10

Процесуальна дія	**Яку обставину предмета доказування встановлює або перевіряє**	**Доказове значення**	**Основні ризики недопустимості**
Тимчасовий доступ до речей і документів	Рух майна, службові повноваження, договори, платежі, бухгалтерський облік, банківські операції	Дозволяє отримати документи, що підтверджують правовий та економічний зміст операції	надмірно широкий обсяг, відсутність зв’язку з предметом доказування, вихід за межі ухвали
Обшук	Виявлення прихованих документів, електронних носіїв, чорнових записів, печаток, коштів, речей	Дозволяє встановити документальне маскування, зв’язок осіб, приховані активи	необґрунтована ухвала, вилучення нерелевантних речей, порушення фіксації, неналежне вилучення цифрових даних
Огляд	Фактичний стан майна, обсяг виконаних робіт, наявність товарів, електронні дані	Дозволяє перевірити відповідність документів реальному стану	неповна фіксація, відсутність спеціаліста, неналежна фото- або відеофіксація
Допит	Роль осіб, фактичний порядок ухвалення рішень, обізнаність, службові вказівки, реальність операції	Дозволяє встановити контекст документів і роль учасників	навідні питання, неповнота допиту, ігнорування альтернативних версій
Експертиза	Розмір шкоди, вартість майна, реальність робіт, справжність документів, електронні дані	Дозволяє використати спеціальні знання для встановлення складних обставин	неповні матеріали, неправильні питання, вихід експерта за межі компетенції
Отримання зразків	Перевірка підписів, документів, технічних ознак, цифрових об’єктів	Забезпечує можливість експертного дослідження	порушення процедури, неналежність зразків
Пред’явлення для впізнання	Ідентифікація особи, яка передавала майно, підписувала документи, представляла контрагента	Дозволяє підтвердити фактичну участь особи	порушення порядку пред’явлення, підказування, неналежний склад осіб
Слідчий експеримент	Перевірка можливості доступу, переміщення майна, виконання дії, використання системи	Дозволяє перевірити окремі версії	штучність умов, неповна фіксація, невідповідність реальним обставинам

Наведена модель показує, що у провадженнях за ст. 191 КК України кожна процесуальна дія має бути підпорядкована конкретному доказовому завданню. Неможливо обґрунтувати ефективність доказування лише кількістю проведених слідчих дій. Важливо, щоб кожна з них була спрямована на встановлення визначеної обставини видового предмета доказування.

Для сторони обвинувачення правильне використання слідчих (розшукових) дій означає необхідність планування доказової діяльності за логікою: обставина предмета доказування – джерело доказів – процесуальна дія – очікуваний доказовий результат – ризики допустимості. Наприклад, якщо необхідно довести службово-функціональний зв’язок, потрібно визначити, які документи підтверджують повноваження особи, які свідки можуть пояснити фактичний порядок ухвалення рішень, які електронні дані підтверджують погодження операції, які експертизи можуть перевірити реальність виконання робіт або розмір шкоди.

Для сторони захисту слідчі (розшукові) дії мають значення як джерело не лише обвинувальних, а й виправдувальних або нейтральних доказів. Захист може наполягати на допиті осіб, які підтверджують реальність господарської операції; отриманні документів, що підтверджують відсутність повноважень особи щодо майна; проведенні експертиз, які спростовують розмір шкоди; огляді об’єктів, що підтверджують фактичне виконання робіт; перевірці електронних даних, які спростовують участь особи в погодженні операції; визнанні недопустимими доказів, отриманих із порушенням процесуального порядку [128; 129; 152; 253].

Особливе значення у провадженнях за ст. 191 КК України має дотримання вимог допустимості доказів. Доказова інформація у таких справах часто є складною, багаторівневою і технічною. Вона може міститися у великому масиві документів, електронних даних, банківських операцій, експертних висновків і службового листування. Тому порушення процедури отримання хоча б одного ключового доказу може вплинути на всю доказову конструкцію. У цьому аспекті важливими є сучасні підходи до допустимості доказів, процесуальної

доброчесності, судового контролю і верховенства права у кримінальному процесуальному доказуванні [135; 145; 147; 148].

Таким чином, слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України є не самостійною метою доказування, а процесуальними засобами встановлення конкретних обставин видового предмета доказування. Їх ефективність визначається тим, наскільки вони спрямовані на встановлення правового режиму майна, факту ввірення або перебування у віданні, службово-функціонального зв'язку, способу протиправного обернення, прямого умислу, корисливої мети, виду і розміру шкоди, причинного зв'язку, кінцевого вигодонабувача та процесуальної придатності доказів.

Отже, у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем слідчі (розшукові) дії мають застосовуватися не за формальною логікою «зібрати якомога більше документів», а за логікою видового предмета доказування: кожна дія має відповідати конкретній обставині, конкретному джерелу доказів, конкретному доказовому завданню та вимогам допустимості. Саме такий підхід забезпечує ефективність досудового розслідування, процесуальну доброчесність, реальний баланс сторін і можливість прийняття законного, обґрунтованого та справедливого процесуального рішення.

3.2. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

Негласні слідчі (розшукові) дії є особливим різновидом слідчих дій, застосування яких пов'язане з прихованим способом отримання або перевірки доказової інформації у кримінальному провадженні. Їх відмінність від гласних слідчих дій полягає не лише в режимі таємності, а й у підвищеному рівні втручання у приватне життя, комунікації, поведінку, фінансову активність, місцезнаходження або інші сфери прав людини. Саме тому НС(Р)Д можуть застосовуватися лише за наявності передбачених законом підстав, належного процесуального рішення,

обґрунтованої неможливості отримати відповідні відомості іншим способом і за умови дотримання вимог допустимості доказів [92; 204; 233; 234].

У кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем НС(Р)Д мають особливе доказове значення. Це зумовлено тим, що діяння, передбачені ст. 191 КК України, нерідко вчиняються у прихованій формі, з використанням службових можливостей, підконтрольних юридичних осіб, формально правомірних документів, фіктивних або удаваних господарських операцій, банківських платежів, електронного документообігу, неформальних домовленостей, посередників і пов'язаних осіб. У таких провадженнях відкриті слідчі дії не завжди дають змогу встановити реальний зміст операції, умисел, змову, кінцевого вигодонабувача або прихований рух активів.

Саме тому НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України слід розглядати не як самостійну мету доказування, а як процесуальний засіб встановлення конкретних обставин видового предмета доказування. Їх доказове значення визначається тим, наскільки вони спрямовані на встановлення майнового, службово-функціонального, поведінкового, суб'єктивно-цільового, наслідкового або процесуально-інструментального блоків доказування.

У провадженнях за ст. 191 КК України НС(Р)Д можуть мати значення для встановлення або перевірки таких обставин:

1) прихованого руху коштів або іншого майна;

2) змови між службовою особою, контрагентом, посередником або іншими учасниками;

3) реального вигодонабувача;

4) фактичного контролю службової особи над юридичною особою або контрагентом;

5) прямого умислу та корисливої мети;

6) службово-функціонального зв'язку між повноваженнями особи і способом заволодіння майном;

7) документально-господарського маскування;

8) фактичної нереальності господарської операції;

9) попереднього погодження неправдивих актів, договорів, платежів або тендерної документації;

10) приховування, знищення або зміни документів;

11) підготовки або продовження багатоепізодної схеми протиправного обернення майна.

У цьому аспекті НС(Р)Д мають особливе значення для доказування тих обставин, які не завжди прямо відображаються у документах. Документи можуть фіксувати лише зовнішню форму операції: договір укладено, акт підписано, платіж здійснено, майно передано. Натомість НС(Р)Д можуть дати змогу встановити приховану сторону події: хто фактично ініціював операцію, хто контролював контрагента, кому мала бути передана вигода, які домовленості існували до підписання документів, чи усвідомлювали учасники нереальність операції, чи погоджували вони завищення вартості або фіктивність виконання робіт.

Водночас у провадженнях за ст. 191 КК України застосування НС(Р)Д має істотні нормативні межі. Більшість НС(Р)Д, які найбільш корисні для встановлення прихованих обставин, можуть проводитися лише у кримінальних провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Це стосується, зокрема, аудіо-, відеоконтролю особи, арешту, огляду і виїмки кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем у випадках, що потребують ухвали слідчого судді, обстеження публічно недоступних місць, спостереження за особою, річчю або місцем, моніторингу банківських рахунків, аудіо-, відеоконтролю місця, контролю за вчиненням злочину, виконання спеціального завдання та негласного отримання зразків [92; 204].

З огляду на класифікацію злочинів за ст. 12 КК України та санкції ст. 191 КК України, ця обставина створює принципову проблему для проваджень за ч. 1 і ч. 2 ст. 191 КК України. Частина 1 ст. 191 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк до чотирьох років, а ч. 2 – до п’яти років. Тому такі діяння належать до нетяжких злочинів [90]. Відповідно, більшість НС(Р)Д, перелічених у

ч. 2 ст. 246 КПК України, не можуть застосовуватися у таких провадженнях, якщо їх правова кваліфікація не охоплює тяжкий або особливо тяжкий злочин.

Це має важливе практичне значення. Саме провадження за ч. 1 і ч. 2 ст. 191 КК України часто потребують встановлення прихованої змови, умислу, реального вигодонабувача, документального маскування або службово-функціонального зв'язку. Однак процесуальний інструментарій НС(Р)Д у таких провадженнях є істотно обмеженим. Унаслідок цього сторона обвинувачення змушена покладатися переважно на гласні слідчі дії: тимчасовий доступ до документів, обшук, огляд, допити, експертизи, аналіз банківських виписок, електронних документів і відкритих реєстрів. Це не завжди дозволяє своєчасно встановити приховані домовленості або попередити подальший рух активів.

Натомість у провадженнях за ч. 3, ч. 4 і ч. 5 ст. 191 КК України можливості використання НС(Р)Д є значно ширшими. Частини 3 і 4 цієї статті передбачають покарання у виді позбавлення волі до восьми років, а ч. 5 – до дванадцяти років [90]. Відповідно, провадження за ч. 3 і ч. 4 належать до тяжких злочинів, а за ч. 5 – до особливо тяжких. Саме в цих провадженнях НС(Р)Д можуть бути найбільш ефективним засобом встановлення прихованих елементів предмета доказування.

Водночас сама тяжкість кримінального правопорушення не є достатньою підставою для проведення НС(Р)Д. Необхідно обґрунтувати, що відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим способом. У провадженнях за ст. 191 КК України це означає, що клопотання про проведення НС(Р)Д має містити не загальне посилання на складність справи, а конкретне пояснення, яку саме обставину предмета доказування неможливо встановити гласними засобами: змову, реального вигодонабувача, прихований рух коштів, попередні домовленості, службово-функціональний зв'язок, умисел, документальне маскування або підготовку подальшого епізоду.

Найбільш релевантними для кримінальних проваджень за ст. 191 КК України є такі НС(Р)Д: аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; спостереження за особою, річчю або місцем; моніторинг банківських рахунків;

аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням злочину; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; використання конфіденційного співробітництва у межах і порядку, передбачених законом [132; 133; 139; 204; 233–236; 242; 271; 274; 290].

Аудіо-, відеоконтроль особи може мати значення для встановлення попередніх домовленостей між службовою особою, контрагентом, посередником або іншими учасниками схеми. У провадженнях за ст. 191 КК України він може дозволити зафіксувати обговорення фіктивності робіт, завищення вартості, розподілу коштів, погодження неправдивих актів, передачі майнової вигоди, приховування документів, подальшого руху активів або ролі кожного учасника. Така інформація може мати значення для доказування прямого умислу, корисливої мети, змови, службово-функціонального зв’язку та кінцевого вигодонабувача [132; 133; 139].

Однак аудіо-, відеоконтроль особи є одним із найбільш інтенсивних втручань у приватність, тому його застосування потребує особливо ретельного обґрунтування. Ризиками є формальне обґрунтування неможливості отримати відомості іншим способом, вихід за межі ухвали, фіксація розмов, що не стосуються предмета доказування, порушення строків, неналежне зберігання носіїв, неповне відкриття матеріалів стороні захисту, а також ризик провокації у випадках, коли дії правоохоронних органів не обмежуються пасивним спостереженням.

Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж може бути важливим у провадженнях, де домовленості між учасниками здійснюються телефоном, через електронні комунікації або інші канали зв’язку. Для ст. 191 КК України така НС(Р)Д може мати доказове значення щодо встановлення факту попереднього погодження операції, узгодженості дій, прихованого контролю над контрагентом, реального змісту платежів, часу і послідовності домовленостей, а також обізнаності службової особи про фіктивність або нереальність операції [236].

Разом із тим результати зняття інформації з електронних комунікаційних мереж мають доказове значення лише тоді, коли вони чітко пов’язані з конкретними

обставинами предмета доказування. Сам факт спілкування службової особи з контрагентом не доводить привласнення, розтрату або заволодіння майном. Необхідно встановити зміст такого спілкування, його зв'язок із рухом майна, документами, платежами, службовими рішеннями, умислом і майновим результатом.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем має особливе значення для сучасних проваджень за ст. 191 КК України. Багато доказової інформації міститься у бухгалтерських програмах, електронних системах документообігу, тендерних платформах, банківських клієнт-системах, корпоративних електронних поштових скриньках, хмарних сховищах, внутрішніх інформаційних системах підприємств або органів влади. Через таку НС(Р)Д можуть бути встановлені факти створення або зміни документів, електронного погодження платежів, доступу конкретних осіб до систем, листування щодо фіктивних операцій, прихованих інструкцій, редагування актів або кошторисів.

У провадженнях за ст. 191 КК України ця дія особливо важлива для доказування документально-господарського маскування. Наприклад, електронні метадані можуть показати, що акт виконаних робіт створено після перерахування коштів; файл кошторису редагувався особою, яка формально не брала участі у договорі; службове погодження здійснювалося з облікового запису іншої особи; документи були створені не контрагентом, а службовою особою замовника; або в системі зафіксовано доступ особи до операцій, які вона формально заперечує.

Спостереження за особою, річчю або місцем може мати значення для встановлення зустрічей учасників, передачі документів, фактичного контролю над офісом контрагента, переміщення майна, контакту між службовою особою і представниками підконтрольної юридичної особи, відвідування банківських установ, складів, об'єктів будівництва або інших місць, пов'язаних із рухом активів. КПК України прямо передбачає спостереження за особою, річчю або місцем для пошуку, фіксації і перевірки відомостей у провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Для ст. 191 КК України спостереження може бути корисним тоді, коли документи створюють формальну картину правомірної операції, але фактична поведінка учасників свідчить про інше: регулярні контакти з підконтрольним контрагентом, зустрічі перед підписанням актів, передання готівки, відвідування об’єктів, які за документами вже завершені, або переміщення майна, що формально має перебувати на складі чи у володінні потерпілого.

Моніторинг банківських рахунків є одним із найбільш релевантних інструментів для проваджень за ст. 191 КК України, оскільки дозволяє отримувати інформацію про операції за банківськими рахунками у поточному режимі. КПК України пов’язує цей захід, зокрема, з обґрунтованою підозрою використання банківського рахунку для злочинних дій або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації чи спеціальній конфіскації, у провадженнях, віднесених до підслідності НАБУ або БЕБ.

У провадженнях за ст. 191 КК України моніторинг банківських рахунків може мати значення для встановлення прихованого руху коштів, швидкого переказу активів на пов’язані компанії, подальшого зняття готівки, розщеплення платежів, перерахування коштів кінцевому вигодонабувачу, спроб виведення активів або перетворення майна у нові активи. Він особливо важливий у провадженнях, де існує ризик швидкого відчуження або приховування коштів після їх протиправного вибуття.

Разом із тим моніторинг банківських рахунків не повинен підміняти собою загальне фінансове спостереження без конкретного зв’язку з предметом доказування. У клопотанні необхідно обґрунтувати, чому саме відповідний рахунок має значення для кримінального провадження, яку обставину необхідно встановити, чому звичайний тимчасовий доступ до банківських документів є недостатнім, які ризики втрати або перетворення активів існують, і як ця інформація пов’язана з майном, шкодою, спеціальною конфіскацією або кінцевим вигодонабувачем.

Аудіо-, відеоконтроль місця може мати значення для фіксації розмов або поведінки осіб у публічно доступних місцях, якщо є підстави вважати, що такі

розмови або поведінка можуть містити інформацію, важливу для кримінального провадження. У справах за ст. 191 КК України ця дія може використовуватися для фіксації зустрічей щодо погодження неправдивих актів, передачі документів, обговорення розподілу коштів або інших обставин, які підтверджують змову, умисел або реального вигодонабувача. КПК України прямо пов'язує аудіо-, відеоконтроль місця з розслідуванням тяжких або особливо тяжких злочинів.

Контроль за вчиненням злочину у провадженнях за ст. 191 КК України може мати значення у випадках, коли існують достатні підстави вважати, що готується або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, і необхідно зафіксувати механізм його реалізації. КПК України передбачає такі форми контролю за вчиненням злочину, як контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину, а також прямо забороняє провокування особи на вчинення злочину.

У провадженнях за ст. 191 КК України контроль за вчиненням злочину може бути потенційно релевантним для фіксації передачі майна, документів, коштів, імітації виконання договору, погодження неправдивого акта або іншої дії, яка демонструє реальний механізм протиправного обернення майна. Проте застосування цієї НС(Р)Д у зазначеній категорії проваджень потребує особливої обережності через ризик провокації. Доказове значення результатів контролю можливе лише тоді, коли правоохоронні органи не створювали злочинний намір, а лише фіксували вже існуючу злочинну діяльність [127; 143; 247; 248].

Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, може мати значення у випадках, коли потрібно отримати зразки для експертної перевірки документів, підписів, почерку, технічних ознак, цифрових або інших об'єктів, але відкрите отримання таких зразків може призвести до знищення доказів, попередження учасників або неможливості подальшого дослідження. У провадженнях за ст. 191 КК України це може бути релевантним при перевірці підписів на актах, договорах, накладних, службових документах, а також цифрових слідів або технічних даних.

Окремо необхідно зазначити значення використання конфіденційного співробітництва. У провадженнях за ст. 191 КК України воно може бути важливим для отримання відомостей про приховані домовленості, роль окремих учасників, реальний зміст господарської операції, підготовку документів, рух коштів, передачу вигоди або кінцевого вигодонабувача. Водночас такі відомості самі по собі не можуть замінити доказування; вони мають бути перевірені належними процесуальними засобами і використані з дотриманням гарантій допустимості, безпеки та прав сторін [139; 141; 296].

З позиції предмета доказування результати НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України можна класифікувати за їх доказовим призначенням:

1) аудіо-, відеоконтроль особи;
2) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж;
3) зняття інформації з електронних інформаційних систем;
4) спостереження за особою, річчю або місцем;
5) моніторинг банківських рахунків;
6) аудіо-, відеоконтроль місця;
7) контроль за вчиненням злочину;
8) негласне отримання зразків;
9) конфіденційне співробітництво.

Наведена класифікація (Додаткок Ґ) показує, що НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України мають застосовуватися не за формальним критерієм «складності справи», а за чітким зв’язком із конкретними обставинами видового предмета доказування. Якщо НС(Р)Д не спрямована на встановлення конкретної обставини, її результати можуть бути визнані нерелевантними або такими, що отримані з непропорційним втручанням у права особи.

Важливим є і питання використання результатів НС(Р)Д у доказуванні. Результати НС(Р)Д можуть мати доказове значення лише за умови, що вони належно оформлені, розсекречені у передбаченому законом порядку, відкриті стороні захисту, перевірені судом і пов’язані з конкретними обставинами предмета доказування [132; 133; 139; 146; 234; 235]. У провадженнях за ст. 191 КК України

це особливо важливо, оскільки результати НС(Р)Д часто використовуються для доведення найбільш складних елементів: умислу, корисливої мети, змови, кінцевого вигодонабувача, прихованого руху коштів або службово-функціонального зв'язку.

Найтиповішими ризиками недопустимості результатів НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України є:

– відсутність належного обґрунтування неможливості отримати відомості іншим способом;

– проведення НС(Р)Д у провадженні щодо нетяжкого злочину, коли закон дозволяє відповідну НС(Р)Д лише щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину;

– невідповідність фактичної мети НС(Р)Д тій меті, яка зазначена у клопотанні або ухвалі;

– вихід за межі ухвали слідчого судді;

– порушення строків проведення НС(Р)Д;

– неналежне оформлення доручення оперативному підрозділу;

– відсутність або неповнота протоколу;

– нерозсекречення або неповне відкриття матеріалів стороні захисту;

– неможливість перевірити походження, цілісність або автентичність записів;

– провокація кримінального правопорушення;

– використання результатів НС(Р)Д для доведення обставин, які не входять до предмета доказування;

– порушення права на захист, таємниці спілкування або права власності.

Особливе значення має проблема провокації. У провадженнях за ст. 191 КК України ризик провокації може виникати під час контролю за вчиненням злочину, конфіденційного співробітництва, фіксації передачі коштів або документів, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину. Доказове значення таких дій можливе лише за умови, що правоохоронні органи не створили злочинний намір, не схилили особу до вчинення діяння, яке вона не мала наміру вчиняти, а лише зафіксували вже існуючу злочинну діяльність [127; 143; 247; 248].

У провадженнях за ст. 191 КК України провокація може проявлятися, наприклад, у штучному створенні ситуації, у якій службову особу спонукають до підписання документа, погодження операції, отримання коштів або участі у схемі, якої без впливу правоохоронних органів не існувало б. Такі дії неприпустимі, а отримані внаслідок провокації відомості не можуть бути належною основою для обвинувального висновку.

Водночас відмежування провокації від правомірної фіксації вже існуючої протиправної діяльності потребує оцінки таких обставин: чи існували до початку НС(Р)Д об'єктивні дані про підготовку або вчинення кримінального правопорушення; хто ініціював протиправну поведінку; чи посилювали представники правоохоронних органів злочинний намір; чи була поведінка особи активною до втручання; чи фіксувалися дії, що вже розпочалися; чи були межі НС(Р)Д пропорційними і необхідними.

У провадженнях за ст. 191 КК України результати НС(Р)Д мають оцінюватися у взаємозв'язку з іншими доказами. Вони не повинні бути єдиною основою обвинувачення, якщо їх зміст не підтверджується документами, банківськими операціями, експертизами, показаннями, електронними даними або іншими доказами. Наприклад, зафіксована розмова про «погодження акта» має значення лише у поєднанні з самим актом, даними про реальність або нереальність робіт, рухом коштів, повноваженнями особи і майновим результатом.

Це особливо важливо для доказування прямого умислу. Результати НС(Р)Д можуть підтверджувати обізнаність особи про фіктивність операції, її роль у погодженні документів, зв'язок із контрагентом або домовленість про розподіл коштів. Однак висновок про умисел має ґрунтуватися на сукупності доказів. Окремі фрази, вирвані з контексту, припущення, неясні висловлювання або побутове спілкування не можуть автоматично підтверджувати умисне протиправне обернення майна.

Так само результати НС(Р)Д можуть мати значення для доказування службово-функціонального зв'язку. Вони можуть показати, що службова особа фактично керувала підготовкою документів, давала вказівки підлеглим,

погоджувала платежі, контролювала контрагента або узгоджувала дії з іншими учасниками. Водночас такі дані мають бути співвіднесені з посадовими інструкціями, наказами, регламентами, службовими документами, платіжними документами, електронними логами та іншими доказами, які підтверджують реальний обсяг повноважень особи.

Для доказування кінцевого вигодонабувача НС(Р)Д можуть бути корисними тоді, коли формальні документи не розкривають фактичного контролю над активами. Наприклад, моніторинг банківських рахунків, спостереження, електронне листування, аудіо- чи відеоконтроль можуть показати, що формальний контрагент діяв в інтересах службової особи або пов'язаної з нею особи, а кошти після надходження були розподілені між учасниками схеми. Проте й у цьому випадку необхідний доказовий ланцюг: первинне вибуття майна – рух коштів – пов'язана особа – кінцевий актив або вигода.

Окрема проблема полягає у використанні результатів НС(Р)Д у провадженнях, де первинна кваліфікація була здійснена за тяжкою частиною ст. 191 КК України, але надалі кваліфікація змінена на ч. 1 або ч. 2. У таких випадках виникає питання про допустимість результатів НС(Р)Д, проведених у період, коли провадження формально стосувалося тяжкого злочину. Вирішення цього питання залежить від того, чи була первинна кваліфікація обґрунтованою на момент звернення за дозволом, чи не використовувалася вона штучно для отримання дозволу на НС(Р)Д, чи відповідали фактичні дані критеріям тяжкого злочину, чи не було зловживання процесуальною формою.

Для запобігання таким ризикам у провадженнях за ст. 191 КК України необхідно вимагати від сторони обвинувачення належного обґрунтування кваліфікації саме на момент ініціювання НС(Р)Д. Якщо підставою для тяжкої кваліфікації є великий розмір, воєнний стан, повторність, попередня змова групою осіб, організована група або особливо великий розмір, відповідні обставини мають бути попередньо підтверджені достатнім фактичним матеріалом, а не лише припущенням.

Законодавча проблема ч. 1 і ч. 2 ст. 191 КК України полягає в тому, що процесуальний закон обмежує застосування більшості НС(Р)Д критерієм тяжкості злочину, тоді як прихований характер привласнення, розтрати або заволодіння майном може бути властивий і нетяжким формам цього діяння. Особливо це стосується ч. 2 ст. 191 КК України, де йдеться про службову особу і зловживання службовим становищем, але санкція не дає можливості застосовувати більшість НС(Р)Д. Така ситуація створює розрив між доказовою потребою і процесуальною можливістю.

Водночас розширення можливості застосування НС(Р)Д до всіх проваджень за ст. 191 КК України без належних запобіжників було б ризикованим з погляду прав людини. НС(Р)Д істотно втручаються у приватність, таємницю спілкування, банківську таємницю, право власності та інші права. Тому будь-яке можливе вдосконалення законодавства має поєднувати ефективність доказування з принципом пропорційності, судовим контролем, конкретизацією предмета доказування та гарантіями недопущення зловживань.

З огляду на це доцільним видається не загальне розширення НС(Р)Д на всі нетяжкі злочини, а точкове законодавче вирішення проблеми щодо окремих кримінальних правопорушень, які мають підвищену латентність, службово-корупційний характер, складний фінансово-господарський механізм і потребують доказування прихованих зв’язків. Для ст. 191 КК України таким підходом може бути обґрунтування можливості проведення окремих НС(Р)Д у провадженнях за ч. 2 цієї статті за наявності додаткових процесуальних гарантій: судового контролю, конкретизації обставин, які неможливо встановити іншим способом, обмеження строку, заборони провокації, обов’язкового подальшого відкриття матеріалів стороні захисту та перевірки пропорційності втручання (Додаток Д).

У межах чинного законодавства сторона обвинувачення у провадженнях за ч. 1 і ч. 2 ст. 191 КК України має компенсувати обмеження НС(Р)Д якісним використанням гласних процесуальних засобів: тимчасового доступу до речей і документів, банківської інформації, обшуку, огляду, допитів, експертиз, аналізу електронних даних, відкритих реєстрів, фінансових документів, аудиту, ревізійних

матеріалів, спеціальних знань і міжнародної правової допомоги у разі потреби. Проте така компенсація не завжди є рівноцінною, особливо коли необхідно встановити приховані домовленості або оперативно зупинити рух активів.

Результати НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України мають оцінюватися з позиції процесуальної доброчесності. Це означає, що суд має перевіряти не лише формальну наявність ухвали або постанови, а й реальність підстав для втручання, відповідність НС(Р)Д конкретній обставині предмета доказування, пропорційність втручання, межі отриманої інформації, порядок зберігання, розсекречення, відкриття матеріалів стороні захисту, відсутність провокації та можливість перевірки результатів [135; 145–148].

Для сторони захисту результати НС(Р)Д відкривають кілька напрямів процесуального заперечення: відсутність підстав для проведення; неправильна кваліфікація злочину як тяжкого; відсутність неможливості отримати відомості іншим способом; вихід за межі ухвали; порушення строків; неповне відкриття матеріалів; провокація; нерелевантність результатів; монтаж, неповнота або відсутність автентичності записів; відсутність зв’язку між зафіксованою інформацією і обставинами предмета доказування; недоведеність службово-функціонального зв’язку або корисливої мети [128; 129; 152; 253].

Таким чином, НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України мають подвійне значення. З одного боку, вони можуть бути ефективним засобом встановлення прихованих обставин: змови, умислу, корисливої мети, реального вигодонабувача, прихованого руху коштів, документального маскування та службово-функціонального зв’язку. З іншого боку, вони створюють підвищені ризики втручання у права людини, недопустимості доказів, провокації та процесуального зловживання. Тому їх застосування має бути суворо підпорядковане видовому предмету доказування і принципу процесуальної доброчесності.

Отже, у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем НС(Р)Д мають застосовуватися не як універсальний інструмент «пошуку доказів», а як винятковий процесуальний засіб встановлення конкретних прихованих обставин, які

неможливо отримати іншим способом. Їх доказове значення залежить від наявності законних підстав, належного судового контролю, обґрунтованості кваліфікації, зв’язку з предметом доказування, відсутності провокації, належного оформлення, розсекречення, відкриття матеріалів стороні захисту та можливості перевірки результатів у суді.

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано, що слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України мають розглядатися не як самостійний перелік процесуальних інструментів, а як засоби встановлення конкретних обставин видового предмета доказування. Їх застосування має бути підпорядковане логіці: обставина предмета доказування – джерело доказової інформації – процесуальна дія – очікуваний доказовий результат – ризик недопустимості доказу. Такий підхід дає змогу уникнути формального накопичення документів і забезпечує цілеспрямоване доказування правового режиму майна, факту ввірення або перебування у віданні, службово-функціонального зв’язку, способу протиправного обернення майна, прямого умислу, корисливої мети, шкоди, причинного зв’язку та кінцевого вигодонабувача.

2. Встановлено, що у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем центральне місце серед гласних процесуальних засобів займають тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, огляд, допит, призначення експертиз і робота з електронними доказами. Їх доказове значення полягає у можливості встановити реальний рух майна або коштів, зміст господарської чи управлінської операції, службові повноваження особи, зв’язок із контрагентом, фактичне виконання робіт або надання послуг, розмір шкоди та процесуальну придатність доказів. Практично значущим є те, що кожна така дія має бути спрямована не на загальний «пошук доказів», а на перевірку чітко визначеної обставини предмета доказування.

3. Доведено, що тимчасовий доступ до речей і документів є одним із найбільш ефективних засобів доказування у провадженнях за ст. 191 КК України,

оскільки саме документи, банківські виписки, бухгалтерські регістри, тендерні матеріали, службове листування, електронні погодження та дані інформаційних систем найчастіше відображають зовнішню форму руху майна. Водночас наголошено, що тимчасовий доступ має бути процесуально конкретизованим: у клопотанні необхідно чітко зазначати, які саме документи потрібні, яку обставину предмета доказування вони підтверджують або спростовують, чому ці відомості неможливо отримати іншим способом і як вони пов’язані з подією, шкодою, службово-функціональним зв’язком або кінцевим вигодонабувачем.

4. Уточнено, що обшук та огляд у провадженнях за ст. 191 КК України мають особливе значення для виявлення ознак документально-господарського маскування. Обшук може бути спрямований на виявлення прихованої первинної документації, чорнових записів, електронних носіїв, печаток, службового листування, документів підконтрольних юридичних осіб, коштів або активів, пов’язаних із кримінальним правопорушенням. Огляд, своєю чергою, має значення для перевірки фактичного стану майна, реального виконання робіт, наявності товарів, обладнання, будівельних об’єктів, електронних даних або цифрових слідів. Практична рекомендація полягає в тому, що обшук і огляд мають проводитися з максимальною процесуальною та технічною фіксацією, особливо коли йдеться про електронні дані, сервери, бухгалтерські програми, тендерні платформи або цифрові носії.

5. Обґрунтовано, що допит у провадженнях за ст. 191 КК України має використовуватися не лише для отримання загальних пояснень, а для встановлення фактичної ролі кожного учасника у механізмі протиправного обернення майна. Особливого значення набувають допити матеріально відповідальних осіб, службових осіб, працівників бухгалтерії, представників контрагентів, членів тендерних комітетів, працівників, які фактично виконували роботи або здійснювали поставки, а також осіб, які можуть підтвердити зв’язок між службовою особою, контрагентом і кінцевим вигодонабувачем. Допит має бути спрямований на з’ясування того, хто ініціював операцію, хто готував документи, хто погоджував

оплату, хто перевіряв реальність виконання, хто мав доступ до майна та хто отримав фактичну вигоду.

6. Встановлено, що експертизи у провадженнях за ст. 191 КК України мають ключове значення для доказування розміру шкоди, реальності господарської операції, вартості майна, фактичного виконання робіт, справжності документів, електронних даних і цифрових слідів. Водночас експертиза не повинна підміняти собою правову оцінку діяння. Експерт може встановити фактичні, економічні, технічні або документальні дані, але не вирішує питання про винуватість, умисел, корисливу мету, службово-функціональний зв'язок чи кваліфікацію діяння. Практична рекомендація полягає в тому, що перед призначенням експертизи необхідно забезпечити повноту й допустимість матеріалів, правильно сформулювати питання, визначити дату оцінки майна, розмежувати балансову, договірну та ринкову вартість і пов'язати експертне дослідження з конкретною обставиною предмета доказування.

7. Доведено, що електронні докази у провадженнях за ст. 191 КК України мають дедалі більше значення, оскільки рух майна, погодження документів, доступ до бухгалтерських систем, тендерні процедури, банківські операції та службове листування часто здійснюються в електронній формі. До предмета доказування у таких випадках входить не лише зміст електронних даних, а й допоміжні факти щодо їх походження, автентичності, цілісності, належності конкретній особі, способу вилучення, копіювання, зберігання та подальшого експертного дослідження. Порушення цих вимог створює ризик втрати доказового значення навіть фактично важливої інформації.

8. Обґрунтовано, що НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України мають особливе значення для встановлення прихованих обставин, які складно або неможливо довести лише гласними процесуальними засобами. Йдеться насамперед про змову, прямий умисел, корисливу мету, прихований рух коштів, фактичний контроль над контрагентом, реального вигодонабувача, службово-функціональний зв'язок, документально-господарське маскування та підготовку багатоепізодної схеми. Водночас результати НС(Р)Д можуть мати доказове значення лише за умови

їх чіткого зв’язку з конкретною обставиною предмета доказування, належного процесуального оформлення, розсекречення, відкриття стороні захисту та можливості перевірки в суді.

9. Визначено, що застосування НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України має істотні нормативні обмеження. Частини 1 і 2 ст. 191 КК України належать до нетяжких злочинів, що істотно обмежує можливість проведення більшості НС(Р)Д, дозволених законом лише щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Водночас саме провадження за ч. 2 ст. 191 КК України, пов’язані зі зловживанням службовим становищем, часто потребують встановлення прихованих домовленостей, реального вигодонабувача, умислу та службово-функціонального зв’язку. Це створює розрив між доказовою потребою та процесуальним інструментарієм. У зв’язку з цим доцільним є подальше обговорення точкового вдосконалення кримінального процесуального законодавства щодо можливості проведення окремих НС(Р)Д у провадженнях за ч. 2 ст. 191 КК України за наявності посиленого судового контролю, конкретизації обставин, які неможливо встановити іншим способом, заборони провокації та гарантій відкриття матеріалів стороні захисту (Додаток Д).

10. Сформульовано практичну рекомендацію, відповідно до якої результати НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України не повинні використовуватися ізольовано або як єдина основа обвинувачення. Вони мають оцінюватися у сукупності з документами, банківськими даними, експертизами, показаннями, електронними доказами, службовими документами та іншими матеріалами провадження. Зокрема, розмова, зафіксована в результаті НС(Р)Д, має доказове значення лише тоді, коли її зміст співвідноситься з конкретними договорами, актами, платежами, рішеннями, повноваженнями особи, рухом майна і майновим результатом. Такий підхід запобігає довільному тлумаченню окремих фраз, припущень або неясних висловлювань як доказу умислу чи корисливої мети.

11. Обґрунтовано, що ризики недопустимості доказів у провадженнях за ст. 191 КК України найчастіше виникають через нечітке формулювання локального предмета доказування, надмірно широкий обсяг тимчасового доступу,

необґрунтовані обшуки, неналежне вилучення електронних даних, порушення порядку призначення експертиз, неповноту матеріалів для експертного дослідження, формальне обґрунтування НС(Р)Д, вихід за межі ухвали слідчого судді, нерозсекречення або неповне відкриття матеріалів НС(Р)Д, а також ризик провокації. Тому якість доказування у провадженнях за ст. 191 КК України залежить не лише від кількості отриманих доказів, а й від процесуальної доброчесності способу їх одержання, перевірки та використання.

12. Доведено, що судовий контроль у провадженнях за ст. 191 КК України має виконувати не формальну, а реальну гарантійну функцію. Під час надання дозволу на тимчасовий доступ, обшук, арешт майна, НС(Р)Д чи інші процесуальні заходи слідчий суддя має перевіряти не лише наявність кримінального провадження та загальне посилання на потреби розслідування, а й конкретний зв'язок запитуваного втручання з обставинами предмета доказування, пропорційність обмеження прав, неможливість досягти мети менш інтенсивним способом, межі вилучення чи фіксації інформації, а також потенційний вплив процесуальної дії на права сторони захисту і третіх осіб.

13. Підсумовано, що процесуальна доброчесність є необхідною умовою ефективного доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Вона передбачає, що сторона обвинувачення має не лише отримати фактично інформативні докази, а й забезпечити їх належність, допустимість, достовірність і достатність; не допускати штучної кваліфікації діяння для одержання дозволу на НС(Р)Д; не підміняти доказування припущеннями; не використовувати надмірне втручання у права особи; забезпечувати повне відкриття матеріалів стороні захисту; а також будувати доказування відповідно до конкретних обставин видового предмета доказування.

14. Запропоновано, що оптимальна модель використання СРД і НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України має будуватися за принципом доказової адресності. Для встановлення правового режиму майна й руху активів пріоритетними є тимчасовий доступ, банківські документи, огляд, експертизи та електронні дані; для встановлення службово-функціонального зв'язку – посадові

документи, допити, службове листування, електронні погодження, обшук і огляд цифрових систем; для встановлення умислу, змови та кінцевого вигодонабувача – сукупність документів, електронних доказів, банківських операцій, допитів, а у провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів – релевантні НС(Р)Д; для перевірки шкоди – експертизи, бухгалтерські документи, ринкові дані та банківські виписки. Саме така модель забезпечує практичний зв’язок між засобами доказування і структурними елементами предмета доказування за ст. 191 КК України.

15. Узагальнено, що розділ 3 підтверджує прикладне значення авторської концепції видового предмета доказування. СРД і НС(Р)Д у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем мають бути спрямовані не на формальне збирання доказів, а на встановлення або спростування конкретних обставин: події, правового режиму майна, зв’язку особи з майном, службово-функціонального зв’язку, способу протиправного обернення, прямого умислу, корисливої мети, шкоди, причинного зв’язку, кінцевого вигодонабувача та процесуальної придатності доказів. Такий підхід забезпечує ефективність кримінального провадження, реальний баланс сторін, допустимість доказів і можливість ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого процесуального рішення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробленні кримінальної процесуальної концепції предмета доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі основні висновки.

1. Встановлено, що у вітчизняній кримінальній процесуальній, кримінально-правовій і криміналістичній науці сформовано значний масив досліджень щодо доказування, предмета доказування, меж доказування, засобів доказування, допустимості доказів, а також кримінально-правової та криміналістичної характеристики привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Водночас ці дослідження не утворюють цілісної кримінальної процесуальної моделі предмета доказування саме у провадженнях за ст. 191 КК України. Наукова прогалина полягає у відсутності комплексного підходу, який би одночасно охоплював майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб'єктивно-цільовий, наслідковий і процесуально-інструментальний блоки доказування.

2. Обґрунтовано, що предмет доказування у кримінальному провадженні доцільно розуміти як систему юридично значущих фактичних обставин, які підлягають встановленню або спростуванню у передбаченому законом процесуальному порядку з метою прийняття законного, обґрунтованого, вмотивованого і справедливого процесуального рішення. Доведено, що предмет доказування не є тотожним складу кримінального правопорушення: склад становить його кримінально-правове ядро, однак не вичерпує всього змісту кримінального процесуального доказування. Предмет доказування також не збігається з об'єктом доказування, головним фактом, межами доказування і кінцевою метою доказування, оскільки виконує самостійну функцію – визначає

систему обставин, які мають бути встановлені або спростовані для правильного вирішення кримінального провадження.

3. Удосконалено класифікацію предмета доказування у кримінальному провадженні шляхом обґрунтування його поділу на загальний, родовий, видовий та індивідуальний предмет доказування. Загальний предмет доказування визначає універсальні процесуальні орієнтири для всіх кримінальних проваджень; родовий, або категоріальний, предмет доказування охоплює обставини, характерні для певної групи кримінальних правопорушень; видовий предмет доказування конкретизує доказування щодо окремого виду кримінального правопорушення; індивідуальний предмет доказування формується з урахуванням фактичних обставин конкретного кримінального провадження. Доведено, що для ст. 191 КК України саме видовий предмет доказування є ключовим рівнем конкретизації.

4. Сформульовано авторське розуміння видового предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України як системи взаємопов’язаних обставин, притаманних саме провадженням про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Його зміст утворюють майновий, службово-функціональний, поведінковий, суб’єктивно-цільовий, наслідковий і процесуально-інструментальний блоки. Порівняльно-правовий аналіз підтвердив, що доказування майнових службових посягань у різних правових системах концентрується навколо подібних елементів: статусу майна, статусу особи щодо майна, способу неправомірного обернення, умислу, майнового результату та зв’язку між діями особи і шкодою.

5. Розроблено диференційовану модель предмета доказування залежно від форми діяння, передбаченого ст. 191 КК України. Для привласнення доказовий акцент має бути зосереджений на правомірному початковому доступі особи до майна, факті його ввірення або перебування у віданні та подальшому протиправному утриманні майна як свого. Для розтрати ключовими є неправомірне вибуття майна на користь інших осіб, відсутність законної господарської підстави такого вибуття та настання майнового результату. Для заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем визначальним є службово-функціональний

зв’язок між повноваженнями службової особи, прийнятими нею рішеннями, рухом активів і кінцевим майновим результатом.

6. Обґрунтовано положення про презумпційний фільтр доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Його зміст полягає в тому, що сторона обвинувачення має не лише довести факт руху майна, укладення правочину, підписання акта, здійснення платежу, прийняття управлінського рішення або настання шкоди, а й спростувати презумпцію невинуватості, правомірності правочину, добросовісності службової особи та правомірності управлінського рішення. У зв’язку з цим обґрунтовано значення документально-господарського маскування як типової доказової проблеми у провадженнях за ст. 191 КК України, коли зовні правомірна цивільно-правова, господарська, бюджетна чи управлінська форма може використовуватися для приховування протиправного обернення майна.

7. Встановлено, що обставини, які становлять кінцеву мету доказування у провадженнях за ст. 191 КК України, мають розкриватися через подію кримінального правопорушення, винуватість, форму вини, мотив і мету, вид і розмір шкоди, обставини, що характеризують особу обвинуваченого, підстави звільнення від кримінальної відповідальності або покарання, а також підстави спеціальної конфіскації. Подія кримінального правопорушення має встановлюватися через реконструкцію руху майна, а винуватість – через доведення прямого умислу, корисливого мотиву, корисливої мети та, для ч. 2–5 ст. 191 КК України, усвідомленого використання службового становища як способу заволодіння майном.

8. Визначено, що вид і розмір шкоди у провадженнях за ст. 191 КК України виконують конститутивну, кваліфікуючу, доказову, компенсаційну та гарантійну функції. Розмір шкоди має встановлюватися з урахуванням вартості майна на момент вчинення діяння, ринкової вартості, первинної документації, банківських виписок, експертиз, реального економічного змісту операції та причинного зв’язку між діями особи і майновим результатом. Недоведеність шкоди або її неправильний

розрахунок унеможливлює належну кваліфікацію діяння за відповідною частиною ст. 191 КК України.

9. Уточнено, що обставини, які характеризують особу обвинуваченого у провадженнях за ст. 191 КК України, мають охоплювати не лише загальні персональні дані, а й спеціальні кримінально-правові та функціонально-доказові обставини. Для ч. 1 ст. 191 КК України ключовим є доказування факту ввірення майна або перебування його у віданні особи. Для ч. 2–5 ст. 191 КК України – доказування статусу службової особи, обсягу її повноважень щодо майна, посадових функцій, доступу до активів, можливості впливати на рух майна та використання цих можливостей як способу протиправного обернення майна.

10. Встановлено, що інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи у провадженнях за ст. 191 КК України, доцільно поділяти на проміжні доказові факти та допоміжні факти. До проміжних доказових фактів належать обставини, які опосередковано підтверджують або спростовують основні елементи предмета доказування: зв’язок службової особи з контрагентом, використання підконтрольної юридичної особи, підписання актів без фактичного виконання робіт, штучне завищення вартості, рух коштів через пов’язаних осіб, приховування кінцевого вигодонабувача. До допоміжних фактів належать обставини, що забезпечують перевірку доказів: походження документа, автентичність підпису, цілісність електронних даних, законність тимчасового доступу, обшуку чи огляду, повнота матеріалів для експертизи, належність банківського рахунку та ланцюг зберігання речових і цифрових доказів.

11. Уточнено зміст локального предмета доказування у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. Запропоновано розуміти його як обсяг обставин, переважно визначений гіпотезою та диспозицією відповідної кримінальної процесуальної норми, який підлягає встановленню для прийняття окремого процесуального рішення і є функціональним відгалуженням загального, видового та індивідуального предмета доказування. Локальний предмет доказування має особливе значення під час вирішення питань про тимчасовий доступ до речей і документів, арешт майна, відсторонення особи від посади,

застосування запобіжних заходів, проведення обшуку, призначення експертизи та надання дозволу на проведення окремих НС(Р)Д.

12. Обґрунтовано, що слідчі (розшукові) дії у провадженнях за ст. 191 КК України мають застосовуватися за принципом доказової адресності. Тимчасовий доступ до речей і документів є ключовим засобом отримання договорів, актів, платіжних документів, бухгалтерських регістрів, банківських виписок, тендерної документації та електронних даних. Обшук і огляд мають значення для виявлення ознак документально-господарського маскування, прихованих документів, цифрових носіїв, фактичного стану майна та реального виконання робіт. Допит дає змогу встановити фактичну роль учасників, порядок ухвалення рішень, службові вказівки, обізнаність і зв'язки між особами. Експертизи забезпечують встановлення розміру шкоди, вартості майна, реальності робіт, справжності документів та електронних даних.

13. Доведено, що НС(Р)Д у провадженнях за ст. 191 КК України мають особливе значення для встановлення прихованих обставин: змови, прямого умислу, корисливої мети, прихованого руху коштів, фактичного контролю над контрагентом, реального вигодонабувача, службово-функціонального зв'язку та документально-господарського маскування. Водночас застосування НС(Р)Д має істотні нормативні обмеження, оскільки ч. 1 і ч. 2 ст. 191 КК України належать до нетяжких злочинів, що унеможливлює проведення більшості НС(Р)Д, дозволених лише щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Це створює розрив між доказовою потребою та процесуальним інструментарієм, особливо у провадженнях за ч. 2 ст. 191 КК України.

14. Обґрунтовано, що процесуальна доброчесність, допустимість доказів і судовий контроль є необхідними умовами ефективного доказування у провадженнях за ст. 191 КК України. Судовий контроль має виконувати реальну гарантійну функцію під час надання дозволів на тимчасовий доступ, обшук, арешт майна, НС(Р)Д та інші процесуальні заходи. Результати СРД і НС(Р)Д мають доказове значення лише за умови їх зв'язку з конкретною обставиною предмета

доказування, належного процесуального оформлення, відкриття стороні захисту, відсутності провокації та можливості перевірки в суді.

15. Запропоновано напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства у контексті предмета доказування за ст. 191 КК України. Доцільним є уточнення положень ст. 91 КПК України щодо необхідності встановлення як наявності, так і відсутності обставин, що мають значення для кримінального провадження, а також обговорення точкового вдосконалення ст. 246 КПК України щодо можливості проведення окремих НС(Р)Д у провадженнях за ч. 2 ст. 191 КК України за наявності посиленого судового контролю, конкретизації обставин, які неможливо встановити іншим способом, заборони провокації та гарантій відкриття матеріалів стороні захисту (Додаток Д).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання сучасного кримінального провадження : навч.-метод. посібник / [Л. І. Аркуша, Ю. П. Аленін, О. О. Торбас, В. К. Волошина, Л. М. Гуртієва, А. В. Мурзановська, В. А. Завтур, М. М. Стоянов] ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. 171 с. URL : https://hdl.handle.net/11300/16152. DOI : https://doi.org/10.32837/11300.16152.

2. Алексійчук О. М. Предмет доказування у кримінальних справах про вбивства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. 18 с.

3. Аленін Ю. П., Лукашкіна Т. В. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі. *Наук. вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 4 (45). С. 234–241.

4. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2025 році (як судом першої інстанції). Вищий антикорупційний суд. 2026. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/statistics/analyses/justice_2025.pdf.

5. Андрушко П. П. Встановлення відсутності події кримінального правопорушення як підстава закриття кримінального провадження: окремі кримінально-правові та кримінально-процесуальний аспекти застосування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 114–122.

6. Андрушко П. П. Встановлення відсутності події кримінального правопорушення як підстава закриття кримінального провадження: окремі кримінально-правові та кримінально-процесуальний аспекти застосування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 105–112.

7. Бабанін С. В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Кримінальне право». Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, кафедра кримінального права та кримінології, 2019. 74 с. URL : https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/... /lectures/2020/kpk/13.pdf.

8. Бабанли Р. Ш., Сіроткіна М. В. Доведеність вини поза розумним сумнівом у кримінальному процесі України: особливості розуміння та правозастосування. *Адвокат*. 2013. № 10. С. 19–21.

9. Бабенко А. М., Палій М. В. Розмежування посягань на власність від суміжних військових кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Правові новели*. 2022. № 18/2022. С. 190–198. DOI : https://doi.org/10.32847/ln.2022.18.28.

10. Баганець О. В. Доказування стороною обвинувачення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у кримінальному провадженні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2017. 283 с.

11. Баганець О. Вплив деяких правових презумпцій на предмет доказування у кримінальному провадженні. *Юридична Україна*. 2014. № 1. С. 80–85.

12. Бажанов М. И. Избранные труды. Харьков : Право, 2012. 1239 с.

13. Барабаш Т. М. Предмет доказування у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 23 с.

14. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013, № 1(1). С. 185-207.

15. Бережний О. І. Преюдиціальність судових рішень у кримінальних справах. Харків, Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2004. С. 53–54.

16. Берназюк Я. О. Просто про складне: особливості розгляду Верховним Судом справ у порядку спрощеного провадження. *Судово-юридична газета*. 2018. URL : https://sud.ua/ru/news/blog/131143-prosto-pro-skladne-osoblivosti-rozglyadu-verkhovnim-sudom-sprav-u-poryadku-sproschenogo-provadzhennya.

17. Бондаренко О. О. Предмет доказування у кримінальному процесі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 196–201.

18. Вапнярчук В. В. Загальна характеристика правових презумпцій та їх значення для кримінального процесуального доказування. *Юрист України*. 2013. Вип. 3 (24). С. 62–68.

19. Вапнярчук В. В. Мета кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 4. С. 78–82.

20. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13425.

21. Вапнярчук В. Загальна характеристика предмета кримінально-процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 238–248.

22. Вахрушев О. В. Методика розслідування службової недбалості: дис. … д-ра філософії: 081 Право. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2021. 246 с. URL : https://old.karazin.ua/docs/work/dysertatsii/vahrushev-dysertatsia.pdf.

23. Ващук Б. Л. Предмет доказування в цивільному позові у кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Акад. адвокатури України. Київ, 2007. 209 с.

24. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с. URL : https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000728%5F9

25. Вирок Вищого антикорупційного суду від 03 жовтня 2025 року у справі № 991/5305/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/130735447.

26. Вирок Вищого антикорупційного суду від 04 березня 2024 року у справі № 991/846/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/117443133.

27. Вирок Вищого антикорупційного суду від 09 січня 2025 року у справі № 991/7319/21 (провадження № 1-кп/991/57/21). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/124323152.

28. Вирок Вищого антикорупційного суду від 10 березня 2025 року у справі № 405/9164/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/125728756.

29. Вирок Вищого антикорупційного суду від 16 березня 2023 року у справі № 161/19903/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/109585814.

30. Вирок Вищого антикорупційного суду від 23 вересня 2020 року у справі № 991/7534/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/91734953.

31. Вирок Вищого антикорупційного суду від 24 квітня 2023 року у справі № 755/19780/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/110398856.

32. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 22 квітня 2024 року у справі № 461/2964/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/118549073.

33. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 27 лютого 2020 року у справі № 461/2103/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : http://reyestr.court.gov.ua/Review/88062893.

34. Вирок Гусятинського районного суду Тернопільської області від 24 грудня 2020 року у справі № 596/1688/18 (провадження № 1-кп/596/7/2020). URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/93824340.

35. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 01 листопада 2024 року у справі № 643/16207/19 (провадження № 1-кп/554/521/2024). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/122731144.

36. Вирок Перечинського районного суду Закарпатської області від 5 серпня 2019 року. Справа № 304/523/18 (провадження № 1-кп/304/20/2019). Єдиний

державний реєстр судових рішень. URL : http://reyestr.court.gov.ua/Review/83574823.

37. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 30 квітня 2024 року у справі № 766/5921/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/118880738.

38. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 31 травня 2017 року у справі № 686/10280/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/67709206.

39. Віденко Є. В. Цивільний позов у кримінальному провадженні України як «інструмент» захисту прав потерпілого. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 368–370. URL: http://www.pap.in.ua/5_2014/110.pdf.

40. Вознюк А. Час вчинення злочину: актуальні проблеми кримінально-правового розуміння. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. С. 258–262.

41. Галаган В. І., Саліхова І. Ю. Встановлення події кримінального правопорушення як обставини, яка підлягає показуванню у кримінальному провадженні: монографія. Київ, 2017. 198 с.

42. Галаган В. І., Саліхова І. Ю. Місце вчинення кримінального правопорушення як складова події, що підлягає доказуванню в кримінальному провадженні. *Європейський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 59–63.

43. Гаргат-Українчук О. М. Поняття, ознаки та значення правових презумпцій у кримінальному процесі України. *Держава і право*. 2009. № 45. С. 446–451.

44. Гончаренко В. Г. Доказування в кримінальному провадженні: науково-практичний посібник. Київ: Прецедент, 2014. 45 с.

45. Гошовський М. І. Характер і розмір шкоди, завданої злочином, як елемент предмета доказування в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. Львів, 1997. 24 с.

46. Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі: наук. практич. Посібник. Київ : КНТ, Видавець Фурса С. Я., 2007. 272 с.

47. Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве: монография. Харьков : Вища шк., 1975. 102 с.

48. Грошевой Ю. М. Теоретические проблемы формирования убеждений судьи в советском уголовном судопроизводстве : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08. Харьков, 1975. 265 с.

49. Ґудзь Д. С. Співвідношення правової презумпції зі спорідненими правовими категоріями. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. С. 109–110.

50. Гуцуляк Ю. В. Організація проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, у тому числі на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншого органу: кейс заняття. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 38 с. URL : https://www.lvduvs.edu.ua/en/karta-dokumentiv/category/252-slidstvo-12-dniv.html?download=1564:25-nehlasni-slidchi-rozshukovi-dii.

51. Денькович О. І., Крикливець Д. Є. Спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру: до питання про конституційність статей 961, 962 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2020. Вип. 62. С. 263–270. URL : https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/03/48.pdf.

52. Дерев'янко М. І., Ільченко С. Ю. Встановлення події кримінального правопорушення: проблемні питання доказування у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Вип. 88, ч. 3. С. 242–247. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.88.3.36.

53. Дерновий В. В. Розслідування заволодіння чужим майном, вчиненого шляхом зловживання службовим становищем із залученням іноземців : дис. ... д-ра. філ.: 081 – Право.Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 277 с.

54. Дєєв М. В. Достатність доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. 16.

55. Дженчако В. С. Кримінологічна характеристика та запобігання привласненню, розтраті або заволодінню чужим майном шляхом зловживання

службовою особою своїм службовим становищем : дис. … канд. юрид. наук : спец.: 12.00.08. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права». Київ, 2021. 245 с.

56. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.

57. Досудове розслідування: навч. посібник / [Благута Р. І., Ангеленюк А-М. Ю., Гуцуляк Ю. В. та ін.]. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 600 с.

58. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 388 с. URL : https://pidru4niki.com/79874/psihologiya/zagalna_psihologiya.

59. Дякін Я. О. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням землею. дис... канд. наук: 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ. 2019. 235 с.

60. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року. *Офіс Генерального прокурора*. 2025. URL : https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2.

61. Єна І. В., Алімов К. О. Відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням як умова реалізації кримінального процесуального компромісу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Серія Право. Вип. 76, ч. 2. С. 156–160. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.26. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/28.pdf.

62. Забуга Ю. Ю. Аналіз законодавчих новел щодо інших заходів кримінально-правового характеру, які застосовуються до юридичних осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 86, ч. 4. С. 225–231. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320956/311519.

63. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/995_015.

64. Заєць В. І. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні про домашнє насильство : магістерська робота. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2022. 96 с.

65. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб окремо від кримінального переслідування фізичних осіб» від 4 груд. 2024 р. № 4111-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4111-20#Text.

66. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису : методичні рекомендації / [В. В. Бурлака, А. Є. Віткалова, І. І. Татарин, А. Я. Хитра, А. В. Шевчишен]; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 84 с. URL : https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/8489/1/Зняття показань технічних приладів.pdf.

67. Інститут правочину: практика Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 26 березня 2021 року. Верховний суд. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Pres_Krat.pdf.

68. Іщенко В. М. Теоретична модель доказування в сучасній науці кримінального процесу України. *Форум права*. 2011. №3. С. 309–321. URL : http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-3.

69. Камлик М. І., Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Рейдерство в Україні: сутність та засоби протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ, 2007. № 17. С. 69–88.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_17_6

70. Кальман О. Г., Погорецький М. А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юрид. ін-ту Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 3. С. 150–160.

71. Капліна О. В. Проблеми нормативного регулювання та практики проведення обшуку під час кримінального провадження. URL : http://lj.oa. edu.ua/articles/2015/n2/15kovckp.pd.

72. Капліна О.В. Зняття показань технічних приладів та технічних засобів: правова сутність та процесуальний порядок. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття»*: у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 357-360.

73. Кастарнов Д. Б. Обставини, що характеризують особу обвинуваченого : стан наукового дослідження проблеми. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 58–65.

74. Кастранов Д. Б. Доказування обставин, які характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09.Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 211 с.

75. Кікінчук В. В. Система засобів доказування у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 86 (5). С. 66–71. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/11-4.pdf.

76. Климчук М. П. Предмет доказування як категорія кримінально-процесуального права. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2004. № 5. С. 204–209.

77. Коваленко А. В. Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Том 30. № 4. С. 293–303.

78. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого як елемент предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Вип. № 2. ч. 3. С. 108–114. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.15.

79. Коломієць К. В. Деякі слідчі (розшукові) дії як засіб встановлення та доказування обставин предмета доказування у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 3–4. С. 347–361. DOI : https://doi.org/10.59835/2413-5372.2025.3-4/347-361.

80. Коломієць К. В. Вплив правових презумпції на обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1–2. С. 201–210. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/201-210.

81. Коломієць К. В. Доктрина стандарту доказування у судочинстві: порівняльний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1–2. С. 183–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/183-200.

82. Коломієць К. В. Доктринальні підходи до визначення поняття «предмет доказування» у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 192–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/192-200.

83. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування – фундаментальна гарантія прав людини в кримінальному процесі України: доктринальний та практичний аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3–4. С. 249–264. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/249-264.

84. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 230–232.

85. Коломієць К. В. Щодо розуміння співвідношення понять предмет доказування та межі доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. Вип. 1–2. С. 246–252. DOI : 10.17721/2413-5372.2022.1-2/246-252.

86. Компанець Є. М. Поняття доказування в кримінальному провадженні: ретроспективно-прогресивний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2021. № 52. С. 110–114.

DOI : https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.52.25.

URL : https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc52/27.pdf.

87. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

88. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

89. Котубей І. І. Фактичні обставини кримінального провадження та їх встановлення судом першої інстанції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 7. С. 208–211.

90. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

91. Кримінальний кодекс; Лекція з кримінального права. Загальна частина. Тема 5. Склад злочину. Київ: Національна академія внутрішніх справ, кафедра кримінального права, 2015. 27 с. URL : https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kp/lectures/kp-zagalna/tema7.doc.

92. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 Т. – Т. 1 / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. М. Бурдоль та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. 768 с.

93. Кулик С. С. Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 154 с.

94. Кулькіна Я. С. Проблеми визначення форми вини у злочинному порушенні правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України). *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Харків. 2017. С. 104–107. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2017_2/pdf/26.pdf.

95. Кушнір С. С. Доказування в кримінальних провадженнях про злочини пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації : дис. ... д-ра. філ.: 081 – Право.Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2025. 295 с.

96. Кушнір С. С. Особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 1. С. 142–153. URL : https://nvppp.in.ua/vip/2024/1/25.pdf. DOI : 10.32844/2618-1258.2024.1.23.

97. Левендаренко О. О. Особливості процесу доказування у справах про злочини неповнолітніх: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2003. 229 с.

98. Лекція 2. Склад кримінального правопорушення : навч. матеріали з дисципліни «Кримінальне право». Запоріжжя: Запорізький національний університет.

URL : https://epkmoodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/107928/mod_resource/ .

99. Лисаченко Є. І. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб кримінального процесуального доказування: дис. … д-ра філософії: 081 Право. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2021. 210 с.

100. Литвиненко Т. А. Кримінальне право України в поняттях і термінах. Харків: Форт, 2013. 108 с.

101. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право. Курс лекцій : навчальний посібник. 2-ге вид. змін. і доп. Київ: Істина, 2008. 185 с.

102. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навчальний посібник. Київ. Ваіте, 2014. 280 с.

103. Лук'янчиков Є. Д. та Лук'янчиков Б. Є. Негласні слідчі (розшукові) дії та їх класифікація. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2013. Вип. 4 (20). С. 149–153.

104. Любавіна В. П. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 270–273. DOI : 10.36695/2219-5521.2.2021.55.

105. Люзебник Д. О. Встановлення розміру досудового відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 82, ч. 3. С. 99–103. URL : https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/305718/297275.

106. Михеєнко М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве : могонрафія. Киев: Изд-во при Киевском университете издательского объеденения «Вища школа», 1984. 134 с.

107. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с. URL : http://radnuk.info/pidrychnuku/protses/512-moldovan/11446-23---231----.html.

108. Наголова І. Ю. Час як елемент події кримінального правопорушення. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2016 № 1 (56). С. 120-125.

109. Недоліки судової практики в частині звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення корупційних злочинів. Судова влада України. 2020. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1049114/.

110. Нехаєнко І. О. Основи методики розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис... канд. юрид. наук: : спец.. 12.00.09. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права». Київ, 2025. 220 с.

111. Німецько-український словник юридичних термінів. Одеса: НУ ОЮА, 2017. 576 с. URL : https://www.scribd.com/document/:Beweisthema,pageNum:95,index.

112. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Т. 2. Київ : Аконіт, 2008. 928 с.

113. Нор В. Т. Істина у кримінальному судочинстві: ідея, догма права, реалізація. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2010. № 2. С. 15–24. URL : https://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n2/10nvtdpr.pdf.

114. Огляд судової практики Верховного Суду у кримінальних провадженнях щодо корупційних та пов’язаних з корупцією кримінальних

правопорушень. Верховний Суд. Київ, 2024. 87 с. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_VS_korypc_pravopor.pdf.

115. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за 2024 рік / Упоряд. : Управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи. Київ, 2025. 110 с. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_2024.pdf.

116. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за лютий 2024 року. *LIGA 360*. URL : https://ips.ligazakon.net/document/VSS01270.

117. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо застосування спеціальної конфіскації майна як заходу кримінально-правового характеру. Рішення, внесені до ЄДРСР, із січня 2018 року по листопад 2021 року / упоряд.: заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (III) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 22 с. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KKS_2022_01_11.pdf.

118. Одінцов О. І. Роль предмета доказування в кримінальному провадженні. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2017* : зб. наук. пр. / відп. ред. д-р юрид. наук, проф. О. В. Козаченко. Миколаїв : Іліон, 2017. С. 172–175.

119. Окрема думка судді Конституційного Суду України Кампа В. М. на Рішення Конституційного Суду України від 08.07.2008 р. № 14-рп/2008. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-08#Text.

120. Омельчук Л В, Федоренко Є В, Визначення предмета та меж доказування під час судового розгляду у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 436–438. URL : http://www.lsej.org.ua/8_2020/110.pdf. DOI : 10.32782/2524-0374/2020-8/108.

121. Орловська Н. А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав) : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Одеса, 2001. 15 с.

122. Петренко С. В. Кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури кримінальним правопорушенням, пов'язаним з використанням бюджетних коштів : дис. ... д-ра. філ.: 081 – Право. Пенітенціарна академія України. Чернігів, 2025. 285 с.

123. Петров В. І. До питання про кваліфікацію привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 860–863. URL : https://www.lsej.org.ua/6_2023/209.pdf. DOI : 10.32782/2524-0374/2023-6/209.

124. Петров В. І. Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем : дис. … канд. юрид. наук : спец.: 12.00.08. Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Київ, 2024. 247 с.

125. Пінчук М. Г. Предмет доказування і судовий розгляд справ про викрадення та інше незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами : монографія. Х. : Право, 2009. 176 с.

126. План дій з лібералізації ЄС–Україна візового режиму від 22 листопада 2010 року № 984_001. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001#n2.

127. Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 33–42.

128. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві*: доповіді учасників міжн. наук.-практ. конф., 18–19 жовт. 2002 р. Київ : ІА при КУ ім. Т. Шевченка, 2002. С. 27–30.

129. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування на досудовому провадженні за чинним КПК України: проблемні питання. *Актуальні питання*

державотворення в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23 травня 2014 р.). Київ : Прінт-Сервіс, 2014. С. 480-482.

130. Погорецький М. А. Новий КПК України: політичні, теоретичні та юридичні питання. Право України. 2009. № 2. С. 29–35. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/content-pravoukr-2009-2-pravoukr_2009_2.pdf

131. Погорецький М. А. Теорія доказів – методологічна основа оперативно-розшукового документування організованої злочинної діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук.-практ. журнал. 2010. № 22. С. 175–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_23.

132. Погорецький М. А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні. *Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*: матеріали всеукраїнської науково-практичної (м. Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 року). Київ : Хлі-Тек Прес, 2013. С. 186-193.

133. Погорецький М. А., Старенький О. С. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. *Право України*. 2018. № 8. С. 85-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2018_8_9

134. Погорецький М. А., Гринюк В.О. Визначення прокурором підслідності кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 60-68

URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2016_Pogoretskyi_Grunyk.pdf

135. Погорецький М. А. Судовий контроль у забезпеченні справедливого та допустимого доказування в кримінальному процесі України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. Т. 3. № 4. С. 269–279

136. Погорецький М. А. Сучасні концепції кримінального процесуального доказування. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. С. 309–312.

137. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. Вип. № 3. С. 63–79.

138. Погорецький М. А. Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Одеса, 27 листоп. 2013 р.,) / відпов. за випуск Ю. П. Аленін. Одеса : Юридична література, 2013. С. 17−21.

139. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–276.

140. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування та її реалізація в чинному КПК України. *Актуальні питання доказування у кримінальному процесі*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (Київ, 27 лютого 2015 року). Київ: Видавець, 2015. С. 22–27.

141. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.

142. Погорецький М. А., Старенький О. С. Засоби кримінального процесуального доказування. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол.: В. Т. Нор (голова) та ін. ; Нац. акад. прав, наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН Укра-їни ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2020. 960 с.

143. Погорецький М. М. Провокація злочину під час негласних слідчих (розшукових) дій: межі допустимості та гарантії прав людини. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика* : матеріали наук.-практ. конф. С. 44–48. URL : https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2546f5cf-e4c8-4f06-a2b5-c1cf0fdc0b43/content.

144. Погорецький М. Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики. *Право України*. 2013. № 11. С. 42–54.

145. Погорецький М. А. Допустимість доказів у практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду: перехід від формальної законності до процесуальної доброчесності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2026. Т. 33. № 1. С. 267–302. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2026-33-1-267

URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/33_1_2026-267-302.pdf

146. Погорецький М. А. Допустимість та доказове значення результатів негласних слідчих (розшукових) дій і матеріалів оперативно-розшукової діяльності у дисциплінарних провадженнях щодо суддів, прокурорів та адвокатів: доктрина процесуальної доброчесності та порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. № 12. С. 466–474.

DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-12/105. URL: https://lsej.org.ua/12_2025/107.pdf

147. Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження. *Вісник кримінального судочинства.* 2025. № 1–2. С. 60–82.

DOI: https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59 URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/issue/view/37/1-2-2025-pdf

148. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299.

DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275

URL: https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprnu-3-2025-r/verkhovenstvo-prava-u-kriminalnomu-protsesualnomu-dokazuvanni-metodologiya-ta-praktika-zastosuvannya

149. Погорецький М. А. Новели Кримінального процесуального кодексу України в період воєнного стану: проблемні питання. *Право і суспільство*. 2025. №3. Т.2. С.248-262. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.35

URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/3_2025/part_2/37.pdf

150. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223-234. URL: https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/686/608

151. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2014. 308 с. URL: https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8488

152. Погорецький М., Щирук М. Участь захисника у доказуванні у справах про привласнення або розтрату майна службовою особою: проблемні питання теорії та практики. *Knowledge, Education, Law, Management* 2025 № 3. с. 139-150. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2025.3.20. URL: https://kelmczasopisma.com/ua/jornal/98

153. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 року № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

154. Попелюшко В. О. Достовірне (істинне) встановлення обставин предмета доказування – запорука їх правильної кваліфікації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 180–182.

155. Попелюшко В. О. Предмет доказування в кримінальному процесі (кримінально-процесуальні та кримінально-правові аспекти). Острог, 2001. С. 28–49.

156. Попелюшко В. О. Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі: монографія. Київ.: Прецедент, 2005. 232 с.

157. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578.

158. Постанова Верховного Суду від 01 жовтня 2019 року у справі № 760/5853/18 (провадження № 51-716км19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/84788825.

159. Постанова Верховного Суду від 01 травня 2025 року у справі № 707/1048/19. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/127358327.

160. Постанова Верховного Суду від 02 вересня 2025 року у справі № 345/533/23. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/130097499.

161. Постанова Верховного Суду від 04 квітня 2023 року у справі № 317/1119/22 (провадження № 51-3584км22). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055060.

162. Постанова Верховного Суду від 04 листопада 2020 року у справі № 236/3696/18 (провадження № 51-2438км20). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92692226.

163. Постанова Верховного Суду від 05 листопада 2021 року у справі № 757/55923/16-к. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/100993066.

164. Постанова Верховного Суду від 05 серпня 2020 року у справі № 433/383/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/90906061.

165. Постанова Верховного Суду від 05 серпня 2020 року у справі № 700/361/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/90906016.

166. Постанова Верховного Суду від 05 серпня 2020 року у справі № 734/631/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : http://reyestr.court.gov.ua/Review/90872676.

167. Постанова Верховного Суду від 05 червня 2025 року у справі № 710/776/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/128844926.

168. Постанова Верховного Суду від 09 квітня 2019 рокуу справі № 138/2740/16-к (провадження № 51-3984км18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/81722375.

169. Постанова Верховного Суду від 14 березня 2023 року у справі № 135/638/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/109592913.

170. Постанова Верховного Суду від 16 травня 2019 року, справа № 761/20985/18. URL : http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=81953091&red=10000338099700c4dc51cd00dbfc14eab78e12&d=5.

171. Постанова Верховного Суду від 17 листопада 2021 року у справі № 375/1311/20 (провадження № 51-3644км21). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/101283009.

172. Постанова Верховного Суду від 22 січня 2020 року № 581/441/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/87211822.

173. Постанова Верховного Суду від 23 вересня 2020 року у справі № 712/7368/13-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/91818919.

174. Постанова Верховного Суду від 27 лютого 2019 року у справі № 753/19835/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/80183442.

175. Постанова Верховного Суду від 28 вересня 2022 року у справі № 522/20468/17 (провадження № 51-575км22). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/106558700.

176. Постанова Верховного Суду від 28 травня 2020 року у справі № 333/2953/18 (провадження № 51-200км20). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/89578499.

177. Постанова Верховного Суду від 5 лютого 2020 року, справа № 333/3085/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/87640523.

178. Постанова Верховного Суду у справі № 991/493/22 від 22 травня 2025 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/127702617.

179. Постанова Верховного Суду України від 23 січня 2014 року № 5-48кс13. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. URL : http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/B726A428CE7E150AC2257C7800324DD1.

180. Постанова Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі № 607/11746/17. Єдиний

державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532879.

181. Постанова Касаційного кримінальний суду у складі Верховного Суду від 19 вересня 2024 року у справі № 761/27823/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/122000050.

182. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 16 квітня 2024 року у справі № 404/6810/20 (провадження № 51-4201км23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/118558646.

183. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 14 вересня 2022 року у справі № 576/1469/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/106330085.

184. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 6 жовтня 2021 року у справі № 686/27249/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/100240495.

185. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 11 травня 2023 року у справі 757/60763/16к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/110951951.

186. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 16 травня 2019 року у справі № 761/20985/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/81953091.

187. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 16 лютого 2022 року у справі № 758/5719/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/103487334.

188. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 грудня 2020 року у справі № 464/710/18 (провадження № 51-3805км20). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564752.

189. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 24 жовтня 2024 року у справі № 132/3441/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/122638234.

190. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 28 лютого 2019 року у справі № 456/1181/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/80181431.

191. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26 серпня 2020 року у справі № 442/1862/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/91237711.

192. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 жовтня 2024 року у справі № 748/1359/19. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/122384635.

193. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13 лютого 2024 року у справі № 640/15555/18 (провадження № 51-5958км23). URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/117044126.

194. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 713/1859/22 (провадження № 51-7153км23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/117442684.

195. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25 листопада 2019 року у справі № 420/1667/18 (провадження № 51-10433км18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/86070671.

196. Постанова пленуму Верховного Суду України від 31 берез. 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди». Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах та з загальних питань. Харків : Одіссей, 2000. С. 265–271.

197. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Armada Law*. URL :

https://armada.law/blog/pryvlasnennya-roztrata-majna-abo-zavolodinnya-nym-shlyahom-zlovzhyvannya-sluzhbovym-stanovyshhem/.

198. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text.

199. Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку: постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 червня 1990 року № 5. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-90#Text.

200. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 3 березня 2022 року № 2117-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text.

201. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18.04.2013 № 222-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#Text.

202. Про Державний бюджет України на 2026 рік : Закон України від 19 листоп. 2025 року № 4695-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text.

203. Про деякі питання застосування судами України адміністративного та кримінального законодавства у зв'язку з набранням чинності Законом України від 22 травня 2003 року «Про реалізацію статті 129 Конституції України щодо права на апеляційне та касаційне оскарження» : постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 травня 2004 року № 9. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va009700-04#Text.

204. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ від 16 лист. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text.

205. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#top.

206. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text.

207. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Верховного суду України від 24 жовтня 2003 року № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text.

208. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text.

209. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 року № 8. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text.

210. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text.

211. Проєкт Цивільного кодексу України (альтернативний). Реєстр. № 14394-1 від 29 січня 2026 року. Верховна Рада України. URL : https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69589.

212. Проєкт Цивільного кодексу України (альтернативний). Реєстр. № 14394-2 від 29 січня 2026 року. Верховна Рада України. URL : https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69583.

213. Проєкт Цивільного кодексу України (Кодексу приватного права). Реєстр. № 14394 від 22 січня 2026 року. Верховна Рада України. URL : https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69528.

214. Пчеліна О. В. Особливості предмета доказування у кримінальних справах про економічні злочини т їх вплив на методику розслідування: дис. … кан. юр. наук: 12.00.09. Харків: Харк. нац. у-т. внутр. справ, 2010. 225 с.

215. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Міжнародний документ від 17.07.1998. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top.

216. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Fox, Campbell and Hartley проти Сполученого Королівства» від 30.08.1990 р. (Заяви № 12244/86, 12245/86 та 12383/86). HUDOC. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57721.

217. Рішення Конституційного Суду України від 22 черв. 2022 р. № 5-р(II)/2022. URL : https://ccu.gov.ua/dokument/5-rii2022.

218. Рішення Конституційного суду України від 26.02.2019 № 1-р/2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text.

219. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96^1, 96^2 Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації) від 30 червня 2022 року № 1-р/2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-22#Text.

220. Рогатинська Н. З. Предмет доказування у справах, що закриваються провадженням за нереабілітуючими підставами : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київський нац. ун-т. внутр. справ. Київ, 2008. 202 с.

221. Рожнова В. В. Зміст предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо одержання неправомірної вигоди. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми* : зб. матеріалів Третьої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 року). Івано-Франківськ, 2016. С. 193–197. URL : https://www.navs.edu.ua/files/antykoruptsia/statti/rozhnova_vv.pdf.

222. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності : окремі криміналістичні методики : монографія / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2006. 624 с.

223. Розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності : навч. посібн. / за ред. проф. М. А. Погорецького. Київ: Алерта, 2025. 376 с.

224. Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва : метод. рек. / [А. П. Запотоцький, А. А. Вознюк, С. В. Кучменко]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 78 с.

225. Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого в умовах воєнного стану / Юсупов В. В., Антощук А. О., Бурлака В. В., Тесленко О.Ю., Семенюк О. А., Бідняк Г. С. та ін. : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 122 с.

226. Рябченко К. С. Додатковий предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 430–434. URL : https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/110/106.

227. Рябченко К. С. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх : дис. … доктора філософії: 12.00.09. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 224 с.

228. Савкін О. Проблема встановлення істини під час здійснення кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 160–163. DOI: 10.33270/01232502.162.

229. Савонюк Р. Ю. Слідчий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2001. 230 с.

230. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину. Київ: Атіка. 2002. 144 с.

231. Салтиков С. М. Особливості кримінологічної характеристики особи злочинця у ст. 364 Кримінального кодексу України (зловживання владою або службовим становищем). *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2017. С. 142–145. URL: http://lsej.org.ua/2_2017/39.pdf.

232. Саченко А. В. Склад злочину: Лекція з «Кримінального права. Загальна частина» : навч. матеріал / А. В. Саченко ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 27с. URL : https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kp/lectures/kp-zagalna/tema5.docx.

233. Сергеєєва Д. Б. Дотримання верховенства права при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО*. Вип. 92, ч. 5. С. 383–393. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.50.

234. Сергєєва Д. Б. Напрями використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні. *Вісник*

кримінального судочинства. 2018. № 2. С. 81–91. URL : https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/274/246.

235. Сергєєва Д. Б. Проблемні аспекти законодавчого визначення відомостей щодо негласних слідчих (розшукових) дій, що не підлягають розголошенню. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 96–102.

236. Сергєєва Д. Проблемні аспекти використання результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як доказів у кримінальному провадженні. *Право України*. 2014. № 11. С. 209–218.

237. Сироватка С. С. Кримінальна відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинені у співучасті : дис. … канд. юрид. наук : спец.: 12.00.08. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права». Київ. 2020. 290 с.

238. Ситько О. М., Шаповаленко Н. М. Словник юридичних термінів іншомовного походження. Одеса, 2013. 44 с. URL : https://file.lib.in.ua/pdf/sytko-om-slovnyk-iurydychnykh-terminiv-inshomovnoho-pokhodzhennia.pdf.

239. Слабченко О. А. Кримінально-правова характеристика привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. … канд. юрид. наук : спец.: 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2014. 177 с.

240. Слабченко О. А. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем за кримінальним законодавством ФРН, Франції та Великобританії: порівняльно-правове дослідження. *Форум права*. 2011. № 4. С. 691–698. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

241. Словник української мови: в 11 т. Т. 7 / ред. І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1976. 723 с. URL : https://archive.org/details/bilodid_slovnyk/.

242. Смаглюк С. В. Стан наукової розробки питань використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. №1 (31). С. 775–782. DOI : https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.69.

243. Сорока С. О. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні під час розслідування контрабанди наркотичних засобів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 287–291.

244. Соф'їн М. І. Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як обов'язковий елемент предмета доказування слідчим у кримінальному провадженні. *Scientific Journal of National Academy of Internal Affairs*. 2016. Vol. 21, № 2 (99). С. 254–265. URL: https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Journal%20of%20the%20National%20Academy%20of%20Internal%20Affairs%20Vol.%2021,%20No.%202_-254-265.pdf.

245. Справа «Денисюк та інші проти України». Заяви № 22790/19; 23896/20; 25803/20; 31352/20 від 13 лютого 2025 року. Європейський суд з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_007-25#Text.

246. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України». Заява № 42310/04 від 21 квітня 2011 року. Європейський суд з прав людини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#top.

247. Справа «Раманаускас проти Литви». Рішення Європейського Суду з прав людини від 5 лютого 2008 року URL : https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-126069%22]}.

248. Справа «Тейксейра де Кастро проти Португалії». Рішення Європейського Суду з прав людини від 09 червня 1998 року URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58193%22]}.

249. Справа екснардепа Дмитра Крючкова. *ВАКС вирішив*. URL : https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/cases/52016000000000235.

250. Спусканюк А. Ю. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з проведенням державних закупівель : . дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. 250 с.

251. Станкович М. І. Межі доказування у кримінальному провадженні : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, НАВС, 2019. 246 с.

252. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 295 с.

253. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні : теорія та практика : монографія / О. С. Старенький; за загал. ред. д.ю.н., проф. М. А. Погорецького. К.: Алерта, 2016. 336 с.

254. Старенький О. С. Щодо визначення поняття меж доказування в кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія» Серія «Право»*. 2014. № 1 (9). С. 1–9. URL : http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14sosvkp.pdf

255. Старенький О. С. Щодо визначення поняття меж доказування в кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія» Серія «Право»*. 2014. № 1 (9). С. 1–12. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_1_17.

256. Статистика протидії злочинності в Україні (2013–2025). *CrimeDataLab*. URL : https://crimedatalab.shinyapps.io/platform/.

257. Статистика. Офіс Генерального прокурора. URL : https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika.

258. Стаття 191 КК України: кого можуть звинуватити. *Поради юриста*. URL: https://porady.org.ua/stattya-191-kk-ukrayiny-koho-mozhut-zvynuvatyty.

259. Стаття 191. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2012. URL : https://mego.info/матеріал/стаття-191-привласнення-розтрата-майна-або-заволодіння-ним-шляхом-зловживання-службовим-ста.

260. Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. К., 2005. 367 с.

261. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005. 272 с.

262. Стахівський С. М., Кримінально-процесуальні засоби : автореф дис... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ. НАВС, 2005. 30 с.

263. Степаненко А. С. До питання локального предмета доказування у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю. П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 101-104.

264. Степанов О. С. Належність та допустимість доказів у кримінальному процесі України : дис.... канд. юрид. наук. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2007. 210 с.

265. Стефанів Н. С. Допустимість доказів у кримінальному провадженні : презентація. Верховний Суд. 27 січ. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Stefaniv_2022_01_27_.pdf.

266. Тайлієва Х. Р. Судові рішення у кримінальному процесі : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2016. 218 с.

267. Татарин Н. М. Криміналістична характеристика самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. №1. С. 135–139.

268. Тема № 5. Докази і доказування у кримінальному процесі : лекція. Кримінальний процес : навчальні електронні матеріали. Навчально-науковий інститут (НАВС). URL : https://arm.navs.edu.ua/books/public_html/lections/lection5_2.html.

269. Теорія діяльності за О. М. Леонтьєвим. *Освіта.UA*. URL : https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/10046/.

270. Теорія та практика кримінального процесуального доказування : навч. посіб. для підготовки до іспиту / В. В. Вапнярчук, С. В. Давиденко, О. В. Капліна та ін. – Харків : Право, 2021. – 256 с.

271. Тітова Н. В. Аудіо-, відеоконтроль особи як засіб встановлення події кримінального правопорушення у кримінальному провадженні. Ужгородський національний університет. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 82, ч. 3. С. 131–136. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.3.21.

272. Топчій В. В. Строки позовної давності як умова звільнення від кримінальної відповідальності: збірник матеріалів науково-практичної конференції. Київ: НАВС, 2021. С. 56–57. URL : https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f2c9a280-a6a1-45a3-82b8-90bb6443ffc8/content.

273. Топчій В. В. Характеристика особи, що вчиняє корупційні кримінальні правопорушення. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2022. Вип. 1 (8). С. 183–191. DOI: 10.33244/2617-4154.1(8).2022.183-191.

274. Узагальнення судової практики з розгляду слідчими суддями Вищого антикорупційного суду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів (за 2019, 2020 роки). Київ: Вищий антикорупційний суд. 2021. 41 с.

275. Ухвала Верховного Суду від 11 лютого 2019 року у справі № 755/10941/18 (провадження № 51-523ск19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/79805976.

276. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 06 липня 2022 року у справі № 991/2317/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/116084720.

277. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 31 жовтня 2023 року у справі № 991/392/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/114797457.

278. Ухвала Кіровоградського районного суду м. Кіровограда від 01 березня 2024 року у справі 404/536/24. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/117404006.

279. Ухвала Оболонського районного суду м. Києва від 26 січня 2021року у справі № 756/873/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/94430903.

280. Ухвала слідчого судді Заводського районного суду м. Миколаєва від 09 вересня 2022 року у справа № 487/2343/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106177456.

281. Ухвала слідчого судді Заводського районного суду м. Миколаєва від 20 лютого 2022 року у справі № 487/2107/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105325771.

282. Ухвала слідчого судді Заводського районного суду м. Миколаєва від 12 серпня 2022 року у справа № 487/2305/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105698516

283. Фаринник В. І. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві України: метод. рек. Харків: «Фактор», 2013. 96. с.

284. Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 43–49. URL : https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2d72e17d-d58f-4ab0-ac0f-7d78cf71c397/content.

285. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

286. Цивінський О. І. Відповідальність за заволодіння чужим майном, вчинене службовою особою, за кримінальним правом України. : дис. ... д-ра. філ.: 081 – Право. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2023. 310 с.

287. Циганюк Ю. В., Легких В. В. Істина у кримінальному процесі: філософсько-правові засади та практичний вимір. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6, ч. 3. С. 258–263. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.06.3.38. http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/347284.

288. Часова Т. О. Особливості доказування економічних злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 324–328.

289. Чепурна Т. В. Розслідування службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів : дис. ... д-ра. філ.: 081 – Право.Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2026. 268 с.

290. Чуйко Є. В. Негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування розкрадань майна у сфері виконання державних соціальних програм. Ужгородський національний університет. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Вип. 80, ч. 2. С. 201–206. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.31.

291. Чуйко Є.В. Методика розслідування заволодіння майном шляхом ловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм : дис. ... д-ра. філ.: 081 – Право.Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2024. 243 с.

292. Шевчишен А. В., Доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. : дис. … док. юрид. наук : спец.. 12.00.09. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2019. 624 с.

293. Шульженко А. В. Необхідність у доведенні невинуватості під час кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2018. № 3. Ч. 2. С. 241–246. URL : https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4f9a601b-8e7b-4604-a0fa-a8991a43f008/content.

294. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Докази і доказування. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1* / О.М. Бандурка, Є.М. Блажіський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, та ін. Харків : Право, 2012. С. 247–308. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20794

295. Шумило М. Є. Поняття доказів у кримінальному процесі: пролегомени до розуміння «невловного» феномену доказового права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 95–104.

296. Шумило М. Є., Погорецький М. А. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ*. Луганськ: РВВ ЛІВС, 2001. Вип. 3. С. 199–209.

297. Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Київ, 2015. 263 с.

298. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 2003. Т. 6: Т-Я, 736 с. URL: https://leksika.com.ua/legal.

299. Яновська О. Г. Окремі питання гарантій засади презумпції невинуватості. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., професора Ю. П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса). (Одеса, Юрид. л-ра, 2017). С. 36-39.

300. Яновська О. Г. Слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії : практика Верховного Суду : презентаційні матеріали. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Slidchi_dii.pdf.

301. Ярмиш Н. Визначення суб'єкта привласнення чи розкрадання чужого майна. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4 (37). С. 69–76.

302. Ярошенко Р. В. Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою. : дис. … канд. юрид. наук : спец.. 12.00.09. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права». Київ, 2024. 242 с.

303. Achievements : International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). URL : https://www.icty.org/en/about/tribunal/achievements.

304. Agnelet v. France, App. No. 61198/08, judgment of 10 January 2013, para. 71. European Court of Human Rights (ECHR). URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-115980%22]}.

305. Beweisthema. *MTR Legal Wiki*. URL : https://www.mtrlegal.com/wiki/beweisthema/.

306. Beyond Reasonable Doubt – Proving the Elements of a Criminal Offence. *Power Legal*. URL : https://www.powerlegal.com.au/beyond-reasonable-doubt-proving-elements-criminal-offence/.

307. Burden and standard of proof in criminal proceedings. *LexisNexis*. URL : https://www.lexisnexis.co.uk/legal/guidance/burden-standard-of-proof-in-criminal-proceedings.

308. Burden of proof (law). Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Burden_of_proof_(law).

309. Business Crime Laws and Regulations Germany 2026. *ICLG - Business Crime Laws and Regulations*. URL : https://iclg.com/practice-areas/business-crime-laws-and-regulations/germany.

310. Case of Karaman v. Germany (Application no. 17103/10). Judgment of the European Court of Human Rights, 27 February 2014. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141197.

311. Charlotte Schmitt-Leonardy. Dictatorship of the Court vs. Will of the People? Marine Le Pen's Embezzlement Conviction. *Verfassungsblog*. URL : https://verfassungsblog.de/marine-len-pen-verdict/.

312. Code pénal. URL : https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719?fonds=ALL&init=true&page=1&query=Code+p%C3%A9nal&searchField=ALL.

313. Commentary Rome Statute: Part 5 : ICC Commentary (CLICC); Case Matrix Network (CMN) Knowledge Hub. URL : https://www.casematrixnetwork.org/cmn-knowledge-hub/icc-commentary-clicc/commentary-rome-statute/commentary-rome-statute-part-5.

314. Corruption Perceptions Index 2025. *Transparency International*. URL : https://www.transparency.org/en/cpi/2025.

315. Country Review Report of the Federal Republic of Germany. Review by the Czech Republic and Denmark of the implementation by Germany of articles 15–42 of Chapter III «Criminalization and law enforcement» and articles 44–50 of Chapter IV «International cooperation» of the United Nations Convention against Corruption for the

review cycle 2010–2015. UNODC. P. 364. URL : https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2022_02_04_Germany_Cycle_I_Country_Report_EN.pdf.

316. Criminal Damage Act 1971 : Act of Parliament of the United Kingdom. URL : https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/48/contents.

317. Dr. Anthea Pitschel. Charge of Breach of Trust, § 266 German Criminal Code. *Muegge.Pitschel*. 2024. URL : https://muegge-pitschel.de/en/criminal-law/charge-of-breach-of-trust-%C2%A7-266-german-criminal-code/.

318. Enterprising criminals: Europe's fight against the global networks of financial and economic crime. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation. Europol. 2020. URL : https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/enterprising-criminals-europe%E2%80%99s-fight-against-global-networks-of-financial-and-economic-crime.

319. Evidence Summary. Western Law Students' Society, Fall 2018. 92 p. URL : https://westernsls.ca/wp-content/uploads/2020/02/Evidence-Summary-.pdf.

320. Facts in Issue: What it Means in the Law of Evidence. *dJetlawyer*. 25.01.2020. URL: https://djetlawyer.com/facts-in-issue/.

321. Franklin J. The Science of Conjecture: Evidence and Probability Before Pascal. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2015. 520 p. DOI : https://doi.org/10.1353/book.40454.

322. Franklin J. The Science of Conjecture: Evidence and Probability Before Pascal. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2001. P. 20–61.

323. Fraud Act 2006. UK Public General Acts. 2006. Chapter 35. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/35/contents.

324. Golser F. Der Anwendungsbereich des § 281 Abs 1 Z 5 StPO : Diplomarbeit / Felix Golser ; Paris Lodron Universität Salzburg. Salzburg, 2018. 96 p.

325. Guidelines to help private and public sector entities prevent and detect corruption, influence peddling, extortion by public officials, unlawful taking of interest, misappropriation of public funds and favouritism. Agence Francaise Anticorruption.

2017. P. 41. URL : https://www.agence-francaise-anticorruption.gouv.fr/files/2018-10/French_Anticorruption_Agency_Guidelines.pdf.

326. Human Rights in Palestine and Other Occupied Arab Territories : Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict. 2009. URL : https://www.legal-tools.org/doc/ee4de3/pdf/.

327. Humphrey M. International intervention, justice and national reconciliation: the role of the ICTY and ICTR in Bosnia and Rwanda. *Journal of Human Rights*. 2003. Vol. 2, No. 4. P. 495–505. URL : https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1475483032000137084.

328. Karnavas M. G. Civil Law Approaches to Proof (Making Sense of the Standard & Burden of Proof in Hybrid Courts: Reflections on the Common Law & Civil Law Approaches to Proof, Part III-B). *Michael G. Karnavas Blog*. 16.06.2016. URL : https://michaelgkarnavas.net/blog/2016/06/16/civil-law-approaches-to-proof/

329. Kolomiiets K. Doctrinal approaches to defining the subject of proof: content and structural elements. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2026. № 1. pp. 35–45. DOI : https://doi.org/10.30525/2592-8813-2026-1-4.

330. Law of Evidence. Chapter 2: Facts and Relevancy of Facts. URL : http://student.manupatra.com/Academic/Abk/Law-of-Evidence/Chapter2.htm.

331. LAWS OF TRINIDAD AND TOBAGO. Evidence Act, Chapter 7:02 (Trinidad and Tobago). 2012. 70 p. URL : https://www.unodc.org/cld/uploads/res/document/tto/1905/Evidence_Act.pdf.

332. Mermoz V. Les indices en procédure pénale: thèse de doctorat en Droit / Vincent Mermoz ; Université Paris-Saclay. Sceaux, 2019. 520 p.

333. Nath A., Kaur R. Evidentiary Constraints in Proving Crime Through Factum Probandum and Factum Probans. *Indian Journal of Law and Legal Research (IJLLR)*. URL : https://www.ijllr.com/post/evidentiary-constraints-in-proving-crime-through-factum-probandum-and-factum-probans. P. 7113–7138.

334. № 1-ПК Звіт судів про стан розгляду справ у сфері протидії корупції. Судова влада України. 2025. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_prot_kor_2025.

335. № 6 Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання, № 7 Звіт про склад засуджених, № 8 Звіт про неповнолітніх засуджених. *Судова влада України*. 2025. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025.

336. OGH 13.6.2006, 14 Os 59/06t = EvBl 2006/132; RIS-Justiz RS0120817; im Drei-Ebenen-Modell von Ratz bilden diese die Begründungsebene (zu dieser näher B.1.).

337. Onus and standard of proof. *Judicial Commission of New South Wales*. URL : https://www.judcom.nsw.gov.au/publications/benchbks/criminal/onus_and_standard_of_proof.html .

338. Policy Paper on Sexual and Gender-Based Crimes : Office of the Prosecutor; International Criminal Court. 2014. URL: https://www.legal-tools.org/doc/485c2d/.

339. Practical Guide on the Investigation of Corruption Cases. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Vienna : UNODC, 2024. 107 p. URL: https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2024/Practical_Guide_on_the_Investigation_of_Corruption_Cases.pdf.

340. Rome Statute of the International Criminal Court : International Document of 17.07.1998. Article 54. Duties and powers of the Prosecutor with respect to investigations.
URL : https://www.public.law/world/rome_statute/article_54_duties_and_powers_of_the_prosecutor_with_respect_to_investigations.

341. Rule of law checklist: Adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). URL : https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e.

342. Salhany R. E., Claxton E. W. The Practical Guide to Evidence and Proof in Criminal Cases. 9th ed. Toronto : Emond Publishing, 2022. 22 p. URL : https://emond.ca/Emond/media/Sample-chapters/ep9-01-s.pdf.

343. Section 3 in The Indian Evidence Act, 1872. *Indian Kanoon*. URL : https://indiankanoon.org/doc/1031309/.

344. Sharma S. Factum probandum and factum probans. *iPleaders*. 2020. URL : https://blog.ipleaders.in/factum-probandum-and-factum-probans/.

345. Strafgesetzbuch (StGB). *gesetze-im-internet.de*. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html.

346. Strafprozeßordnung (StPO). *gesetze-im-internet.de*. URL : https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/.

347. The Evidence Act, Chapter 6 [R.E. 2023]. Dodoma : Government Printer, 2025. P. 209–282. URL: https://www.nps.go.tz/uploads/documents/sw-1751203347-THE%20EVIDENCE%20ACT-2.pdf.

348. The Inner Workings of the International Criminal Court : Lawfare. 2019. URL : https://www.lawfaremedia.org/article/the-inner-workings-of-the-international-criminal-court.

349. Theft Act 1968. Chapter 60. Acts of the Parliament of the United Kingdom. URL : https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/60/contents.

350. Theft Act 1978 : UK Public General Acts. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/31.

351. TRAITE DE DROIT CRIMINEL, par Roger MERLE et André VITU, Editions Cujas, Paris, 1967, 1346 p.

352. Understanding the Standard of Proof in Criminal Cases. *BLJ Solicitors*. 02.09.2022. URL : https://www.bljsolicitors.co.uk/blog/understanding-the-standard-of-proof-in-criminal-cases/.

353. Warrant of Arrest for Mr Thomas Lubanga Dyilo : Pre-Trial Chamber I; International Criminal Court. Case No. ICC-01/04-01/06. 10 February 2006. URL : https://www.legal-tools.org/doc/59846f/.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Коломієць К. В. Доктрина стандарту доказування у судочинстві: порівняльний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1–2. С. 183–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/183-200.

2. Коломієць К. В. Щодо розуміння співвідношення понять предмет доказування та межі доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 246–252. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/246-252.

3. Коломієць К. В. Доктринальні підходи до визначення поняття «предмет доказування» у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 192–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/193-201.

4. Коломієць К. В. Вплив правових презумпції на обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1–2. С. 201–210. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/201-210.

5. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування – фундаментальна гарантія прав людини в кримінальному процесі України: доктринальний та практичний аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3–4. С. 249–264. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/249-264

6. Коломієць К. В. Деякі слідчі (розшукові) дії як засіб встановлення та доказування обставин предмета доказування у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 3–4. С. 347–361. DOI : https://doi.org/10.59835/2413-5372.2025.3-4/347-361.

7. Kolomiiets K. DOCTRINAL APPROACHES TO DEFINING THE SUBJECT OF PROOF: CONTENT AND STRUCTURAL ELEMENTS. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2026. № 1. pp. 35–45. DOI : https://doi.org/10.30525/2592-8813-2026-1-4.

8. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого як елемент предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Вип. № 2. ч. 3. С. 108–114. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.15.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Коломієць К. В. Поняття «предмет доказування» у кримінальному судочинстві. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листопада 2022) Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2022. С. 193–197.

10. Коломієць К. В. Проблема сприйняття меж та предмета доказування як рівнозначних понять у кримінальному процесі. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених* : збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 року). Київ : НДІ правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України, 2023. С. 960–963.

11. Коломієць К. В. Правові презумпції та їх вплив на деякі обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 62–65.

12. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи

розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 230–232.

13. Коломієць К. В. Слідчі (розшукові) дії як засіб доказування обставин предмета доказування у провадженнях щодо діянь, передбачених ст. 191 КК України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11-12 грудня 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 97–100.

14. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. Право. Комунікація. Суспільство. Law. Communication. Society. Das Recht. Die Kommunikation. Die Gesellschaft. Le Droit. La Communication. La Société: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти (українською та іноземними мовами) / за заг. ред. канд. психол. наук, доц. Л.І. Кузьо. Львів: ЛьвДУВС, 2026. С. 550–553.

Додаток Б

Акти впровадження

РАДА
ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

Ректору Національної академії
Служби безпеки України
Андрію ЧЕРНЯКУ

Щодо врахування результатів
дисертаційних досліджень

Шановний пане Андрію!

Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики розглянуто надіслані Вами пропозиції, підготовлені докторантами, аспірантами та здобувачами наукових ступенів Національної академії Служби безпеки України під науковим керівництвом доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України М. А. Погорецького (зокрема Байдиком О. А., Денисенком Г. В., Кропивкою Р. С., Пилипенком С. М., Погорецьким М. М., Щируком М. М., Криштафовичем О. Я. та ін.).

Висловлюю вдячність за науково обґрунтовані напрацювання, які мають практичне значення для вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері кримінальної юстиції та державної безпеки.

Повідомляю, що надані пропозиції щодо внесення змін будуть розглянуті для врахування у законотворчій роботі Верховної Ради України при підготовці відповідних змін і доповнень до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», а також інших нормативно-правових актів у зазначеній сфері.

З повагою

Заступник голови Комітету,
голова підкомітету з цивільного та
адміністративного законодавства
Комітету Верховної Ради України
з питань правової політики **Іван КАЛАУР**

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Калаур Іван Романович
Сертифікат: 3FAA9288358EC00304000000509C3300BB50E000
Дійсний до: 11.02.2027 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
427д9/9-2025/226360 від 01.10.2025
2015618

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директорка Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професорка кафедри конституційного права ННІП Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професорка, докторка юридичних наук

Оксана ВАСИЛЬЧЕНКО
_____ 2026 року

Акт

Впровадження у освітній та науково-дослідний процес Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка результатів дисертації Коломієць Катерини Вячеславівни на тему «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»

Комісія у складі:

1. Професора кафедри кримінального процесу та криміналістики, д.ю.н. М. Є. Шумила
2. Доцента кафедри кримінального процесу та криміналістики, к.ю.н. І. Ю. Мірошникова
3. Доцентки кафедри кримінального процесу та криміналістики, к.ю.н. А. І. Виноградової

Склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Коломієць Катерини Вячеславівни на тему: «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем» є цілком обґрунтованим, мають науковий рівень та вагоме практичне значення для використання в освітньому процесі кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право», «Актуальні проблеми кримінального процесу України», під час підготовки навчально-методичних та доктринальних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Професор кафедри кримінального процесу та криміналістики, д.ю.н., проф. **М. Є. Шумило**

Доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики, к.ю.н., доц. **І. Ю. Мірошников**

Доцентка кафедри кримінального процесу та криміналістики, к.ю.н., доц. **А. І. Виноградова**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор
_____ **А. М. Черняк**
24 квітня 2026 року

АКТ

впровадження у навчальний та науково-дослідний процеси Національної академії Служби безпеки України результатів дисертаційного дослідження Коломієць Катерини Вячеславівни на здобуття наукового ступеня доктора філософії за темою: «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

1. Бондаря В. С. – завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики, кандидат юридичних наук, професор,

2.Денисенко Г. В. – начальник наукової лабораторії № 3 науково-організаційного центру, доктор філософії у галузі право, старший дослідник,

3. Щербина Л. І. – директор науково-організаційного центру, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заслужений юрист України, розглянувши публікації основного змісту дисертації Коломієць Катерини Вячеславівни на здобуття наукового ступеня доктора філософії за темою: «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем»:

1. Коломієць К. В. Доктрина стандарту доказування у судочинстві: порівняльний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1–2. С. 183–200.

2. Коломієць К. В. Щодо розуміння співвідношення понять предмет доказування та межі доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 246–252.

3. Коломієць К. В. Доктринальні підходи до визначення поняття «предмет доказування» у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 192–200.

4. Коломієць К. В. Вплив правових презумпції на обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1–2. С. 201–210.

5. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування – фундаментальна гарантія прав людини в кримінальному процесі України: доктринальний та практичний аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3–4. С. 249–264.

6. Коломієць К. В. Деякі слідчі (розшукові) дії як засіб встановлення та доказування обставин предмета доказування у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 3–4. С. 347–361.

7. Kolomiiets K. DOCTRINAL APPROACHES TO DEFINING THE SUBJECT OF PROOF: CONTENT AND STRUCTURAL ELEMENTS. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2026. № 1. pp. 35–45.

8. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого як елемент предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Вип. № 2. ч. 3. С. 108–114.

9. Коломієць К. В. Поняття «предмет доказування» у кримінальному судочинстві. Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листопада 2022) Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2022. С. 193–197.

10. Коломієць К. В. Проблема сприйняття меж та предмета доказування як рівнозначних понять у кримінальному процесі. Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених : збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 року). Київ : НДІ правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України, 2023. С. 960–963.

11. Коломієць К. В. Правові презумпції та їх вплив на деякі обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 62–65.

12. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 230–232.

13. Коломієць К. В. Слідчі (розшукові) дії як засіб доказування обставин предмета доказування у провадженнях щодо діянь, передбачених ст. 191 КК України. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11-12 грудня 2025 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 97–100.

14. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. *Право. Комунікація. Суспільство. Law. Communication. Society. Das Recht. Die Kommunikation. Die Gesellschaft. Le Droit. La Communication. La Société*: матеріали Всеукраїнської

науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти (українською та іноземними мовами) / за заг. ред. канд. психол. наук, доц. Л.І. Кузьо. Львів: ЛьвДУВС, 2026. С. 550–553.

Дійшла висновку, що вони мають належну науково-методологічну основу, достатнє теоретичне підґрунтя та вагоме практичне значення для використання у навчальному процесі Національної академії Служби безпеки України при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Основи кримінального процесу», «Докази та доказування у провадженнях про кримінальні правопорушення», «Досудове розслідування», «Практика Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні», «Реалізація практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні», «Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення», «Кримінально-правова охорона права власності», під час підготовки навчально-методичних та доктринальних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики,
кандидат юридичних наук, професор В.С. Бондаря

Начальник наукової лабораторії № 3
науково-організаційного центру,
доктор філософії у галузі права, старший дослідник Г.В. Денисенко

Директор науково-організаційного центру,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
заслужений юрист України Л.І. Щербина

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

_____ 2026 року

АКТ

06 . 05 .2026 м. Київ №139-ОП

Впровадження результатів дисертації Коломієць Катерини Вячеславівни «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи в складі:

– начальника відділу організації освітнього процесу старшого лейтенанта поліції Бойчук Вікторії Олександрівни;

– завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Таран Олени Вікторівни;

– т.в.о. завідувача кафедри кримінального права, доктора юридичних наук, професора полковника поліції Кришевич Ольги Володимирівни;

– начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;

– завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Коломієць Катерини Вячеславівни на тему: «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем».

Проаналізовано основні результати дослідження Коломієць К. В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації, а саме:

1. Коломієць К. В. Доктрина стандарту доказування у судочинстві: порівняльний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1–2. С. 183–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/183-200.

2. Коломієць К. В. Щодо розуміння співвідношення понять предмет доказування та межі доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 246–252. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/246-252.

3. Коломієць К. В. Доктринальні підходи до визначення поняття «предмет доказування» у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 192–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/193-201.

4. Коломієць К. В. Вплив правових презумпції на обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1–2. С. 201–210. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/201-210.

5. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування – фундаментальна гарантія прав людини в кримінальному процесі України: доктринальний та практичний аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3–4. С. 249–264. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/249-264.

6. Коломієць К. В. Деякі слідчі (розшукові) дії як засіб встановлення та доказування обставин предмета доказування у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 3–4. С. 347–361. DOI : https://doi.org/10.59835/2413-5372.2025.3-4/347-361.

7. Kolomiiets K. DOCTRINAL APPROACHES TO DEFINING THE SUBJECT OF PROOF: CONTENT AND STRUCTURAL ELEMENTS. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2026. № 1. pp. 35–45. DOI : https://doi.org/10.30525/2592-8813-2026-1-4.

8. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого як елемент предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Вип. № 2. ч. 3. С. 108–114. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.15.

9. Коломієць К. В. Поняття «предмет доказування» у кримінальному судочинстві. Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листопада 2022) Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2022. С. 193–197.

10. Коломієць К. В. Проблема сприйняття меж та предмета доказування як рівнозначних понять у кримінальному процесі. Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених : збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 року). Київ : НДІ правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України, 2023. С. 960–963.

11. Коломієць К. В. Правові презумпції та їх вплив на деякі обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування

кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 62–65.

12. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 230–232.

13. Коломієць К. В. Слідчі (розшукові) дії як засіб доказування обставин предмета доказування у провадженнях щодо діянь, передбачених ст. 191 КК України. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11-12 грудня 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 97–100.

14. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. *Право. Комунікація. Суспільство. Law. Communication. Society. Das Recht. Die Kommunikation. Die Gesellschaft. Le Droit. La Communication. La Société*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти (українською та іноземними мовами) / за заг. ред. канд. психол. наук, доц. Л.І. Кузьо. Львів: ЛьвДУВС, 2026. С. 550–553.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що матеріали дисертаційного дослідження Коломієць К. В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Основи кримінального процесу», «Досудове розслідування», «Реалізація практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні», «Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення», «Кримінально-правова охорона права власності», під час підготовки навчально-методичних та доктринальних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії: **Вікторія БОЙЧУК**

Олена ТАРАН

Ольга КРИШЕВИЧ

Олена ТИХОНОВА

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Олег ТАРАСЕНКО

06.05.2026 року

АКТ

06.05.2026 м. Київ № 138-НД

Впровадження результатів дисертації Коломієць Катерини Вячеславівни «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем» в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи в складі:

– т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Антіпової Ольги Петрівни;

– провідного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності ННІПД, доктора юридичних наук, професора Тичини Дмитра Михайловича;

– начальника відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури, доктора юридичних наук, професора підполковника поліції Тихонової Олени Вікторівни;

– завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Коломієць Катерини Вячеславівни на тему: «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення діяльності органів досудового розслідування та адвокатів (захисників) під час доказування та встановлення обставин предмета доказування, зокрема у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Проаналізовано основні результати дослідження Коломієць К. В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації, а саме:

1. Коломієць К. В. Доктрина стандарту доказування у судочинстві: порівняльний аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 1–2. С. 183–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/183-200.

2. Коломієць К. В. Щодо розуміння співвідношення понять предмет доказування та межі доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1–2. С. 246–252. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/246-252.

3. Коломієць К. В. Доктринальні підходи до визначення поняття «предмет доказування» у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3–4. С. 192–200. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/193-201.

4. Коломієць К. В. Вплив правових презумпції на обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1–2. С. 201–210. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.1-2/201-210.

5. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування – фундаментальна гарантія прав людини в кримінальному процесі України: доктринальний та практичний аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3–4. С. 249–264. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/249-264.

6. Коломієць К. В. Деякі слідчі (розшукові) дії як засіб встановлення та доказування обставин предмета доказування у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 3–4. С. 347–361. DOI : https://doi.org/10.59835/2413-5372.2025.3-4/347-361.

7. Kolomiiets K. DOCTRINAL APPROACHES TO DEFINING THE SUBJECT OF PROOF: CONTENT AND STRUCTURAL ELEMENTS. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2026. № 1. pp. 35–45. DOI : https://doi.org/10.30525/2592-8813-2026-1-4.

8. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого як елемент предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. Вип. № 2. ч. 3. С. 108–114. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.15.

9. Коломієць К. В. Поняття «предмет доказування» у кримінальному судочинстві. Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листопада 2022) Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2022. С. 193–197.

10. Коломієць К. В. Проблема сприйняття меж та предмета доказування як рівнозначних понять у кримінальному процесі. Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених : збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук

України (м. Київ, 18 травня 2023 року). Київ : НДІ правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України, 2023. С. 960–963.

11. Коломієць К. В. Правові презумпції та їх вплив на деякі обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 62–65.

12. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 230–232.

13. Коломієць К. В. Слідчі (розшукові) дії як засіб доказування обставин предмета доказування у провадженнях щодо діянь, передбачених ст. 191 КК України. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11-12 грудня 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 97–100.

14. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. *Право. Комунікація. Суспільство. Law. Communication. Society. Das Recht. Die Kommunikation. Die Gesellschaft. Le Droit. La Communication. La Société*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти (українською та іноземними мовами) / за заг. ред. канд. психол. наук, доц. Л.І. Кузьо. Львів: ЛьвДУВС, 2026. С. 550–553.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що зазначені вище матеріали дисертаційного дослідження Коломієць Катерини Вячеславівни мають високий теоретичний рівень та практичну значущість і можуть бути використані під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії: **Ольга АНТІПОВА**

Дмитро ТИЧИНА

Олена ТИХОНОВА

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, д. ю. н., професор, заслужений юрист України
полковник поліції

Артем ШЕВЧИШЕН

___._____ 2026 року

АКТ

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження Коломієць К. В.

Комісія у складі

Голови: начальника 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії в галузі права, майора поліції Романова Максима

членів комісії: старшого слідчого в особливо важливих справах 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, капітана поліції Мурзо Євгенії

старшого слідчого в ОВС 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії в галузі права, майора поліції Крушеницького Андрія

комісія відповідно до наказу Національної поліції України № 692 від 17.06.2025 «Про затвердження Порядку участі працівників слідчих

НПУ № 56989-2026 від 08.06.2026 (1701304)
Підписав: Шевчишен Артем Вікторович
Сертифікат: 6C9E48EB050893DA040000003A06000038540600
Дійсний: з 10.11.2025 09:22:20 по 10.11.2027 09:22:20

підрозділів Національної поліції України в науковій та освітній діяльності», склала цей акт щодо розгляду основних положень і результатів дисертаційного дослідження Коломієць Катерини Вячеславівни на тему «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Дисертація присвячена комплексному теоретико-практичному дослідженню сутності, структури та особливостей функціонування предмета доказування у межах кримінальних проваджень щодо службових злочинів проти власності. У дослідженні проаналізовано доктринальні засади формування обставин, що підлягають доказуванню, вивчено взаємозв'язок предмета з межами, стандартами та правовими презумпціями в кримінальному процесі, а також деталізовано специфіку встановлення окремих елементів правопорушення за результатами проведення процесуальних і слідчих (розшукових) дій.

Для практичної діяльності органів досудового розслідування важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, відображені у наукових працях Коломієць К. В., до основних із них слід віднести:

1. Коломієць К. В. Доктрина стандарту доказування у судочинстві: порівняльний аспект. Вісник кримінального судочинства. 2021. № 1–2. С. 183–200.

2. Коломієць К. В. Щодо розуміння співвідношення понять предмет доказування та межі доказування у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2022. № 1–2. С. 246–252.

3. Коломієць К. В. Доктринальні підходи до визначення поняття «предмет доказування» у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2022. № 3–4. С. 192–200.

4. Коломієць К. В. Вплив правових презумпції на обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2023. № 1–2. С. 201–210.

5. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування – фундаментальна гарантія прав людини в кримінальному процесі України: доктринальний та практичний аналіз. Вісник кримінального судочинства. 2024. № 3–4. С. 249–264.

6. Коломієць К. В. Деякі слідчі (розшукові) дії як засіб встановлення та доказування обставин предмета доказування у провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Вісник кримінального судочинства. 2025. № 3–4. С. 347–361.

7. Kolomiiets K. DOCTRINAL APPROACHES TO DEFINING THE SUBJECT OF PROOF: CONTENT AND STRUCTURAL ELEMENTS. Baltic Journal of Legal and Social Sciences. 2026. № 1. pp. 35–45.

8. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого як елемент предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо привласнення, розтрати або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. Вип. № 2. ч. 3. С. 108–114.

9. Коломієць К. В. Правові презумпції та їх вплив на деякі обставини, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 62–65.

10. Коломієць К. В. Подія кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 230–232.

11. Коломієць К. В. Слідчі (розшукові) дії як засіб доказування обставин предмета доказування у провадженнях щодо діянь, передбачених ст. 191 КК України. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11-12 грудня 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 97–100.

12. Коломієць К. В. Винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення як елемент предмета доказування. Право. Комунікація. Суспільство. Law. Communication. Society. Das Recht. Die Kommunikation. Die Gesellschaft. Le Droit. La Communication. La Société: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти (українською та іноземними мовами) / за заг. ред. канд. психол. наук, доц. Л.І. Кузьо. Львів: ЛьвДУВС, 2026. С. 550–553.

Комісією встановлено, що висновки, які містяться у дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України під час проведення занять у системі службової підготовки, а також при проведенні нарад і семінарів, а викладені в них пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час розслідування кримінальних правопорушень.

Матеріали, викладені у висновках дисертаційного дослідження, можуть використовуватись під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню їх процесуальної діяльності.

Голова комісії: **Максим РОМАНОВ**

Члени комісії: **Євгенія МУРЗО**

Андрій КРУШЕНИЦЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Керівник
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України

Дмитро МІРКОВЕЦЬ

05 05 2026 року

Акт
впровадження у практичну діяльність
Державного бюро розслідувань результатів дисертаційного дослідження Коломієць Катерини Вячеславівни на тему: «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем» за спеціальністю 081 «Право» (12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність)

Комісія у складі:

1. заступника керівника Управління Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, кандидата юридичних наук К.М. Бруссо;
2. заступника керівника Управління Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, кандидата юридичних наук С.Ю. Стратонова;
3. заступника керівника відділу Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, кандидата юридичних наук В.В. Загамули

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Коломієць Катерини Вячеславівни на тему: «Предмет доказування у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем» можуть застосовуватися у практичній діяльності Головного слідчого управління ДБР під час розслідування кримінальних правопорушень, а також під час проведення занять у системі службової підготовки працівників ДБР.

Заступник керівника Управління
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
кандидат юридичних наук **К.М. Бруссо**

Заступник керівника Управління
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
кандидат юридичних наук **С.Ю. Стратонов**

Заступник керівника відділу
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
кандидат юридичних наук **В.В. Загамула**

Додаток В

ОБСТАВИН, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 191 КК УКРАЇНИ

Структурні елементи предмета доказування (ст. 91 КПК України)	Елементи обставини	Що саме встановлюється за ст. 191 КК України
Подія (Особливість ст. 191 КК: Необхідно встановити, що майно було ввірене особі або перебувало в її віданні на законних підставах (договір, трудові обов'язки, службове становище), було в оперативному управлінні особи	Час	Коли вчинено привласнення/ розтрату/ заволодіння; період, протягом якого тривало; момент закінчення злочину
	Місце	Де знаходилось майно; де вчинено дії з його обернення на свою користь; юрисдикція
	Спосіб	Яким чином вчинено: привласнення (утримання), розтрата (відчуження), заволодіння шляхом зловживання службовим становищем
	Інші обставини	Що саме було предметом кримінального правопорушення (майно, кошти, цінності); кому належало майно; на якій підставі воно перебувало у винного; хто є потерпілим
Винуватість обвинуваченого (підозрюваного) (Особливість ст. 191 КК: Обов'язково наявність Прямого умислу. Відсутність корисливого мотиву виключає кваліфікацію за цією статтею (тоді можлива кваліфікація за ст. 364, 365, 367 КК тощо).	Винуватість	Чи саме ця особа вчинила діяння; чи мала вона доступ до майна; чи були повноваження щодо майна
	Форма вини	Прямий умисел – особа усвідомлювала протиправність обернення чужого майна на свою користь і бажала цього
	Мотив	Корисливий мотив – прагнення незаконно збагатитися за рахунок чужого майна
	Мета вчинення	Обернення майна на свою користь або користь третіх осіб
Вид і розмір шкоди, процесуальні витрати (Особливість ст. 191 КК: Розмір шкоди є кваліфікуючою ознакою: ч. 2 – значний розмір; ч. 4 – великий розмір ч. 5 – особливо великий розмір.	Вид шкоди	Майнова шкода (пряма) – вартість привласненого/ розтраченого майна
	Розмір шкоди	Грошовий еквівалент на момент вчинення злочину; визначає кваліфікацію: звичайний / значний / великий / особливо великий розмір
	Процесуальні витрати	Витрати на експертизи (бухгалтерська, товарознавча, почеркознавча), залучення спеціалістів тощо
Обставини, що впливають на покарання	Ступінь тяжкості	Кваліфікуючі ознаки: повторність, змова, організована група, насильство, розмір шкоди

	Характеристика особи	Посада, службове становище, попередні судимості, характеристики з місця роботи, сімейний стан
	Пом'якшуючі обставини	Відшкодування шкоди, щире каяття, сприяння розкриттю злочину, вчинення вперше тощо (ст. 66 КК України)
	Обтяжуючі обставини	Вчинення у складі групи, використання службового становища, рецидив тощо (ст. 67 КК України)
	Виключають відповідальність	Відсутність складу, непричетність, сплив строків давності тощо
	Підстави закриття	Обставини за ст. 284 КПК України
Підстави для звільнення від відповідальності або покарання (Особливість ст. 191 КК: Примирення можливе лише за ч. 1 (нетяжкий злочин). За ч. 4, 5 – тяжкі/особливо тяжкі злочини, обмежені можливості звільнення, так само як і у випадку вчинення службовою особою – корупційний)	Звільнення від відповідальності	Дійове каяття (ст. 45 КК), примирення (ст. 46 КК – для ч. 1), зміна обстановки (ст. 48 КК), строки давності (ст. 49 КК)
	Звільнення від покарання	Вагітність, хвороба, випробування тощо (розділ XII КК України)
Обставини для спеціальної конфіскації	Майно, одержане злочинним шляхом	Привласнені кошти, майно, цінності; майно, придбане за їх рахунок тощо.
	Доходи від такого майна	Відсотки, дивіденди, прибуток від використання привласненого тощо;
Обставини для застосування заходів до юридичних осіб	Уповноважена особа	Чи вчинено злочин службовою особою юридичної особи?
	В інтересах юридичної особи	Чи спрямовано діяння на користь підприємства?
	Від імені юридичної особи	Чи діяла особа як представник?

Додаток Г

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ПРОМІЖНИХ ДОКАЗОВИХ ФАКТІВ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 191 КК УКРАЇНИ

Проміжний доказовий факт	**Яку основну обставину допомагає встановити**	**Типові джерела доказів**	**Значення для ст. 191 КК України**
Зв'язок службової особи з контрагентом	Корисливу мету, кінцевого вигодонабувача, службово-функціональний зв'язок	реєстри, листування, банківські дані, показання, корпоративні документи	допомагає довести, що операція була спрямована на майнову вигоду пов'язаної особи
Підконтрольна юридична особа	Реального вигодонабувача, документальне маскування, умисел	дані ЄДР, корпоративна структура, IP-адреси, банківські операції	показує, що формальний контрагент міг бути інструментом заволодіння
Підписання актів без фактичного виконання робіт	Подію, спосіб діяння, шкоду, умисел	акти, експертизи, огляди об'єктів, показання, фото- і відеодані	підтверджує розтрату або заволодіння через фіктивне документування
Завищення вартості товарів, робіт або послуг	Шкоду, корисливу мету, відсутність господарської мети	експертизи, ринкові дані, договори, кошториси	дозволяє встановити майновий результат і спосіб його маскування
Рух коштів через пов'язаних осіб	Кінцевого вигодонабувача, розподіл майнової вигоди	банківські виписки, фінансовий моніторинг, договори	підтверджує реальний економічний результат діяння
Обхід тендерних процедур	Спосіб діяння, умисел, службово-функціональний зв'язок	тендерна документація, протоколи, електронні системи	показує використання службових повноважень для створення умов заволодіння
Знищення або зміна документів	Усвідомлення протиправності, приховування події	протоколи обшуку, електронні логи, показання, експертизи	може підтверджувати умисел і спробу приховати майновий результат
Попереднє службове листування	Обізнаність, узгодженість дій, прямий умисел	електронна пошта, месенджери, службові записки	допомагає встановити суб'єктивно-цільовий блок доказування
Допоміжний факт	Для чого має значення	Типові джерела підтвердження	Ризик у разі недоведення
Походження документа	Для достовірності та належності доказу	реєстраційні журнали, електронні метадані, показання, експертизи	сумнів у тому, хто і коли створив документ

Автентичність підпису	Для підтвердження участі конкретної особи	почеркознавча експертиза, електронний підпис, свідчення	неможливість пов’язати документ з особою
Цілісність електронних даних	Для допустимості й достовірності цифрового доказу	хеш-значення, протоколи вилучення, експертиза	ризик зміни або підроблення файла
Законність тимчасового доступу	Для допустимості документів і банківських даних	ухвала слідчого судді, протокол доступу, опис вилученого	визнання документів недопустимими
Законність обшуку або огляду	Для використання вилучених речей і документів	ухвала, протокол, відеофіксація, опис майна	недопустимість ключових доказів
Повнота матеріалів для експертизи	Для обґрунтованості експертного висновку	постанова про призначення, перелік матеріалів, висновок експерта	неправильний або неповний розрахунок шкоди
Належність банківського рахунку	Для доказування руху активів	банківські документи, договори, реєстри, KYC-дані	неможливість довести зв’язок коштів із особою
Ланцюг зберігання речових доказів	Для збереження доказової сили	протоколи, акти передачі, пакування, реєстри	сумнів у незмінності доказу

Додаток Ґ

КЛАСИФІКАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НС(Р)Д ЗА ЇХ ДОКАЗОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА СТ. 191 КК УКРАЇНИ

НС(Р)Д	**Яку обставину предмета доказування може встановити**	**Практичне значення для ст. 191 КК України**	**Основні ризики**
Аудіо-, відеоконтроль особи	Змову, умисел, корисливу мету, погодження фіктивних документів	Фіксує приховані домовленості та реальний зміст поведінки	втручання у приватність, вихід за межі ухвали, провокація
Зняття інформації з електронних комунікаційних мереж	Узгодженість дій, обізнаність, зв’язок із контрагентом	Дозволяє встановити комунікацію між учасниками схеми	формальне обґрунтування, нерелевантні розмови, порушення таємниці спілкування
Зняття інформації з електронних інформаційних систем	Електронне погодження, створення документів, доступ до систем	Виявляє цифрові сліди документального маскування	порушення цілісності даних, складність автентифікації
Спостереження за особою, річчю або місцем	Зустрічі, передання документів, фактичний контроль над майном	Підтверджує реальні контакти і поведінку поза документами	неповна фіксація, відсутність зв’язку з предметом доказування
Моніторинг банківських рахунків	Прихований рух коштів, кінцевого вигодонабувача, активи для конфіскації	Дозволяє оперативно фіксувати фінансові операції	надмірне втручання у банківську таємницю, недостатня конкретизація рахунків
Аудіо-, відеоконтроль місця	Обговорення схеми, передання документів або коштів	Дозволяє зафіксувати поведінку у публічно доступних місцях	непропорційність, нерелевантність зафіксованих даних
Контроль за вчиненням злочину	Механізм передачі майна, документів, коштів	Може підтвердити спосіб діяння і роль учасників	провокація, створення злочинного наміру
Негласне отримання зразків	Автентичність документів, підписів, цифрових об’єктів	Забезпечує експертну перевірку	порушення процедури, сумнів у походженні зразків
Конфіденційне співробітництво	Відомості про учасників, домовленості, прихований рух активів	Допомагає орієнтувати доказування	потреба у перевірці, ризик недостовірності або провокації

Додаток Д

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
до проєкту Закону України "Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту прав та свобод людини у кримінальному провадженні та усунення термінологічних неузгодженостей"

Зміст положення акта законодавства	Зміст відповідного положення проєкту акта
Стаття 91. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні 1. У кримінальному провадженні підлягають доказуванню: … 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; … 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;	**Стаття 91.** Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні 1. У кримінальному провадженні підлягають доказуванню: … 2) винуватість **підозрюваного (обвинуваченого)** у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; … 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу **підозрюваного (обвинуваченого),** обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну

…	відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
	…
2. Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.	2. Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення **(наявності або відсутності)** обставин, що мають значення для кримінального провадження.
Стаття 246. Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій	**Стаття 246.** Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій
…	…
2. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, 274 цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.	2. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, 274 цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів **та корупційних кримінальних правопорушень, передбачених приміткою до статті 45 Кримінального кодексу України, незалежно від ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення**.
…	…

____ _____ 2026 р.